

БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННА АСОЦИАЦИЯ

ВИЗИЯ ЗА БЪДЕЩЕТО НА БИБЛИОТЕКИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Доклади от
XXV Национална конференция на ББИА
Стара Загора, 4 – 5 юни 2015 г.

София, 2015

Публикуваните доклади са без редакторска намеса.

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Каталогизация в публикацията

Визия за бъдещето на библиотеките в България: Сборник с доклади от XXV Национална конференция на ББИА, Стара Загора, 4 – 5 юни 2015 г. – София: Българско библиотечно-информационно асоциация, 2015.

ISBN 978-954-9837-29-2

021/025(063)

1. Библиотечни политики – конференции
2. Библиотечни услуги – конференции
3. Информационна грамотност – конференции

СЪДЪРЖАНИЕ

Стратегии и библиотечни политики

<i>Александър Димчев.</i> Съществува ли библиотечно-информационна политика в България – опит за поглед върху 25-годишен период. Реквием за библиотеките, или настроение за бъдещето?	5
<i>Ваня Грашкина.</i> Лидерството като фактор за успешното развитие на библиотеките в XXI век: опит за поставяне на проблема	24
<i>Евгения Русинова.</i> Днес ли подготвяме библиотеките на бъдещето: с кого, как и защо?	29
<i>Калина Иванова, Иван Александров.</i> Обществената библиотека – „дневната стая на града“: Концепция за социализиране и адаптиране на неатрактивни терени и идеен проект за нова сграда на Народна библиотека „Петко Р. Славейков“ – Велико Търново	33
<i>Надежда Груева.</i> Проект „Общество на граждани и поети“ – пример за успешна застъпническа кампания	37

Библиотеките и ученето през целия живот

<i>Стефка Илиева.</i> Проекти на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив в подкрепа на децата	40
<i>Красимира Александрова, Росица Добрева.</i> „Learning by doing“ в библиотечната практика за популяризиране на краеведската дейност на библиотеките	43
<i>Таня Пилева.</i> Училищни библиотеки в регион Пловдив – опит за промяна	47
<i>Жечка Кираджиева, Юлка Николова.</i> AQUA NARRABILIS – словесното разказвателно умение в театър и картини	52
<i>Ангелина Ставрева.</i> „Пловдив избира любим съвременен български автор“	55

Информационната грамотност и компетентностите в цифровия век

<i>Елица Лозанова-Белчева.</i> Библиотеките в процеса на изграждане на ключови компетенции	57
<i>Биляна Яврукова.</i> Проучване на информационните потребности на преподаватели и докторанти в Софийския университет „Св. Климент Охридски“	60
<i>Красимира Александрова.</i> Интегративни политики за придобиване на ключови компетентности по библиотекознание и библиография в УниБИТ	71
<i>Радка Калчева, Росица Тодорова.</i> Проектът LoCloud – възможности за включване на „малките“ библиотеки	75
<i>Персида Рафаилова.</i> Изграждане на картографска база данни в подкрепа на обучението по информационна грамотност	79
<i>Елена Павловска.</i> „Gray literature“ в цифровата ера	82
<i>Тошка Борисова.</i> Социална медия за глобалната научна общност – проектът Mendeley	85

Технологиите и нови библиотечни услуги в подкрепа на знанието

<i>Милена Миланова.</i> Облачните технологии и библиотеките	88
<i>Юлия Савова.</i> За добавената стойност на библиотеките и тяхното бъдеще	93
<i>Даниела Канева, Деница Чолакова.</i> X-LIBRIS или библиотечната услуга като творчество – иновативни умения и библиотечни услуги SMART 3.0	97
<i>Екатерина Полякова.</i> Библиотеката на бъдещето или бъдещето в библиотеката	99
<i>Елисавета Цветкова, Ваня Аврамова.</i> Дигиталната библиотека на ХТМУ – иновативен подход към читателя в XXI век	101
<i>Ваня Русева.</i> Виртуално справочно-библиографско бюро – система за управление на електронни библиотечно-информационни услуги	104
<i>Богдана Сиракова.</i> Насърчаване на четенето от самото начало – приносът на библиотеката за ранното детско развитие (сътрудничество със семейството, детската градина, училището, педиатри и стоматолози)	108
<i>Радостина Тодорова, Гергана Мартинова, Светлана Иванова.</i> Споделянето на знание като професионална компетентност – проект на библиотеката на Нов български университет	111
<i>Николай Поппетров.</i> Дигиталната библиотека: хаотично движение с (не)предвидени резултати	116
<i>Радостина Тодорова.</i> Доброволен депозит и изграждане на институционална „Open Access“ култура	119

СТРАТЕГИИ И БИБЛИОТЕЧНИ ПОЛИТИКИ

Съществува ли библиотечно-информационна политика в България – поглед върху 25-годишен период

Реквием за библиотеките, или настроение за бъдещето?

Александър Димчев

В своя доклад авторът прави критичен анализ за политиките за период от 25 години – времето на т.нар. „нескончаем преход“. В него се очертават стратегиите, или липсата на такива от страна на държавата, на неправителствени организации, на националноотговорни институции. Акцент ще бъде поставен и върху представители от т.нар. „троянска крепост“, които доведоха до неудачи в българския библиотечен сектор – поради липса на компетенции и на отговорни действия.

Ще бъдат представени и добри политики, в резултат на което библиотечния ни сектор успява да поддържа определено ниво. В това отношение адмирации заслужават ББИА, няколко отговорни проекта, създадени и подкрепени от професионалистите в нашата страна, както и библиотекарите, които се борят за своите потребители и библиотеки.

Уводни думи – нещо като пред раздяла

Когато един човек е накрая на своята професионална кариера той се опитва да направи ретроспекция на времето, в което е живял и творил. Това време (нашето и моето) беше интересно, динамично и изпълнено с много вдъхновение, дела, разочарования, трудни дни, незабравими моменти и надежди – за нас участниците в събитията. Бихме желали да има с какво да се гордеем и да има нещо добро след нас. Защото това е логиката на човешкия живот – да оставиш следа. Определено мога да кажа, че съм удовлетворен в значителна степен за това, което с много труд и любов успяхме да направим за българските библиотеки, за техните потребители, за хората в нашата страна... Разбира се, оценката ще дойде след години.

В такива моменти обикновено се „героизират“ определени събития, процеси и фигури. Всеки се стреми да говори за сторени неща, с очакване те да имат своето продължение, да бъдат споделяни от нашите следовници. Да си тръгне с гордо вдигната глава! Тези задължения и мечтания произтичат и от факта, че в рамките на една обществена дейност са включени много лица и институции, към които пишеш подобни анализи изпитват благодарност, възхищение, преклонение за положените усилия, понякога и известен гняв за пропуснатото. Защото трябва да бъдат зачетени безсънните нощи, копнежите, старанието. Да бъдат обмислени и игнорирани несполуките или човешките слабости. Обикновено в подобни моменти сме склонни да прощаваме. Също така да избягваме да не се превърнем в „заядливи човечета“.

Днес ще се опитам да представя пред Вас своята синтезирана „приказка“ за любимите ми библиотеки и за хората, които работят в тях. Бих желал всичко да бъде като в приказната фабула, да завърша с чудесни и оптимистични думи. Защо не и с насълзени от щастие очи. Само, че бих желал да напомня, че и при най-оптимистичните сюжети трябва да се мине през различни препятствия и чистилища. Поне мога спокойно да заявя следното – всички ние сме потопени във вихрушката на събитията. Това ще ни помогне да бъдем съмишленици, познавачи на случващото се и описаното в настоящия разказ. Надявам се и на известно снизхождение на уважа-

емата от мен аудитория. Колкото и да ми се иска да представя събитията през последните 25 години в библиотечния ни сектор като успешен преход, ще ми бъде трудно!

Защото познавам вашите болки и достойни дела за да задържаме кораба над водата. Ние плуваме в набраздено и развълнувано море, със своите подводни рифове, без ясни хоризонти и посоки, с не винаги добре обучени и коректни лоцмани. Надеждата ми, че навигираме в правилна посока се крепи на духа към креативност на преобладаващата част от българските библиотекари. На Вас, които със своята отговорност, достойнство и всеотдаденост към каузата на обществените интереси ни тласкате към очаквани, по-спокойни води и брегове. Библиотечните специалисти, които във времето на „българския нескончаем преход“ осъзнават своята мисия и важната социална поръчка, която изпълняват, независимо от неблагоприятните условия, в които е поставена колегията.

Какво се случва в нашия библиотечен сектор през периода 1989 – 2015? Какви са изводите и какво може да очакваме в следващите години – реквием за библиотеките, или настроение за бъдещето?

Социални предпоставки за развитие на сектора (1989 – 2015)

За пишещия тези редове ставащото през годините най-точно би могло да бъде формулирано като диагноза – институции срещу библиотеките. Защото липсата на държавност е стряскаща и деморализираща!

Част от текста е ориентиран към дейността и нихилизма на определени организации, отговорни за културата и на техни представители по отношение на българските библиотеки, за които те носят национална отговорност, съгласно нормативните документи. В резултат, на което се стигна до днешната неблагоприятна картина за българското библиотечно дело.

В повествованието се отдава дан и се представят с положителен знак жестове на организации, показали своето уважение към българската библиотечна колегия. Добрите намерения заслужават признание!

Чрез настоящия доклад се бие тревога за постепенното намаляване и игнориране на значението и влиянието на библиотеките в държавата ни. Тази констатация е в резултат на отсъствието на последователни политики и стратегии за развитие на библиотечния сектор от страна на определени отговорни институции. Реално библиотеките са оставени почти сами да се справят с проблемите и да оцеляват. Нерядко през годините институциите водеха тиха война и прилагат подходи на финансов геноцид спрямо тях. Това е причина за формулиране и на втора теза като „битката“ срещу библиотеките и грамотността.

А. Глобални и локални измерения, свързани с библиотечно-информационния сектор

Неблагополучията в библиотечния сектор рефлектират и се отразяват пагубно върху процесите на развитие на българската народност, дух и държава! Това не бива да се смята като реплика, чрез която се преувеличава или прекомерно извисява ролята на библиотеките, информацията и знанието.

В последните години международни организации като ООН и др., вменияват на правителствата въпросите за важността на библиотечно-информационния сектор и за отговорността им към него. В техните документи се настоява и препоръчва разработване на националноотговорни програми за сектора като неотменна част от развитието на икономиката. Тези изводи се налагат в условията на общество, функциониращо върху икономика на знанието.

В силно развитите държави библиотечно-информационният сектор се оценява и възприема като елемент от системата за националната сигурност и като гаранция за просперитет за обществото. Особено активно вниманието, свързано с развитието на библиотеките се концентрира върху създаване на специализирани програми и стратегии, влагане на огромни ресурси, въвеждане най-активно на нови информационни и комуникационни технологии (ИКТ) във водещите държави в Европейския съюз, САЩ и други страни.

Изследванията на PISA сочат драстично изоставане на нашите деца в различните международни класации за грамотност и по отношение на възприемане и възпроизвеждане на материала и знанията. Според специалистите, които се занимават с тази проблематика, част от причините се коренят и в липсата на подходящо библиотечно-информационно осигуряване на подрастващите. „Очевидно“ е, че negliжирането в развитието на библиотеките води да сериозни негативни последици за България, нейното население и за социално-икономическия ѝ просперитет. Нека да посочим само един факт – нашите ученици изостават и заемат непрестижните след 50-те места в класациите на PISA (от 65 страни). Като резултат от игнорирането на подобни политики, трябва да бъдат посочени катастрофалните резултати през 2015 г. от тестовете при завършилите 7 клас – около 23 000 слаби оценки (от тях 14 939 по математика и 8154 по литература) от общо 61 207 ученици. Което означава, че всеки трети е получил двойка. Учениците са изкарали най-ниските резултати от последните 6 випуска.

Няма как да е иначе, след като за 25 години библиотеките в България са намалели с близо 60%. Училищните библиотеки, доколкото ги има, са със затихващи функции. Над 70% от обществените библиотеки не са имали средства да набавят нова литература, разчитат на дарения. ИКТ навлизат мудно. За какво бъдеще да говорим...?

Б. Социална цена на българския преход

Поради невъзможността на хората, извършили „революционните промени“ през 1989 г. да предложат нов, успешен модел за развитие на обществото през годините на т. нар. преход се стигна до сериозна разруха в различните сфери на обществения живот в нашата страна, до ограбване на националния капитал и до неговото концентриране в една малка група от хора със съмнителен произход и намерения.

В резултат на „обединяването“ и сключения „брак по сметка“ на „новопръкналия“ ни „елит“ се създаде и присъщата за него „нова светска култура“, водеща до „чалгализация“ на нашия живот... Беше формиран „мафиотско-олигархичен обществен модел“, който си изгради собствен илюзорен свят. Най-стресиращото е обаче постепенната загуба на ценностната система на отделните индивиди и в цялото общество!

Българският преход започна по подобие на социалните процеси, извършени в другите страни от т. нар. социалистически лагер в Централна и Източна Европа (ЦИЕ). Той бе белязан с много ентузиазъм, силна воля за промени, страстни емоции, много позитивна енергия, надежда и желание да бъде изградена нова демократична система, носителка на ценностите на народи, с вековни традиции в това отношение, както и на изконни ценности, потискани дълги години от режима наложен в продължение на 45 години в България. Също така с желание да бъдат съхранени и добри неща, постигнати от нашия народ в следвоенния период.

За съжаление в „нашия случай“ бяха въведени възможно най-уродливите обществени регулации и практики. Те доведоха през годините до тотално сриване на имунните системи на обществото – култура, образование, наука, убеждения и вяра.

В резултат на подобна антинационална и антидържавна политика се стигна до няколко катастрофи, изразяващи се в опасност от загубване на суверенитета на България, до огромен спад и разруха в икономиката, до колосални загуби на население, силно обедняване на хората и до изключително сериозен демографски срыв, който вещае крайно неблагоприятни тенденции за бъдещето на страната (напр. от близо 9 млн. население към края на 1989 г., към 2015 г. населението е намаляло до около 7 млн. души). Икономическите емигранти се изчисляват на около 1,5 – 2,5 млн. души, предимно млади и образовани хора, на чиито плещи, потенциал, енергия и умения се крепи всяко съвременно общество.

По изчисления на експерти може би най-значимият капитал, изгубен през прехода възлиза на над 250 млрд. щ.д., които е вложила българската държава през годините да обучи и да образова напусналите страната ни. Ръстът на хората, които живеят под т. нар. социален минимум през периода варира между 60 – 80% от населението на България.

Официалната безработица сред младите хора възлиза на 22 – 24% (167 700 – по данни на УНИЦЕФ от 2015 г., от малко над 750 000 българи между 15 и 24 г., които живеят в страната). Това прави около 22% при среден дял за страните от ЕС от около 12,9%. Ежегодно се нанасят загуби на икономиката за около 2 млрд. лв. – 2,36% от БВП. „За България проблемът е много сериозен. Ще видите тези млади хора основно в малки населени места (67%), сред етническите малцинства, но и навсякъде другаде – тоест засяга всички“, според социалния министър и вицепремиер Ивайло Калфин. Трайно безработни са около 25% от населението, които не желаят да се включат в пазара на труда. Причините са: икономически, социални, липса на мотивация, на професионални умения, образование и навици, загуба на хоризонти за живот на тези хора, безразличие, апатия, незаинтересованост, бягство от социалните проблеми, нежелание да се трудят. Преобладаващата част от тази категория са неграмотни, не желаят, или не са посещавали образователни организации.

Според УНИЦЕФ основен фактор за разширяването на безработицата у нас е подценяването на мерките в образованието. Нужно е не само намаляване на дела на отпадащите ученици (средно 20 000 годишно), а цялостна реформа. Чрез нея да се промени модела на училищно образование, да повиши мотивацията, информираността и квалификацията на учителите, да заинтригува самите деца. Необходими са адекватни библиотечно-информационни центрове, в които да намират място традиционните и върховите технологии.

В момента България отделя за образование 3,1% от БВП, а за средното образование се дават по-малко от 2,9%, посочват от синдиката и припомнят, че дори през военната 1942 г. парите са били 10% от БВП, като образованието е било втори приоритетен сектор след земеделието. За сравнение от синдиката предоставят и данни за финансирането на образованието в Европа. В Кипър се отделят 12,6%, в Исландия – 7,9%, в Дания – 7,8%, в Босна и Херцеговина – 6,4%, в Холандия – 5,7%, в Украйна (при гражданска война) – 7%, в Грузия – 5%, в Испания – 4,2%, в Македония – 3,6%, и в Румъния – 3,7%. Средно за Европа средствата, отделяни за образование, са 5,7%, като препоръката е всички страни от ЕС да дават поне 6%.

Днес надеждите на българските граждани се свързват с членството на нашата страна в Европейския съюз. Надеждите и очакванията са да бъде „превъзпитан и озаптен“ българският политически „елит“, той да възприеме част от европейската ценностна система в управлението. Трудна задача! Особено когато начело на държавата стоят гузни хора от прехода, такива със съмнително минало и когато съществува дирижирано задкулисие. Хора, прочели по една книга и такива, които смятат, че българската култура е място за упражнения както в гимнастическите салони и чалга клубовете.

В. Един замисъл, или по-точно амбиция за правдива оценка за ролята на институциите – но не и присъда

Пристрастността на автора да направи опит да представи неблагоприятния и комплицирания за дефиниране пейзаж на българската библиотечна инфраструктура е мотивирана от неговото желание да извади определени факти за случилото се през годините, за да се потърсят скорошни и спешни стратегии и политика за преодоляване на изоставането. Пишещият настоящия текст е далеч от мисълта, не желае да се идентифицира, или да се включи в масовката от негативно изказващи се по проблемната област. Водещият замисъл и крайната цел на автора е да бъде направен опит за разрез с конкретни примери за бюрократичното, чиновническо безразличие, безхаберие и позиция от страна на хора, които имат и носят отговорността и тежестта на представители на държавни институции от най-високите етажи на управлението.

Също така да сподели категорично становище, че независимо от трудностите (финансови, организационни, политически, икономически и др., в резултат на различни сътресения и кризисни моменти), ролята на държавните институции и на хората, които работят в тях, е да съумяват да разработват и прилагат съответни лостове, стратегии и политики. Посредством тях да се стремят да намаляват проблемите и тежестите на субектите, върху които имат права да упражняват свое пряко или индиректно въздействие.

Често подобни линии на влияние се сблъскват с норми, които не позволяват по-голяма гъвкавост и могат да доведат до нарушаване на правила и нормативни практики. В случая авторът не провокира подобни мисли. Той счита, че бездействието и нежеланието на екипите в подобни организации да работят в полза на обществото, липсата на достатъчно експертност, познания, опит, откъсване от реалните проблеми, както и достигането до синдроми за „само-достатъчност“ и за „преклонение пред голямото началство“ са базови предпоставки по-специално за неудачите в Министерството на културата по отношение на българските библиотеки.

Нежеланието и неумението да се работи в т.нар. „ситуативен режим“ при възникване на „необичайни ситуации“ или да се поеме известен риск са също сред присъщите за нашата администрация похвати. Тя боязливо гледа към насоките, определяни единствено и само от началника, или се радва на липсата на подобни указания. Държавните ни чиновници са се превърнали в „магьосници на оцеляването“ – единствено за свой личен интерес, а не в „полза роду“.

Не на последно място трябва да се отбележат и корупционни практики на администрацията, които за жалост доведоха до отдръпване, до обругаване и обида на сериозни спомоществователи, които влагаха и желяеха да даряват средства, материални и нематериални активи и блага за подпомагане и развитието на положителните процеси и феномени в българската култура – в частност и в библиотеките. Подобни феномени се дължат и на невъзможността да бъдат изградени силни и независими граждански и неправителствени формирания и структури, които да отстояват интересите на представляващите ги, а не да влизат в комбинации и да се превръщат в казионни послушници.

Г. Част от пътя в преходните години и мястото на библиотеките в протичащите процеси

Българската действителност в годините след 1989 може да бъде разположена в три периода.

От 1989 до 1997 – период на сериозно разграждане на държавата, на първоначално натрупване на капитали, на въвеждане на т. нар. „неолиберален модел“ със сериозни негативни последици за голямата част от населението, както и за рухването на българската икономка. За българската култура, тези години са белязани с безконтролното унищожаване на огромна част от културните институции и организации. С пълен nihilism към творците на духовни ценности. Като резултат на случващото се могат да бъдат посочени няколко факта: загиването на българската киноразпространителска мрежа (от около 5000 кина през 2000 г. остават около 10 – 12, по данни на НСИ от 2105 г. – 49; разпродаването и изчезването на книжарниците и тяхното превръщане в търговски обекти (България е сочена като страна на т. нар. „изгонени книги и на сергийна търговия на книгите“). Подобна е съдбата и в други културни области. Специално за библиотечния сектор сред най-характерните негативни явления може да бъдат открити следните:

- масово закриване на библиотеки – около 3500 за първите 5 – 6 години;
- тотална липса на средства за набавяне на нови източници на информация;
- отсъствие на националноотговорни политики от страна на държавата за въвеждане на нови технологии;
- съкращаване на около 4000 библиотекари.

Тези драстични обстоятелства нареждат страната ни на последно място в Европа по отношение на статуса, развитието и влиянието на библиотеките. Всичко това дава отражение върху информационното обслужване на населението. То е 30 – 40 пъти по-ниско от това в други страни от европейския регион. Като малки оазиси в този обрулен ландшафт може да се посочи дейността на няколко сериозни донори, които осигуряват „кислородни маски“ за българската култура, респективно и за библиотеките.

От 1998 до 2006 – Докладът „Милениум“ (2000 г.) потвърждава сериозната изостаналост и пропаст на българските библиотеки в сравнение с тези от останалите държави в Европа. Те

се нареждат на последно място по определени показатели. Народната ни библиотека категорично е класирана на последното място в сравнение с другите национални съкровищници на континента. Около 2000 г. се забелязват първи мерки за известна промяна към сектор култура, респективно и към библиотечния. Те се дължат на постепенна стабилизация на икономиката на страната. Въпреки това продължава спадът в цифровите показатели – намаляване броя на библиотеките (по данни от 2005 г. те са около 4500), липса на финансов ресурс за набавяне на нови документи и за внедряване на нови технологии. Положителни факти се явяват идеите за т. нар. делегирани бюджети, национална програма за подкрепа на библиотеките с нови книги, подготовка и въвеждане на нормативни документи.

От 2007 г. до сега. Влизането на България в Европейския съюз се явява силен стимул за стабилизирането на държавността и на институциите в нея. Надеждите и упованието на дейците от културната сфера се свързват с въвеждането на проектно финансиране, както и с убеждението нашият политически елит да осъзнае, или по-точно да бъде заставен да работи за развитие на културата като част от процесите за приобщаване и сближаване към добрите европейски традиции, за развитие и нормализиране на процесите в нашата страна.

Проведената в началото на 2015 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ „Св. Климент Охридски“) дискусия на тема: „Настигат ли страните от Централна и Източна Европа останалите държави от ЕС? Мястото на България“ целеше да бъде обсъден процесът на доближаване на страните от ЦИЕ до по-старите страни-членки на ЕС, а също постиженията и предизвикателствата от различни гледни точки с фокус върху България. Бе представен Индекса на настигане за 2014 г., който измерва и класира постиженията на 35 страни в Европа (страни-членки и кандидат-членки) по 47 индикатора, разделени в 4 категории – икономика, демокрация, качество на живот и управление. В цялостната класация за 2014 г. България заема 29 място от 35 страни. Страната ни се представя най-слабо в категорията качество на живот, където заема едно от последните места – 30 от 35, при измерване на индикатори по образование, здравеопазване, потребление. При отделните индикатори България се представя най-добре при ниво на държавен дълг, където е втора в класацията след Естония. Сред най-лошите индикатори на страната са енергийна ефективност – последно 35 място, корупция – 34 място, върховенство на закона – 31 място, свобода на медиите – 30 място. За съжаление, България и Румъния остават на последните места и в четирите издания на индекса. Страната ни продължава да бъде най-бедната в ЕС. За утешение на изоставащите страни се вижда, че все пак страните-членки на ЕС се справят по-добре от страните, които са още извън ЕС и членството има много голямо значение.

По подобен начин се ранжират и позициите по отношение на библиотечно-информационния сектор в нашата страна в сравнение с показателите в другите европейски държави. Липсата на сериозни реформи и подкрепа през годините за библиотеките са довели до изключително сериозна криза в тях (по данни на МК библиотеките в България са над 3500, според ББИА – 3994). Независимо от трудностите библиотечната колегия полага сериозни усилия за постепенно доближаване към по-добрите образци.

Д. Едно мнение за ролята и значението на професионалната организация на библиотечно-информационните специалисти

В това отношение трябва да се отдаде категорично положителна оценка за ролята на Съюза на библиотечните и информационните работници (СБИР), а от 2008 г. – Българската библиотечно-информационна асоциация (ББИА) през времето на прехода. Тя предпоставя вярата на хората, които работят в библиотеките и на техните потребители. Нашата професионална организация извървя нелек път на:

- своя генезис, еволюция и утвърждаване;
- превръщане в защитник на интересите на българските граждани и на библиотечно-информационните специалисти;
- стимулиращ и жизнен субект в полза на колегията;

- фактор за развитие на професията и за формиране на добрия имидж в международен план на нашите професионалисти и експерти.

Пътят не бе „осеян с цветя“. Той бе съпътстван с редица проблеми, с опити за разцепление и за предателство на каузи. Въпреки всички препятствия успяваме да имаме асоциация, с която се гордеем! Най-важните щрихи за мен от живота на СБИР/ББИА са следните:

- През годините на нейното създаване, развитие и съществуване ние се учихме и се учим да се радваме на малките победи.
- Научихме се да приемаме с достойнство неудачите, да се борим, да побеждаваме. Да бъдем патриоти на гилдията и да отстояваме целите си.
- Ние разбрахме, че най-важното нещо за всеки един от нас е солидарността! Подкрепата за мисии и каузи. Уважението към колегите и към различното мнение.
- Ние моделираме нашата организация според това какви са участниците в нея. Не мога да приема критики за липса на представителство или за неравнопоставеност на различните групи библиотеки или професионални направления. Всичко е в нашите ръце и воля!
- В нашата ББИА няма началници – има индивидуална и колективна воля. Липсват и разделителни линии – по възрастов, професионален и друг признак. Всеки е добре дошъл на националните форуми или в регионалните формирания и инициативи.
- Има само една демаркационна межда – да работиш обществена работа изисква всеотдайност, жертва на лично време, както и лишаване от някои малки свободи в името на по-значими общи цели. Всеки е в правото си да решава дали да бъде активна фигура, лидер или съмишленик. За всеки от нас има място за изява.

Това е моето разбиране за ББИА – една сбъдната мечта за нашата професионална колегия! Територия на свободния изказ и на доверието!

Чрез СБИР/ББИА разбрахме, че сме част от държавата и можем да участваме активно в нейното моделиране (колкото и претенциозно или отчуждено да прозвучи). Че ние сме суверен в тези процеси, а не верноподаници. Тази увереност ще се задълбочава и осъзнава от все повече колеги стига да работим заедно за хората в нашата страна. Да излезем от зоната – „какво държавата е направила за мен“. Защото ние сме държавата! Трябва да се опитваме да я подкрепяме на нашето работно място по начин, че тя да бъде в хармония с други „архитекти“ – от останалите гилдии, както и в нашите домове, улици, населени места и семейства.

Дълбок поклон пред всички, които споделят нейните цели. Пред хората, които в годините отдаваха и отдават частица от себе си за да бъдем горди с ББИА. Защото днес ББИА все повече се утвърждава и набира скорост като непреодолим фактор и партньор. Институция, с която политиците и представителите от различните властови ешелони ще се съобразяват при вземането и отстояването на решения за българските библиотеки, а и не само за тях.

Позволете ми да направя малък „психопортрет“ на нашата асоциация. За 25 години определено ББИА придоби чар и облик. Тя се доближава до професионалните организации в други страни с дългогодишни традиции. ББИА излезе с достойнство от своята невръстна, яслена, детска, тийнейджърска, младежка и студентска възраст. Ориентира се постепенно към своята зрялост. От всички нас зависи да направим този преход по-плавен. За да успеем да изведем асоциацията до достолепната възраст на дама, за която нямат значение годините.

Е. Предизвикано становище за мястото на държавата в развитието на библиотечния сектор

През изминалите години процесите в нашия сектор протичат мъчително и бавно. Въпреки това надеждите на колегията са силни. Трудностите продължават да съпътстват забавения ход на промените. Държавата все още не осъзнава своята роля за провеждането на реформи и за сериозна подкрепа на библиотечно-информационния сектор, като част от стратегическа и глобална визия за стабилизация и развитие на обществото. До голяма степен това се дължи на безотговорност, неадаптивност, липсата на експертен капацитет и неуслужливост на админи-

страцията, която не познава добре процесите и тенденциите и продължава да работи със стари клишета, догми и подходи.

Министерството на културата (МК) е заело позиция на изчакване. Вече шеста година не се изпълнява пълноценно Законът за обществените библиотеки тъй като не са приети няколко поднормативни документа. Продължават легендите, че всичко е наред с тях. Въпреки, че документите бяха подготвени в 6 – 7 варианта от библиотечната асоциация, за улеснение на МК. След почти 6 годишно отлагане през 2014 г. бе утвърдена „Наредба № 3 от 2014 г. за съхраняването, ползването и разпореждането с документи от библиотечния фонд“ (ДВ, бр. 98 от 2014 г.)¹, пълна с грешки. Актуализацията ѝ от м. февруари 2015 г. отново е с някои несъответствия. Под този толкова важен за библиотеките документ стои подписа на министъра на културата. Задавам си следните въпроси: Къде са нашите висококвалифицирани представители – експерти в Националния съвет по библиотечно дело? Или с определено послушание изпълняват ролята на „троянски кон“?

Проблемът на Министерството на културата се очертава като хроничен. Той се изразява в липса на капацитет на преобладаващата част от чиновниците в него, непризнаване на този факт, нежелание и отчужденост от страна на МК от експертите, от гражданското мнение и от проблемите на хората. Реално МК страда от самодостатъчност. „Очевадно“ е, че negliжирането в развитието на библиотеките води до негативни последици за България, нейното население и социално-икономическото ѝ развитие.

Всички ние сме убедени, че въпросите за успеха на една библиотека, независимо от нейната големина, място и статут зависи от много фактори – външни и вътрешни. По подобен начин стои въпросът и за целия библиотечен сектор. Не бива да виним само политиците и властимащите и да търсим причините само извън нас. Защото политиката по дефиниция е средство за разпределение на ресурси. Хората в политическите ешелони са под непрекъснатата преса при оценката на кой и колко да предоставят. Ние трябва да се опитваме да ги разбираме. Да им подаваме ясни сигнали за нашите нужди.

През годините в мен се затвърди позицията, че успехът на една библиотека в най-голяма степен зависи от ръководителя, от неговите лидерски и човешки качества, воля да застане и да отстоява интересите на своята организация, и на хората в нея. С годините тази теза се доказва. Примери в това отношение мога да дам много. Зад успехите, както и зад неудачите в нашата библиотечна система стоят ръководителите. Това е причина да имаме нехомогенна библиотечна среда. През годините се създадох много качествени ръководители, които направиха своите библиотеки „оазиси за публиката“ – в резултат на техните усилия, да лобират, да намират средства, да работят с обществеността в защита на нейните интереси, да съумяват да мотивират персонала, независимо от условията и мизерното възнаграждение, при които е поставен да се труди.

В същото време директори на големи библиотеки (част от тях и с национални отговорности), с претенции, не съумяват да решават проблемите на своите институции. Поради липса на експертно знание, недоверие в собствените си колеги, мнителност, прекалено самочувствие, неумение да работят с хора и институции. Най-вече поради липса на визия и кураж да променят себе си и организацията, в която работят.

Въпросите за финансовите средства стоят навсякъде по света и във всяка организация. Разбира се, въпросът е в техните обеми. Не само недостатъчното финансиране е причина за изпитваните трудности от българските библиотеки. Трябва да убедиш за да получиш... Не само с много средства се постигат успехи. Първо е важно да покажеш за да извоюваш доверие. Това е и моето кредо през годините, на което уча и нашите чудесни студенти.

Защо изостанаха някои значими библиотеки като Централната библиотека на БАН (ЦБ на БАН), Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ), Централната селскостопанска библиотека? Причините са комплексни, няма еднозначен отговор. Понякога полагаш огромни усилия, но срещу теб има стена, която е трудно да разбиеш. Въпросът опира и до добро, и грамотно управление, до настойчивост, битки, лобиране и до ясни стратегии и пла-

¹ <http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=89898>

нове за развитие. Като примери на подобни успешни практики бих посочил Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ (УБ „Св. Климент Охридски“), библиотеката на Нов български университет, библиотеката на Техническият университет – София и много, много други – регионални, читалищни и по-малко училищни.

През годините на прехода някои фондации предлагаха щедра подкрепа на големите библиотеки, но те не приемаха подадената ръка, най-вече поради липса на експертно мнение, грандоманщина, и най-важното – отсъствие на разбиране за задачите, отговорностите и процесите. С тези думи се насочвам към третата си теза, а тя е за „троянските коне“, които бяха допуснати в нашата гилдия. Хора, които се интересуват повече за собственото си его, но не и за обществените задължения и очаквания, които са им вменени.

Като контраверсия на споделеното дотук и като въведение към следващия абзац ще припомня думите на „башата“ на обединена Европа – Жан Моне, в „Постмодерните дилеми на културата“: „...Ако Европа трябва да се създаде отново не бих започнал с икономиката, а с културата, защото тя принадлежи на цялото човечество...“.

Информационна политика и развитие на библиотечния сектор

След 1990 г. има сериозен дефицит на ясно дефинирани политики от страна на държавата по отношение на библиотеките, информационния сектор и инфраструктура.

В периода на прехода библиотечно-информационното осигуряване на българските граждани и наука изостана драстично в сравнение с водещите страни. Също и по отношение на страните от Централна и Източна Европа, с които имахме съизмерими библиотечно-информационни инфраструктури и системи (като основни субекти на информационното осигуряване на населението, науката, висшето образование и икономиката). В резултат на липсата на политика и стратегии за развитие на този сектор учените изпаднаха в ситуация да разполагат с 30 – 40 пъти по-малко възможности за информиране за постиженията в науката в сравнение с техните колеги от посочените страни.

Поради отсъствието на политика в България след 1989 г. бяха закрити над 5500 библиотеки и информационни центрове от общо съществуващи около 9800). Една част от тях бяха неефективни, дублираха дейности, съществуваха формално и беше нормално да бъдат затворени. За съжаление бяха премахнати и добри библиотеки и информационни звена, което се отрази на информационния статус на населението.

През годините отсъства коректна национална статистика, която да отчита общия брой на библиотеките. Националният статистически институт (НСИ) поддържа ежегодна статистика за библиотеки с над 200 000 регистрирани библиотечни единици. По тази причина е трудно да бъдат посочени данни за точната картина на библиотеките в страната и случващото се с тях през периода:

- 2005 г. – съгласно данни библиотеките са около 6400;
- 2009 г. – възлизат на около 5100 (1 национална; 51 към университети и висши училища; около 300 специални, 27 регионални, около 3300 читалищни, 12 общински библиотеки; 1465 училищни);
- 2015 г. – данни на ББИА сочат за 3994 библиотеки. В сайта на Министерството на културата има сведения за над 3500 библиотеки.
- Последните резултати на НСИ от 2015 г., които се отнасят за 2013 г. включват факти за:
 - 3938 библиотеки;
 - 1,03 млн. читатели;
 - от тях деца под 14 г. – 343 000 (при население на страната – 7.2 млн. души);
 - посещенията са 11,5 млн.;
 - заетите материали възлизат на 17,7 млн. библ. единици, от тях за дома 11,3 млн.;
 - целокупният библиотечен фонд съдържа близо 75 млн. библ. материали;
 - през годината са набавени 812 000 и са отчислени близо 740 000 документи.

В доклада „Милениум“ подготвен от европейски институции страната ни бе посочена на последно място от всички европейски държави по базови параметри, свързани с развитието и финансирането на библиотеките (1999). Особено е засегната НБКМ. Тези тенденции се очертават със своята константност, независимо от определени изменения в парадигмата.

Най-добра илюстрация в това отношение са данните за обществените библиотеки през последните години. За 2011 г. са намалени с 30% средствата за делегираните държавни дейности за библиотеките в сравнение с 2009 г. За периода 2007 – 2008 18% от библиотеките не са закупили нито една книга, а през 2009 – 2010 около 90% от библиотеките не са закупили нови издания.

Националната библиотека, съгласно данните в отчета за 2010 г., е изразходвала за покупка на документи за своите фондове 495 000 лв. от предоставения ѝ бюджет. С малки изключения, финансовите измерения се повтарят и за последните години – съобразно отчетите на НБКМ за периода 2011 – 2013 относителният дял на средствата, отделяни за набавяне на документи спрямо общите разходи възлизат съответно на: 4,03% за 2011 г.; 5,35% за 2012 г.; 5,01% за 2013 г. Това е срамно нищожна сума за подобна институция с национално и международно значение. По финансови причини националната ни съкровищница не е в състояние да осъществява пълноценно и международните си контакти по линия на книгообмена, свързани с изпращането на български издания на партньорите си в чужбина. Това води до маргинализиране на българската култура и наука. Те стават невидими в свят, в който на мода е отвореността и глобализацията на информационните потоци.

Според сведения на директора на ЦБ на БАН тя не е закупила нито една книга през 2011 г. И до сега нещата продължават да следват сходна логика поради недостатъчното субсидиране на академията.

Нека да си припомним за унижителните правни актове за регулиране на библиотечния сектор:

- Постановление № 19 на Министерския съвет от 31 януари 1996 г. за приемане на Наредба за статута и дейността на библиотеките и за взаимоотношенията в Националната библиотечна мрежа, отменено няколко месеца по-късно, поради остаряла регулация на обществени отношения, невписващи се в новата социална уредба и среда.
- ПМС № 153 от 28 юли 2000 г. за преобразуване на културни институти в регионални библиотеки и музеи, ревизирано с последващо ПМС № 80 от 7 април 2006 г.

Освен обществените библиотеки, поради липсата на нормативна уредба и целенасочено финансиране, в сериозен колапс са изпаднали училищните и други видове библиотеки. Макар че те са подчинени организационно на други институции при тях също отсъства регулация. От обществен интерес е важно да бъдат отбелязани последствията за училищните библиотеки в резултат на нормативния вакуум. Съобразно направени анализи от ББИА и по последни данни на НСИ в страната ни съществуват 1465 училищни библиотеки (2005) при 2569 училища (2010 – 2011). Тревожно е, че училищните библиотеки продължават да намаляват. 25% от номинално съществуващите библиотеки са без дейност, т.е. тяхното присъствие не е ефективно.

През последните години три пъти е намаляло набавянето на нови книги и на други документи в училищните библиотеки. В значителна част от тях не постъпват периодични издания и необходимата учебно-помощна литература. В значителна част от библиотеките липсват необходимите компютри и достъп до интернет. Средният брой на заети материали на един читател е много нисък – 8 библиотечни единици. Не е регламентиран статутът на училищния библиотекар. Той е приравнен към помощния персонал. Отсъствието на нормативни документи и стандарти доведоха в последните години до масово закриване на училищни библиотеки или до тяхното формално съществуване.

Неглижирането на значението и мястото на училищната библиотека в българското училище води до изключително сериозни последствия за подрастващите по отношение на тяхната грамотност, образованост и възможности за развитие. Също така до маргинализация на цели групи от населението, особено при малцинствените групи. Години наред библиотечната асо-

циация прави опити училищните библиотеки да намерят своето място в Закона за народното образование и други нормативни документи. Крайно време е и българските училищни библиотеки, следвайки добрите европейски практики, да бъдат трансформирани в „медийни центрове“. Надежди се възлагат на новия Закон за предучилищното и училищното образование.

Единствено положителни тенденции в последното десетилетие се съзират в групата на библиотеките при висшите училища, които разполагат с повече собствени средства.

Поради финансови трудности новите технологии и услуги бавно си пробиват път в библиотечно-информационния сектор. Към 2015 г. около 54% от населението има достъп до Интернет, делът на младите между 14 и 25 години в тази цифра е около 80%. Средно в ЕС около 75 – 85% от населението ползва услугите на Интернет.

Броят на читателите на библиотеките възлиза на 11 – 13% от населението на страната. Това е много нисък показател, съпоставен със страни от ЕС. Положителното в това число е, че делът на младите хора, посещаващи библиотеките е около 75% от общото число на потребителите. В ЕС около 30% от населението са потребители на библиотеките, във Великобритания – 58%, в Скандинавските страни – около 65%. Съобразно статистиката на НСИ за 2011 г. 52% от населението не е прочело нито една книга за последните 12 месеца на посочения период. Това се обяснява и с недостатъчното наличие на библиотечни услуги, с липсата на финансови средства, с ниската образованост и други фактори, особено в селата, където ръстът на непрочелите нито една книга възлиза на 71% от хората.

Програми и проекти за развитие на библиотеките

В годините след 1990 г. българската библиотечна колегия направи опити и положи сериозни усилия да започне модернизация на библиотечния сектор, да съхрани добрите постижения и да спре разпада на библиотечната мрежа. В основата на тези политики стоеше СБИР/ББИА. Много активна финансова и експертна подкрепа българските библиотеки получаваха през годините от Фондация „Отворено общество“, Фондация „Бил и Мелинда Гейтс“, Гьоте институт, Американския информационен център, Британския съвет и др.

Важна роля през годините в прокарането на идеите и защита на библиотеките и на правото на обществото да има достъп до информацията, както за издигане професионализма на колегията и за въвеждането на съвременен модел на библиотечно образование, играе Катедра Библиотекознание, научна информация и културна политика при Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Сътрудничество, което даде четирима ръководители на организацията и активни членове на нейния Управителен съвет: доц. Татяна Янакиева – два мандата (1990 – 1994), н.с. Мария Капитанова – два мандата (1994 – 1998), проф. Александър Димчев (1998 – 2000), проф. Ани Гергова (2000 – 2002).

Проектите, които се разработват през годините от СБИР/ББИА и от други субекти в полза на библиотечното дело винаги са били в съзвучие с международните тенденции за търсене на икономически изгодни и ефективни модели за действие и реструктуриране и осъвременяване на библиотечната инфраструктура. Те са ориентирани към провежданите политики в Европейския съюз и съвременните практики. Подготвени са значими проекти, документи и инициативи.

Проект за Закон за библиотеките – 1993 г.

Проектът на Закона за библиотеките бе разработен съвместно от СБИР и Министерството на културата. То е отговорно за провеждането на основната държавна политика по отношение на библиотеките. Подготвеният проект не бе придвижен до отговорните институции.

Проект за Изграждане и развитие на национална библиотечно-информационна мрежа (НАБИМ) – 1993 г.

Това бе най-значимият проект на фондацията. Неговото изработване беше от ключово значение за българските библиотеки, за тяхната промяна и приобщаването им към съвременните образци.

Въпреки трудностите част от библиотечната колегия правеше опити да започне постепенно въвеждане на нови информационни технологии. Това ставаше много трудно през годините, преди всичко с помощта на спонсори. При създаването се сформира ситуация в страната, респективно в библиотечния сектор съществуваше опасност отделните библиотеки да тръгнат по собствен път при внедряването на автоматизирани системи с използване на различни стандарти, техника, решения, софтуер. Това щеше да доведе до „хвърляне“ на много средства, без да се постигнат добри резултати, също така съществуваше риск отделните автоматизирани системи да останат изолирани една от друга, което противоречеше на изискванията на този етап.

Тези и други съображения от подобно естество накараха група съмишленици от големите научни библиотеки да лансират в края на 1992 г. идеята за разработване на проект, който да предложи модел за автоматизация на отделните библиотеки в страната и свързването им в национална автоматизирана библиотечно-информационна мрежа.

Идеята бе иницирана и финансирана от фондация „Отворено общество“ и подкрепена от Министерството на културата (1994 г.) и библиотечната общност. Така се роди проектът НАБИМ. Той бе съобразен със съвременните тенденции в библиотечната практика на този етап и с традициите в нашето библиотечно дело. Беше решено:

- изграждането на НАБИМ да се институционализира в ранг на държавна политика в областта на науката, културата и образованието;
- Министерството на културата да координира дейността по неговото изграждане и развитие;
- Министерството на културата да финансира разработването и адаптацията на основните липсващи стандарти за НАБИМ.

Главната цел на проекта бе да предложи стратегия за автоматизация на националната библиотечна мрежа. Той съдържа решения за механизмите за коопериране и координация и определя приоритети при автоматизацията на различните видове библиотеки и информационни ресурси в страната. Проектът визира отделните локални системи да могат да се свързват помежду си с преки комуникационни връзки. Участието в НАБИМ е доброволно и е основано на взаимен интерес.

До 2000 г., докато действаше програмата „Библиотеки“ към фондация „Отворено общество“, проектът за НАБИМ се развиваше съвместно с библиотеки от различни организации. Фондацията предостави безвъзмездно над 2 милиона щ.д. за техника и софтуер за библиотеките за развитието на проекта. Средства бяха осигурявани и от други спомоществатели (ЮНЕСКО, DIGITAL, PHARE, TEMPUS, Регионалната библиотечна програма в Будапеща).

За съжаление, Министерството на културата се дистанцира от проекта и не спази поетите ангажменти. Това създаде сериозни проблеми за неговата по-нататъшната реализация и финансова осигуреност.

Резултатите от изследването през 2000 г. за постигнатото по НАБИМ сочат следното. В 76% от възлите на НАБИМ имаше изградени локални мрежи с маркова електронно-изчислителна техника с над 800 компютърни работни места.

Проектът изигра революционна роля за започване на реформи и за преминаване на българските библиотеки към нова технологична платформа. Категорично трябва да се подчертае, че без него библиотеките щяха да изостанат драстично при внедряването на новите информационни технологии. Това бе един структуроопределящ проект на фондацията, чрез който тя способства за обединяване на усилията на библиотечната колегия за решаването на стратегическа за библиотеките задача. Проектът се осъществи успешно в рамките на възможното.

НАБИМ се яви и единственият проект с национално значение от подобен порядък, подготвен и осъществяван в страните от Централна и Източна Европа.

Проект „Компактдиск“ – 1994 г.

Проектът „Компактдиск“ се реализира в осем големи научни библиотеки. Свързва се с въвеждането на нови перспективни носители на информация (компактдискове), обогатяване на информационните ресурси на библиотеките, прилагане на икономически изгодно решение за библиотеките, базирано на координация между тях, подобряване на информационното обслужване на потребителите и тяхното обучение за работа с новите носители на информация.

В съответствие със замисъла, фондация „Отворено общество“ финансира закупуването на 16 бази данни на CD ROM от реномирани световни информационни центрове с реферативна и библиографска информация по основни научни направления, каквато липсва в нашата страна или е крайно оскъдна. Изборът на базите данни е направен от координационни комисии към големите научни библиотеки и е съгласуван с учени от отделни научни направления. Подобен подход следва съвременните политики при координиране на информационните ресурси в библиотечно-информационния сектор. Общата стойност на проекта възлиза на около 400 000 щ.д.

Проектът имаше много съществено значение за българската наука и образование. Той спомогна за внедряването и възприемането на нови информационни технологии и продукти. Поради липса на средства от участващите библиотеки не бе продължен в неговия първоначален замисъл.

Проект за „Национална програма за опазване на библиотечните фондове“ – 1997 г.

Успешната дейност и консолидирането на усилията на представители от библиотечната общност по осъществяването на проекта НАБИМ насърчи СБИР да организира разработването на „Национална програма за опазване на библиотечните фондове“ (НПОБФ). Целта бе да се разработи на експертно ниво програма за национални действия по реставрация, консервация, опазване и достъп до колекциите, която да подтикне отделните библиотеки да разработват местни планове и проекти, да стимулира кооперирани начинания по отношение на особено ценни от национална гледна точка библиотечни документи, НПОБФ бе разработена в контекста на проектите и програмите на ЮНЕСКО за опазване и достъп – „Паметта на света“, на ИФЛА – „Опазване и консервация“, на Европейската комисия за опазване и достъп (ЕСПА), на Комисията за опазване и достъп (СПА – САЩ) и др.

За съжаление и при този проект пролича недалновидността и незаинтересоваността на Министерството на културата, което се отказа от НПОБФ въпреки декларираната подкрепа към идеята и екипа.

Проекти за библиотечно законодателство – 1997 г.

Бяха разработени два проектозакона: Закон за библиотеките и Закон за депозита. Те бяха дело на експерти от СБИР. Проектът беше подкрепен финансово от Информационния център при Посолството на САЩ в София. Проектът за Закон за задължителното депозиране на екземпляри от печатни и други произведения бе обсъден и приет от Народното събрание на Република България (макар и с известни компромиси). Законът за библиотеките не бе разгледан по субективни причини.

Проект „Електронна информация за библиотеките – eIFL“ – 1999 г.

Изира съществена роля за преориентиране на част от българските библиотеки към съвременните тенденции, базирани на създаване на нов тип библиотечни обединения – консорциуми, с цел преодоляване на сериозните финансови затруднения, разширяване и лицензиране на обмена и достъпа до научна информация. Посредством него библиотеките, които имаха комуникации за Интернет, получиха възможност да ползват около 3500 научни периодични издания в електронен вариант чрез компанията EBSCO Publishing в различни научни области.

Инициативата беше подкрепена от Института „Отворено общество“ – Будапеща. Целта на създателите на проекта е да се формира мегаконсорциум с участието на около 2000 библиотечно-информационни центрове от 39 страни. В началото на 2000 г. в него се включват 71 библиотеки от нашата страна, на следващата техният брой е 41.

Създаване на Национален център за продължаващо обучение на библиотекари (ЦПОБ) – 1999 г.

СБИР/ББИА и Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ (БИНКП) към СУ „Св. Климент Охридски“ създават центъра през 2000 г. благодарение на спомоществателството на фондация „Отворено общество“ – София и Регионалната библиотечна програма – Будапеща (в размер на 100 000 щ.д.). ЦПОБ е част от мрежата от подобни образователни структури, разкрити в страните от Централна и Източна Европа, свързани с Регионалната библиотечна програма в Будапеща, с които той трябва да осъществява обмен на учебни програми, преподаватели и курсисти.

За годините на съществуването си ЦПОБ доказва своето място. В различните курсове са преминали обучение над 2000 библиотекари – висшисти от София и страната. В периода на действие на първия договор (2000 – 2011) са проведени 87 курса и са обучени 943 библиотекари. Поради промяна на условията от страна на Софийския университет, в края на 2011 г. бе подписан нов договор между двете страни. От 2011 г. до сега са обучени 1019 библиотекари в 90 курса. Ръстът в курсовете се дължи на средствата, осигурени от ББИА по проекта „Напредък и устойчиво развитие на библиотечния сектор в България“.

В началото на юни 2015 г. ръководството на Катедра БИНКП предприе непопулярна или по-точно недалновидна мярка, решавайки да се откаже от договора за сътрудничество с ББИА. Стъпка, която отдалечава и отблъсква катедрата от професионалната колегия. Задавам си въпрос – кои са групите от интерес за Катедра БИНКП?

Мегапроект „Шанс за българските библиотеки за XXI век“ – 1999 г.

Проектът бе поредната стъпка на фондация „Отворено общество“ да подкрепи българските библиотеки чрез използване на оригинален подход, който да окаже положително влияние и върху други сектори в страната, свързани с информацията и книгите. Бе отчетено, че в условията на тежката икономическа криза в страната библиотеките могат и трябва да поемат определени отговорности пред обществото, да го подпомогнат при преодоляването на трудностите и в търсенето на пътища към бъдещото нормализиране на процесите на развитие. За това обаче се изисква съществуване на определени предпоставки и създаване на благоприятна среда, в която те да функционират.

Беше отчетено, че ролята на катализатор в това отношение, както и на мост към XXI век за българските библиотеки може да изиграе един мегапроект, в който проблемите да бъдат решени комплексно и с нужните гаранции за успех. Проектът по своя характер е структурен и набелязва няколко основни цели, свързани с развитието на културното и образователното равнище в обществото чрез укрепване на библиотеките като институции с най-силно влияние върху четенето и информацията.

Проектът предвиждаше да включи в своя обхват общо 520 библиотеки от цялата страна – 289 публични (читалищни и общински), 27 регионални библиотеки, 27 университетски и 176 училищни. Счита се, че те обслужват значителен контингент от населението и могат да бъдат опорни точки в библиотечно-информационното обслужване на национално, регионално, общинско и институционално ниво. Разчетът за финансирането на проекта бе определен на 9 млн. щ.д, които се очакваше да бъдат осигурени от Централата на Фондация „Отворено общество“ в Ню Йорк.

При изпълнението на проекта, дори при неговата подготовка се предвиждаше да се потърси съдействието на Министерството на културата, другите министерства, които имат отношение към проблемите на библиотеките или дори Министерския съвет. Очакваше се взаимно-

действие с неправителствени организации като Асоциацията на общините в България, СБИР, Асоциацията на издателите, Съюзът на книготърговците и др. Поради промяна на политиката на Фондация „Отворено общество“ проектът не стартира. Той остава рамка, от която и понастоящем могат да бъдат използвани част от заложените идеи и стратегии. Подобна матрица се използва от проекта „Глобални библиотеки“, финансиран от фондация „Бил и Мелинда Гейтс“ (2008 – 2014).

За съжаление при реализацията на проектите държавните институции, въпреки че при повечето от инициативите декларираха, че застават зад тях и ги подкрепят, впоследствие се отказаха от своите ангажименти и не подкрепиха ресурсно, нито с конкретни мерки и документи реализацията им. По този начин бяха пропуснати много възможности за средства и подкрепа от спонсори, международни организации.

Една от основните причини за нереализирането на проектите и за задълбочаването на кризата в българското библиотечно дело се дължеше на липсата на адекватна политика от страна на Министерството на културата и на други институции, отговорни за библиотечно-информационния сектор. Липсата на политическа воля и на неразбиране на значението на библиотеките и информацията за обществото, образованието, науката, културата и икономиката, доведоха до драстично изоставане на българските библиотеки и на информационния сектор в нашата страна.

В последните няколко години можем да говорим за активизиране и известна промяна по отношение на информационната политика и библиотечния сектор. Като конкретни стъпки могат да се посочат следните.

Политики за библиотеките

Финансиране за библиотеките чрез предоставяне на делегирани бюджети се реализира чрез възприетата от няколко години линия за ежегодно приемане на решение на Министерския съвет на Република България „За разделение на дейностите, финансирани чрез общинските бюджети, на местни и делегирани от държавата и определяне на стандарти за численост на персонала и стандарти за делегираните от държавата дейности“. Посредством документа държавата провежда своята политика по отношение на отделните дейности записани в него. Търси се стабилитет във финансирането и осъществяването на тези дейности в общините. В посочените в документа дейности и функции, се включват библиотеки с регионален характер и читалища.

Помощ за българските читалища чрез проекта „Гражданско развитие и участие чрез мрежата на читалищата – Читалища“. Съвместен проект на Министерство на културата в нашата страна и Програмата на ООН за развитие (ПРООН), подкрепен от Програма „Матра“ на Правителството на Кралство Холандия и от Американската агенция за международно развитие (ААМР). Чрез него се цели да се засили обществената роля на читалищата като традиционни културни и образователни центрове в България и да се предложат работещи модели за тяхното модернизиране и участие в развитието на местната общност. Проектът бе с продължителност три години и бюджет от 2 475 000 щ.д.

През 2006 г. стартира проект „Правна регулация за библиотеките и библиотечно-информационната дейност в България“ на СБИР/ББИА и Министерството на културата с подкрепата на Британския съвет в София. В рамките на този проект бе разработен и проект за Закон за обществените библиотеки, който бе приет от Народното събрание през 2009 г. С основание може да се отбележи, че това е сериозно достижение за регулацията на дейността на обществените библиотеки в нашата страна. При изработването на закона са взети предвид насоките и препоръките на Съвета на Европа, направени са анализи и съпоставки на законодателните актове на над 25 държави, използван е досегашният български опит и традиции. Той е съобразен с

действащото в страната законодателство. Успоредно със Закона за обществените библиотеки беше разработен и пакет от други документи:

- предложение за промени в Закона за задължително депозиране на екземпляри от печатни и други произведения, приет през 2000 г. (то бе гласувано от Народното събрание през 2009 г.);
- Стандарт за университетските библиотеки;
- Стандарт за специалните библиотеки;
- Стандарт за училищните библиотеки;
- Наредба за библиотечно-информационно обслужване в системата на народната просвета.

Приемането на предлаганите документи от съответните институции бе жизненоважно за нормализирането и реструктурирането на библиотеките в нашата страна и трансформирането им в модерни средища за поемане и обслужване на библиотечно-информационните потребности на обществото.

Крайната цел, която се преследва чрез законопроекта, е да се получи стабилитет на библиотечния сектор; да заработи в съответствие със съвременните тенденции и модели; да може да отговори адекватно на обществените информационни потребности и на интересите на гражданите; да се разшири и демократизира достъпа до информация; българските библиотеки да се включат в международния обмен на информация, в проекти за дигитални библиотеки и коопериране в областта на информацията, съхранението, опазването и представянето на културното наследство.

От 2009 г. стартира консорциум за национален абонамент за научни бази данни. Посредством абонираните информационни ресурси се осигурява достъп на над 55 университети и научни институти в страната до информационните платформи на: Elsevier (Холандия) – Science Direct, Scopus, Engineering Village, Embase.com; Thomson Reuters (Великобритания) – ISI Web of Knowledge; ProQuest Central (Великобритания). Реализацията на идеята е сериозен принос за българската наука и образование. Срокът за абонаментите бе продължен.

Инициативата на Министерството на културата по Програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“ цели да подпомогне българските библиотеки със средства за развитие и обновяване на техните колекции с книги и други информационни източници. В социален контекст проектът цели да активизира интереса към книгата и четенето и да съдейства за развитие на библиотеките като основни центрове за духовност, придобиване на знания и информация. Участието в програмата е на конкурсен принцип. През 2007 г. по проекта Министерство на културата е осигурило 1 999 892 лв. с които са подпомогнати 1317 библиотеки. За 2008 г. средствата са около 3 млн. лв. Най-значими средства получават Националната библиотека, регионалните и общинските библиотеки. Националната ни библиотека получава субсидия както за своя фонд, така и за проекта „Даряваме българска книга за света“. Поради затруднения в резултат на кризата за 2009 г. и 2010 г. бе замразено финансирането по проекта. През 2011 г. се отпуснаха около 1 млн. лв. за книги за читалища и библиотеки, през 2012 г. идеите бяха за около 2 млн. лв., но за съжаление те останаха нереализирани. През 2014 г. бяха предоставени около 300 000 лв. Съгласно препоръките от стандартите на ИФЛА са необходими минимум 20 млн. лв. годишно за попълване на колекциите на публичните библиотеки в нашата страна.

От 2008 г. стартира Програмата „Глоб@лни библиотеки – България“ на фондация „Бил и Мелинда Гейтс“, Министерството на културата и ББИА. Посредством проекта имаше стремеж да бъдат подкрепени около 1200 български публични библиотеки. Идеята е те да се превърнат в информационни центрове за местното население и да бъдат обучени 3000 библиотекари. Общата сума на проекта е около 50 млн. щ.д. С реализацията на програмата се търси модернизиране на библиотеките, засилване на тяхната роля, отговорностите и влиянието им в обще-

ството. Цели се също така да бъдат въведени масирано нови информационни технологии. Да се осигури достъп на населението до интернет и да се преодолее информационното неравенство.

Реализацията към 2014 г. е вече факт в около 960 библиотеки, което е значително постижение в трудните условия на кризата. Много съществен момент бе поетия ангажимент от българска страна за отпускане на допълнителни щатни бройки за целите на проекта. В края на 2013 г. програмата преустанови своята дейност поради финансови причини. В настоящия момент програмата е възстановена, разбира се с много по-скромни възможности и потенциал. Колегите с основание поставят под въпрос състоянието на техниката, нейната поддръжка и годност в следващите години, породя бързото развитие на технологиите.

Страната ни в лицето на Националната библиотека и няколко от по-големите ни библиотеки е вече активен участник в Библиотека Европеана. До 2015 г. страната ни има задача да експонира около 257 000 дигитални документа в Европеана.

ЦБ на БАН, УБ „Св. Климент Охридски“ и още около 30 библиотеки, благодарение на финансовата помощ на фондация „Америка за България“ осъществяват проект за развитие на „Национална автоматизирана библиотечно-информационна система“ (НАБИС). Проектът стартира през юни 2009 г. и е с продължителност 5 години. Проектът дава възможност за интегриране на българските академични и университетски библиотечно-информационни системи. Главната му цел е създаването на своден онлайн каталог на академичните библиотеки в България, който през общ портал да позволява интегрирано търсене чрез интернет в каталозите на тези библиотеки, както и електронен достъп до библиографската информация за техните книжни фондове, електронни ресурси и предоставяни услуги. Към 2015 г. има въведени над 3 млн. записи в каталога на НАБИС, а броят на търсенията са около 25 000 месечно. Така проектът НАБИС ще даде възможност за национално и глобално интегриране на български академични и университетски библиотечно-информационни системи. Налага се идеята и се правят начални стъпки за създаване на международен своден каталог с участието на библиотеки от други държави от Югоизточна Европа. Реализацията на подобна инициатива ще доведе и до издигане ролята и престижа на колегията и на страната ни.

През 2012 г. ББИА с екип от специалисти разработи проект „Национална стратегия и програма за опазване на книжовното културно наследство в българските библиотеки и осигуряване достъп до него“. Той има за цел да набележи стъпки за спешни мерки за реставриране, консервиране и дигитализиране на застрашени от унищожение библиотечни фондове, с цел тяхното запазване и осигуряване на достъп до широк кръг от потребители. Визират се изключително редки и ценни екземпляри. През 2013 г. проектът бе представен на национално съвещание с участието на представители на ББИА, Министерството на културата и чуждестранни колеги от Германия и Гърция. Важно е държавата да изработи и да приеме нужните политики за развитие на проекта.

През 2015 г. за десета година ББИА организира Националната библиотечна седмица.

Като много значим и положителен момент в развитието на библиотечния сектор в България трябва да се отбележи сериозната промяна по отношение на състоянието на библиотеките и информационното обслужване във висшето образование. Болшинството от висшите училища осъзнават ролята на библиотеките за подобряване качеството на образованието, за тяхната конкурентноспособност и за развитието на научните изследвания. Това е причината за сериозните инвестиции в строителството на нови и за реконструкция на съществуващи библиотеки в тях. Влагат се и сериозни финансови ресурси за набавяне на нови източници и за промяна на технологиите. В това отношение сериозна роля играят приетите документи на Националната агенция за оценка и акредитация към Министерския съвет. Те могат да служат за пример за това как държавата е в състояние да участва в регулирането на процесите – дори и при автономни организации, каквито са университетите. Въпросът е на разбиране, на политическа воля и на контрол.

Заклучение

Докладът представя основни възлови моменти от случилото се и ставащото в библиотечно-информационния сектор през последните 25 години. Очертаната картина е белязана със сериозни проблемни полета поради отсъствието на политика на държавните институции към библиотечно-информационния сектор. Наред с това очертава и определени постижения, най-вече в резултат на активната позиция на библиотечната колегия, най-вече в лицето на професионалната асоциация, на усилията на отделни библиотеки и представители на професията.

В заключение е необходимо да се подчертае – липсва адекватна политика на отговорните държавни институции в нашата страна по отношение разработването, приемането на нормативни документи за библиотеките, както и при тяхното прилагане. Част от причините се коренят в отсъствието на достатъчен експертен капацитет в институциите. Това важи не само за сектора на обществените библиотеки.

От всичко, което бе посочено дотук става ясно, че е трудно да се прави сравнение на българския модел с други модели на страни с традиции в библиотечно-информационния сектор. Това се обуславя от неговата разхвърляност, хаотичност и непостоянство. Правят се плахи опити за налагане на стратегии от страна на Министерството на културата и на други организации, за реализиране на отделни проекти с валидност върху националната библиотечна инфраструктура. В повечето случаи процесите се развиват под въздействието на натиск от страна на библиотечната колегия, неправителствени организации и експерти, както и в резултат на добронамерени партньорски усилия и финансова подкрепа от чуждестранни институции и фондации.

Необходимо е да се заяви ясно, че държавата няма отношение към изграждането на стратегия и дългосрочна визия за българските библиотеки – в съвременен свят, белязан с термина „информационен“ и подчинен на знанието. Не се осъзнава значението на силен и ефективен библиотечно-информационен сектор за развитието на страната и за демократизацията на обществото. Няма нагласи и разбиране относно поемането на редица социални роли от библиотеките в защита интересите на различните слоеве на населението – най-вече в кризисни моменти.

Връщането на доверието изисква държавните институции да предприемат стъпки за приемане на необходимите нормативни и поднормативни документи и стандарти за библиотеките. Да се преосмисли сериозно финансовата подкрепа за сектора с цел модернизирани на библиотеките, нарастване на техните информационни ресурси и потенциал. Да се разработят документи за бъдещите стратегии, които ще се подкрепят приоритетно.

В това отношение библиотечната колегия, в лицето на професионалната ни организация, винаги е участвала активно, инициирала е разработването и реализацията на важни и структуроопределящи проекти. Пътят е един – добрите намерения, партньорството, с цел да се намерят ефективни решения при ограничен ресурс в полза на хората в нашата страна.

Също така, в глобалния свят и в епохата на общество на знанието, в които живеем, се налага изводът и за търсене на по-широко участие на нашите библиотеки в контекста на международни програми и проекти, както и на засилване за сътрудничеството с библиотечно-информационните, образователните и други институции от региона. До голяма степен това ще зависи и от лидерските умения и професионализма на хората в професията. Убеден съм, че само с обединени усилия ще успяваме да реализираме нашите намерения и мечти – в ползва на хората от нашата страна!

Литература:

1. Гергова, А. Държавна политика и библиотечна стратегия. // Книга, четене библиотека : Сб. доклади от три кръгли маси, посветени на проблемите на книжния сектор и библиотечното дело в България, организирани от Министерство на културата. – София, 2008, с. 71 – 77.
2. Всеки трети аут от битката за гимназия. // Телеграф, 4 юни 2015, с. 5.
3. Димчев, А. Глобална информационна инфраструктура. Роля и мисия на библиотеките в променящия се свят. Унив. библ. № 509, София 2014, УИ „Св. Климент Охридски“, 480 с.

4. Димчев, А. и др. Проектът „Правна регулация за библиотеките и библиотечно-информационните дейности в България“ – модел за трансформация на библиотеките / Съавт. А. Дончева и В. Грашкина. // Кирилицата в духовността на европейската информационна цивилизация: Пета нац. науч. конф. с междунар. участие, София, 1 ноем. 2007. – София, 2008, с. 424 – 433.
5. Димчев, А. Закон за обществените библиотеки – основни положения // Доклади от XVII национална конференция на СБИР. София, 7 – 8 юни, 2007. http://www.lib.bg/konferencii/nk2007/prezentacii/zakon%20_public.pdf.
6. Димчев, А. Конференциите „СОФИЯ – GLOBENET“ 2000 – 2008 г., или как светът ставаше все-по-малък. В: Юбилеен сборник на катедра „Библиотекознаие, научна информация и културна политика“. С., 2013, УИ „Св. Климент Охридски“. С. 94 – 150.
7. Димчев, А. Откритият достъп (ОД) до информацията и неговото място в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Опитът на специалност „Библиотечно-информационни науки“ // Год. СУ „Св. Климент Охридски“, Филос. факултет, Кн. Библ.-инф. науки. Т. 5, 2013, с. 5 – 55.
8. Димчев, А. Тенденции в развитието на библиотечното законодателство и политика в Европа : Пример за бълг. библиотеки. // Бълг. култура между държавата и пазара. – София, 2007, с. 399 – 408.
9. Дичев, И. Три понятия за култура, три насоки за културна политика. // Българската култура между държавата и пазара. – София, 2007, с. 38-43.
10. Дончева, А., А. Димчев. Постигане на ефективност на функциониране на българските библиотеки чрез законодателни промени. // Бълг. култура между държавата и пазара. – София, 2007, с. 138 – 145.
11. Грашкина-Минчева, В., А. Дончева, А. Димчев. Насоки за развитие на обществената библиотека : Ръководство за библ. мениджъри. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2009. – 126 с.
12. Закон за обществените библиотеки. // Държавен вестник, №. 42, 26 май 2009.
13. Знеполски, И. Глобализацията: културна и социална идентичност в периферните култури. // Българската култура между държавата и пазара. – София, 2007, с. 44 – 53.
14. Кингам, Д. България : един книжен сектор в затруднение. – София, 1998. – 75 с.
15. Ландри, Ч. Културната политика в България. Доклад на Европейски експертен съвет. – София : Съвет на Европа. Съвет за културно сътрудничество. Европейска програма за преглед на нац. културни политики, 1997. – 176 с.
16. Меморандум на Министерството на културата и Съюза на българските писатели, Сдружението на българските писатели, Асоциацията на писателите в България, Съюза на преводачите в България, Българската библиотечно-информационна асоциация и Асоциация „Българска книга“. Проект, 2011
17. Наръчник за местни власти по прилагането на Закона за народните читалища и Закона за обществените библиотеки. – София : Национален фонд „Култура“, 2010. – 136 с.
18. Насоки на ИФЛА за обществените библиотеки. – София : ББИА, 2011. – 140 с.
19. Национална библиотека „Св.св. Кирил и Методий“: Год. отчет 2010.– София: НБКМ, 2011.– 126 с.
20. Огнянова, Н. Стратегия и национална програма за развитието на информационното общество в Република България.
21. Приключи ли Националната кампания за възраждане на библиотеките? <http://www.lib.bg/index.php?option=com_content&task=view&id=688&Itemid=1/13.11.2011>.
22. Рединг, В. Ролята на библиотеките в информационното общество. // Конференция на националните библиотеки. Люксембург, 29 септември 2005 г. [Превод].
23. Томова, Б. След държавата и пазарът, или примирението. // Българската култура между държавата и пазара. – София, 2007, с. 29 – 37.
24. УНИЦЕФ: Всеки 5-и млад в България нито учи, нито работи. 2 млрд. лв. губи икономиката от това. 24 часа, 19.05.2015 <<http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=4774448>>.
25. Graskina, V., A. Dimchev and A. Donceva. The Law for Public Libraries in the Republic of Bulgaria: A model of transformation of the library sector and a prerequisite for the extended access to information. // Globalization and the Management of Information Resources: Intern. Scientific Conf., held in Sofia, Bulgaria, 12 – 14 November, 2008. – Sofia, 2010, p. 191 – 196.
26. Digital Agenda: more open access to scientific information – Commission seeks views. 15/07/2011.
27. Dimchev, A. The Library. A Journey through Time... In: A Collection of Works by Teaching Staff Members in The department of Library Science, Scientific Information and Cultural Policy. Compiler A. Dimchev // Sofia. „St. Kliment Ohridski“ University Press., 2013, p. 61 – 98.
28. Dimchev, A. To Libraries, with Love. The Library-Information Policy of Bulgaria 1989 – 2013. (A Collection of Papers, Projects and Articles), Sofia. „St. Kliment Ohridski“ University Press., 2013, 288 p.
29. Rubin, R. Foundations of Library and Information Science. – New York: Neal-Shuman Publishers, 2004. – 581 p.

Лидерството като фактор за успешното развитие на библиотеките в XXI век: опит за поставяне на проблема

Ваня Грашкина

Темата за лидерството в библиотечните организации сравнително отскоро е обект на внимание от страна на изследователи и практики. Усиленото ѝ дискутиране започва през 90-те години на XX век и се свързва с бързите и коренни промени във външната за библиотеките среда. Дълги години промените не са нещо характерно за библиотеките, напротив, те се отличават с ясно изразен традиционализъм и консерватизъм в развитието си. Неслучайно Джеймс Кастилионе² подчертава, че „техническите и управленски умения, необходими за работата на библиотеката през 1876 г., годината, в която Американската библиотечна асоциация е основана, остават сравнително непроменени в продължение на почти един век.“ Той отбелязва като новост развитието на по-ефективно междубиблиотечно заемане, станало възможно благодарение на разширяването на жп мрежите и въвеждането на колетните пратки през 1913 г. Според същия автор естеството и степента на технологичните промени между 1913 г. и 1956 г. имат слабо влияние върху дейността на библиотеките. Това дава повод на друг американски автор да прогнозира през 1955 г., че библиотеките ще изглеждат по същия начин технологично и през 2005 г.

Управлението на библиотеките в условията на постоянни промени

Непрекъснатите и непредсказуеми промени във всички сфери са основна характеристика на съвременното. Втората половина на XX и началото на XXI век поднасят множество революционни новости, като най-съществените могат да бъдат обобщени по следния начин:

- Развитие на ИКТ – навлизането на компютрите и съвременните информационни технологии във всички сфери на живота – производство, образование, култура, социален живот. Бързо се развиват нов вид комуникации – чрез глобалната мрежа, а по-късно и чрез социалните мрежи. С. Крейнър³ говори за преход от техническия към информационния век. Информационните технологии променят както външната за библиотеките среда, така и технологичните процеси вътре в самата библиотека. Информационната индустрия се стреми към огромни печалби от осигуряване и контролиране на мрежите, информационните услуги, както и мултимедийни продукти и бази данни, включително и цялата поддържаща инфраструктура. През 1995 г. специалистите на Майкрософт са запитани по какъв начин се измерва силата на отделните страни в ерата на комуникациите. Тогава измерителят е персонален компютър на домакинство. Само след няколко години измерителят е друг – мрежа на глава от населението, или колко широко и в дълбочина са навлезли компютрите и свързаността им в мрежи в компании, училища, университети, библиотеки и източници за забавление и представянето им в интернет. Каква ще бъде следващата измерителна единица за прогреса? Специалистите от Силиконовата долина казват, че това ще бъде „евърнет“, или „винаги в мрежата“. Винаги онлайн – това е бъдещето – чрез телевизионната мрежа, мобилен телефон, палмтор или някакъв друг уред, който още не е открит, твърди Ф. Спайс.⁴

² Castiglione, James. Organizational learning and transformational leadership in the library environment. // *Library Management*, Vol. 27, 2006, N 4/5, p. 289 – 299.

³ Крейнър, Стюарт. Ключови идеи в мениджмънта. 3 изд. София, Инфодар, 2004, с. 18.

⁴ Spies, Phyllis. Libraries, Leadership, and the Future. // *Library Management*, Vol. 21, 2000, N 3, p. 123 – 127.

- Превръщането на информацията в основен и най-важен ресурс в процеса на преход от индустриално към постиндустриално общество. Съществено развитие претърпява и икономиката на услугите, която става водеща и измества икономиката на производството. Моделът на обществото днес представлява комуникационен модел на взаимен обмен на услуги. Науката, технологиите, информацията и културата вече имат водеща роля в общественото развитие. Ключови институти на новото развитие са университетите, информационните, научните, културните и медицинските организации като центрове, в които е съсредоточено развитието на теоретичното и приложно знание. Това е свят, в който иновациите са по-важни от масовата продукция. Свят, в който инвестицията е в нови концепции, а не в покупката на оборудване.
- Променените външни условия създават нова конкурентна среда за библиотеките – появяват се нови „играчи“ на информационния пазар, комерсиализира се използването на информацията. Библиотеките са изправени пред предизвикателството да намерят своето място в тази нова среда и да бъдат адекватни на динамично променящите се информационни потребности.
- Глобализация на процесите, която се изразява в преодоляване на географските, производствени и други специфики, развитие на мрежовото общество. Особено силно се проявява глобализацията в информационния сектор – информационните ресурси имат все по-силно изразен международен характер.
- Наблюдават се и някои специфични само за библиотеките промени, като например: системно намаляване на субсидиите, увеличаване на цените на научната периодика, лицензиите за достъп до бази данни и софтуерните продукти. Съществени са промените от демографски и социален характер, като кардинална смяна на поколенията и застаряване на персонала. Изследвания на психологическите характеристики на библиотекарите ги определят като интровертен тип без ярко изразени лидерски качества.⁵

Промяната се превръща в най-устойчивото явление през последните десетилетия. Затова звучат неловко формулировки като тази, че в момента сме свидетели на невиджани или неочаквани промени.

Осъзнаването на факта на постоянните промени води до преосмисляне на философията на управление на организациите. Те непрестанно са изправени пред нови предизвикателства, част от които предвидими, но други – не. Постоянните промени формират неустойчива среда за организациите. Тяхното успешно развитие вече зависи изцяло от потребността на обществото от услугите и продуктите им, както и от тяхното качество.

Управленските подходи и методи, които първоначално по емпиричен път се появяват в сферата на бизнеса и доказват своята ефективност, започват постепенно да бъдат заимствани и прилагани в некомерсиалната сфера, т.е. в образователните, социални, културни организации. Ярък пример за това е маркетинговият подход, който сякаш най-бързо се възприема и използва в библиотеките. Появяват се публикации, които представят опита на библиотечни ръководители в прилагането на методите от бизнес-организации, като реинжинеринг на процесите, тотално управление на качеството (TQM) и др. Разработват се инструменти за измерване и оценяване на качеството на библиотечните услуги като LIBQUAL⁶ например.

Теоретиците на мениджмънта развиват концепцията за стратегическия мениджмънт или стратегическото управление като качествено нов подход за управление на организациите в условията на постоянни промени.

Основните характеристики на стратегическото управление са свързани със ситуирането на организацията на съответния „пазар“ от една страна и с вътрешното ѝ развитие за постигане на съответните цели, от друга. Първият аспект на стратегическото управление предполага по-

⁵ Scherdin, J. and A.K.Beaubien. Shattering our stereotype: librarians' new image. // *Library Journal*, Vol. 120, 1995, July, p. 35 – 38.

⁶ Niels, Ole Pors. Management tools, organisational culture and leadership: an explorative study. // *Performance Measurement and Metrics*, Vol. 9, 2008, № 2, p. 140.

стоянни анализи на външната среда, проучвания на всички заинтересовани страни, анализи на обществените потребности и на мнението за предлаганите услуги и продукти. Вторият аспект на стратегическото управление е свързан с инструментите и подходите, които ръководителите прилагат, за да работи организацията така, че да бъде на нивото на обществените очаквания и потребности. Като най-важни трябва да отбележим формирането на мисията на организацията и стратегическите цели, които тя си поставя; средствата и начините за тяхното постигане. Към тях принадлежат организационното развитие и усъвършенстването на структурата на организацията, мотивацията на персонала и предотвратяването на конфликти, уменията за работа в екип, превръщането на организацията в обучаваща се, развитие на организационната култура и др.

Много автори свързват популярната напоследък трансформация на библиотеките само с някои от комплексните мерки, които трябва да доведат до съществена промяна на библиотеката като организация с цел ситуирането ѝ в информационния, културния и образователния сектор. Адекватната реакция на промените е неразривно свързана с организационното развитие. За да постига организацията новите си цели, тя задължително се нуждае от организационни промени. Ръководният екип има пряко отношение към осъществяването на точните и правилни организационни промени, които ще доведат до по-високи резултати, ориентирани към потребителите. В най-новите публикации категорично се налага мнението за преход от йерархична към плоска организационна структура, базирана на изграждането на екипи, фокусирани върху основните услуги.⁷

Стратегическото управление е комплексен подход, който има успех само ако се прилага в неговата цялостност. Прилагането само на отделни елементи от стратегическото управление не води до успешни резултати и устойчиво развитие.

Един от най-често цитираните примери за успешното прилагане на стратегическото управление в професионалните публикации е за библиотеката на Университета на Аризона, която за период от 10 години коренно променя своята организационна структура и култура, превръща се в обучаваща се организация.⁸ В литературата като цяло преобладават примерите с университетски библиотеки, може би защото университетите значително по-рано внедряват пазарните механизми в управлението си и библиотеките им са част от тази промяна.

Лидерството и библиотеките

От появата на първото тълкуване на лидерството в изданието на Оксфордския речник от 1800 г. до сега, неговият смисъл претърпява сериозна еволюция във времето. То е обект на изследване от социалната и организационната психология, а от средата на XX век и от теорията на управлението.

До края на Втората световна война най-широко разпространена е теорията за харизматичното лидерство, или теорията за чертите, според която лидерите се раждат с определени черти, които ги правят единствени и неповторими.

По-късно широко се възприема разбирането за лидерството като социално явление, характерно за групите, в т.ч. и организациите, и като проявление на взаимодействието на членовете на групата. В резултат на това взаимодействие изпъква една личност, която олицетворява ценностната система на членовете на групата и изразява потребностите на групата, предлага начините и пътищата за удовлетворяването им. Сава Джонев⁹ определя лидерството като „феномен на груповата динамика, при който в резултат на взаимодействието между членовете при изпълнение на дадена обща дейност едно лице се издига за организиране на групата при решаване на конкретна задача“. Най-точно лидерството може да бъде представено като: „способността да влияеш, мотивираш и ръководиш другите за постигане на желаните цели“.¹⁰

⁷ Sweeney, Richard. Leadership in the Post-Hierarchical Library // *Library Trends*, Vol. 43, 1994, №1, p. 62 – 94.

⁸ Phipps, S. E. The system design approach to organizational development: The University of Arizona model. // *Library Trends*, Vol. 53, 2004, №1, p. 68 – 111.

⁹ Джонев, Сава. Социална психология. Т. 1. Школи. Изследователски методи. 2006. 304 с.

¹⁰ Mason, F. M., & Wetherbee, L. V. Learning to lead: An analysis of current training programs for library leadership. // *Library Trends*, Vol. 53, 2004, № 1, p. 187 – 217.

Друг съществен въпрос, който дълго се дискутира, е дали лидерството е вродено или е възможно да се придобие чрез обучение. Днес вече е общоприето схващането, че лидерските умения и компетентности се придобиват. Съществуват редица институти по лидерство за библиотекари в много от развитите страни (САЩ, Канада, Великобритания, Австралия, Дания), университетите предлагат магистърски програми по лидерство.

Стратегическото управление неизменно се свързва с лидерството. То се разглежда като необходимо на всички нива в организацията, а не само на ниво ръководител. Потребност от лидерски умения и компетентности имат всички членове на ръководния екип, а защо не и всеки библиотечен специалист.

С развитието на теорията за управлението започва дискусия по проблема за мениджъра като лидер, т.е. за личността на мениджъра, който има качества – „добавена стойност“ към мениджърските си умения. Сред тези качества са например визионерството, умението да мотивира и убеждава, умения да анализира и предвижда, изградена ценностна система и много други. Лидерските качества на мениджърите и разликата между лидерството и мениджмънта се обсъждат широко. Според У. Бенис, който най-точно определя разликите между тях, мениджърът прави нещата правилно, а лидерът – правилните неща. Мениджмънтът е фокусиран върху технологиите и качествено изпълнение на процесите, а лидерството – върху визията за развитие в бъдещето и промените. На него принадлежи и мисълта „За да оцелеем в XXI век имаме нужда от ново поколение лидери, а не мениджъри. Разликата е важна. Лидерите успяват да овладеят непостоянните, променливи, неопределени условия, които понякога изглежда, че се съюзяват срещу нас и които със сигурност ще ни задушат, ако им позволим, докато мениджърите се предават пред тях“.¹¹

Необходимостта от лидери в библиотеките също е обоснована от въздействието на промените върху тяхното развитие. Според авторът на първата книга за лидерството в библиотеките Доналд Ригс „Библиотеките ще продължат да са подложени на резки промени в бъдеще. Хората, които работят в библиотеките ще трябва да се научат как да водят промените и да живеят позитивно с повече неяснота. Твърде дълго библиотеките са прекалено управлявани и по-малко водени. Ако тази практика продължава, библиотеките ще изпаднат в голяма беда! Лидерството в библиотеките вече не може да бъде отлагано и игнорирано; трябва да бъде поставено в центъра и да се третира с главно Л“.¹²

Неслучайно годишната конференция на IFLA през 2007 г. е посветен на лидерството и обучението в лидерски умения. Във своя встъпителен доклад Яна Варлейс предлага библиотечната общност да възприеме определението за лидерите като „агенти на промяната“.¹³

Основен въпрос, на който са посветени редица изследвания и публикации, е какви качества и компетентности трябва да притежава библиотечният лидер. Разработват се не само списъци на качества и компетентностите, но и цялостни модели. Ето как изглежда моделът на лидерските компетентности, разработен от Американската библиотечна асоциация и представен на годишната конференция на асоциацията през 2009 г.¹⁴:

1. Когнитивни способности

- умения за решаване на проблеми;
- умения за взимане на решения;
- рефлексивно мислене.

¹¹ Цит. по Крейнър, Стюарт. Ключови идеи в мениджмънта. 3 изд. София, Инфодар, 2004, с. 255.

¹² Riggs, D. E. The crisis and opportunities in library leadership. // *Journal of Library Administration*, Vol. 32, 2001, № 3/4, p. 5.

¹³ Varlejs, Jana. Introduction to the conference. In: *Continuing Professional Development: Pathways to Leadership in the Library and Information World*. Munchen, KG Saur, 2007, p. 13

¹⁴ Ammons-Stephens, Shorlette et al. Developing Core Leadership Competencies for the Library Profession. // *Library Leadership & Management*, 2009, Vol. 23 № 2, p. 63 – 74.

Authors: Cole, Holly J.; Jenkins-Gibbs, Keisha; Riehle, Catherine Fraser; Weare, Jr., William H.

2. Визия

- глобално мислене;
- творчество/иновативност;
- далновидност.

3. Ефективни междуличностни отношения

- компетентни в областта на организационната култура;
- отговорност;
- умения за работа в екип;
- убеденост в необходимостта от развитие на персонала;
- мотивация/вдъхновяване;
- комуникационни умения.

4. Управленска ефективност

- умения за управление на промяната;
- управление на ресурсите;
- стратегическо планиране;
- сътрудничество;
- гъвкавост/адаптивност.

5. Лични качества

- принципен/етичен;
- честен;
- смирен;
- благосклонен;
- учи се от грешките си и от знанието на другите.

Модели като този са основата, върху която в редица страни се създават програми за обучения както в университетските курсове, така и в системите за повишаване на квалификацията на библиотекарите. Могат да бъдат посочени десетки примери от развитите страни, в които се провежда последователна политика за обучение в лидерски умения и компетентности. В САЩ обучителни програми по лидерство се реализират в Центъра Мортенсон към Университета в Урбана Шампейн повече от 15 години. От 2003 г. до 2007 г. Британското правителство реализира национална обучителна програма по лидерство за над 700 ръководители на обществените библиотеки в цялата страна. Подобни национални програми има в Австралия, Канада, Дания и много други държави.

Заклучение

За да бъдат библиотеките адекватни на предизвикателствата на промените и непрекъснато променящите се обществени потребности се изисква нов подход към тяхното управление, а именно прилагане на инструментите на стратегическото управление. Схващането за лидерството не като харизма или само в политически или исторически контекст, а като важен компонент на стратегическото управление, е предпоставка за успешното му прилагане от ръководните екипи на библиотеките.

Лидерството трябва да се възприема като съвкупност от уменията, компетентностите и качествата на личностите, които управляват библиотеките с цел успешно прилагане на принципите на стратегическото управление в неговата цялост.

За целта е необходимо обучение на библиотечните специалисти, заемащи ръководни позиции в умения за стратегическо управление и лидерски компетентности. Програмите за подготовка на библиотекари трябва да включват основи на стратегическото управление и обучение по лидерство. Това е залог за формирането на успешни бъдещи ръководители на библиотеки, които ще съумяват да се справят с конкурентната среда и ще отговорят на обществените очаквания и потребности. Практиките на библиотечния сектор в развитите страни са ярко доказателство за това.

Днес ли подготвяме библиотеките на бъдещето: с кого, как и защо?

Евгения Русинова

Намираме се в преломен момент по отношение бъдещето на библиотеките. От една страна това е балансирана ситуация, при която има достатъчно потенциал за успешно бъдеще, изпълнено с мероприятия, проекти, външна финансова помощ. От друга – това е ситуация с много въпросителни.

Двадесетте години, в които интензивно наблюдавам развитието на библиотечната сфера, ме убеждават, че в един пункт постъпваме постоянно погрешно. Ние не моделираме ситуации, а изразяваме пожелания. Непрекъснато се изразяват някакви представи за необходимата библиотека, библиотеката като школа за демокрация, като част от гражданското общество, както желания обществено-информационен център и др. Това са условни представи. Какъв ще бъде нейния облик, как ще се постигне това, в синхрон или в противоречие с какви процеси? Такива въпроси нито се поставят, нито получават отговор в библиотечните текстове.

В библиотечните среди по света съществува единодушие, че библиотеките се намират в преломна фаза от своето развитие, че са в процес на интензивна адаптация, от която зависи тяхното оцеляване и място в бъдещето.

Преди време предложих понятието „визия“, с което да се описва представата на библиотечните специалисти за библиотеката на бъдещето. Няма да е преувеличено ако се каже, че в българската библиотечна колегия вече много се говори и пише по тази тема. Тя днес е много популярна, по нея дори са защитени дисертации. Но това приближава ли ни към библиотеката на бъдещето? Например дисертационният текст на Нелифер Ружди, изцяло е по тематиката. Той бе посрещнат позитивно, но в него нямаше реални опорни точки за българските условия и възможности. А дори този, на пръв поглед дребен факт показва, че има нужда от обсъждане на бъдещето на библиотеката.

В експозето извеждам три актуални акцента. Те са от съществено значение в процеса на адаптирането на библиотеките към постоянно променящите се условия на средата:

1. персонал и партньори;
2. технологии и подходи и тяхното приложение;
3. мотиви и цели (както при въвеждане на иновации, така и при провеждане на традиционните дейности).

„Библиотеките вече не са единственото място, където потребителите могат да намерят необходимата им информация и това мотивира библиотечните специалисти да преосмислят прилаганите практики и да търсят по-добри начини за обслужване на своите потребители“ твърди Наръчникът по маркетинг на ИФЛА за приложение на логото по информационна грамотност.¹⁵ Доколко актуалното положение насочва към преосмисляне е постановка, която подлежи на доказване. Откроява се тенденция да се търсят подходи за задоволяване интересите на потребителите и очакванията на обществото.

Истината е, че бъдещето се кове днес, че то се създава в актуалния момент. Пред библиотечната общност стои поредица от предизвикателства. Например:

- Кой път ще се следва:
 - скандинавският или на библиотеките в Германия;
 - ще се работи на база българската ситуация и български възможности;
 - (оптималния вариант) ще се съчетава чужд опит с местни условия и традиции.

¹⁵ Цитат от българското издание, 2012, с. 39.

- Какви цели имат българските библиотеки, релевантни ли са те на условията и на изискванията на обществото?
- Къде (в какви среди, организации, личности) трябва да се търси партньорство и подкрепа?

На нито един от тези въпроси не може да се даде прецизен отговор. Това се дължи на следните три липси (тук под липса разбирам не само отсъствие, но и нарушена методика, недостатъчни сведения, неправилна обработка, погрешни изводи): на изследвания – на ситуацията, на тенденциите, на обществените нагласи, на потребителските интереси; на анализ на ресурсите и на обратна връзка.

Тези липси не позволяват да се направят изводи, релевантни на актуалното състояние, по отношение на това:

- с какъв ресурс разполагаме и корелира ли се този ресурс с нашите цели;
- в какви условия съществуваме;
- каква е конюнктурата по отношение на четене, ползване на информация;
- какви са нагласите по отношение на библиотеките – в обществото като цяло, при лидерите на ОМ, политиците, медиите (има предвид реални нагласи, а не лицемерни припознавания);
- от какво се нуждаят потребителите;
- бих си позволила и въпрос, който от неформални разговори с колеги разбирам, че е табу за гилдията или най-малкото за значителна част от нейните представители – какви са нашите цели?

Тези дефицити не могат, разбира се, да отнемат позитивната страна на развитието на библиотечната сфера, както и да negliжират интереса, който се наблюдава сред библиотечната общност към бъдещето на библиотеките.

Позитивната страна в областта на популяризиране на четенето и библиотеките може да се представи чрез:

- Многобройни, разнообразни мероприятия за поощряването на четенето – провеждат се периодично, редовно; ориентирани са към различни общности и среди; привличат внимание и получават добра разгласа. При тях се наблюдава постоянно нарастване, и като брой мероприятия, и като разширяване кръга на местата, където се провеждат, и като брой участници.
- Изключително интензивно поддържане на контакти с чужбина – стажове, специализации, участие във форуми, превеждане на актуални текстове и др.
- Споделяне на добър опит, нови практики.
- Проектна дейност, която позволява допир до иновации.

С кого подготвяме бъдещето е въпрос, който в индивидуален план опира до нивото на библиотечното образование и до другия въпрос – доколко там не попадат случайни хора, а в колективен план насочва към това, кои са партньорите на библиотеките. Това са две „тесни места“ по пътя към бъдещето.

Подготвяме бъдещи библиотекари, които или живеят с мисълта, че са гениални и трябва веднага да получат шефските позиции, или въобще не започват работа по специалността. Изключенията, сред които се движим са достойни за уважение, но не променят констатацията за двете тенденции. Как подготвяме бъдещите библиотекари? Не е ли често кампанийно, под знака на моментни парадигми, когато има пари по проекти.

Партньорите ни са добри, но с тях работим от кампания до кампания, по-скоро при публичните моменти. Колкото до висшестоящите (властите) – те ни съчувстват, епизодично помагат. Но няма защо да се заблуждаваме, за тях интересът не е в библиотеките. Няма как да ги привлечем, защото в годините на прехода чрез отделни свои лидери колегията се компромети-

ра с политически пристрастия и послушание пред силни на деня и пред моментни политически парадигми.

Моментни нагласи, конформизъм, кариеризъм, придружен не с прагматика, а с лицемерие лишава библиотечната общност от визия, от обща идея, от платформа, около която може да се обедини. За какво бъдеще можем да говорим като някои библиотеки живеят само в рамките на срока на поредния проект? Не бих искала да бъда разбрана погрешно: проектното мислене, проектният мениджмънт са интегрален елемент от съвременното развитие на библиотеките, но не и когато подменят чувствително библиотечния дневен ред.

Как подготвяме бъдещето – с цялостната си работа, а тя, както говорят различни отчети и преките ни наблюдения, е на много места интензивна, целенасочена, отразява стремеж за развитие, показва изобретателност и инициативност. Не ни липсва решителност, категоричност. Например в различни текстове (дисертации, статии, доклади) колеги от различни поколения наблягат на необходимостта библиотеките да заявят категорично за себе си и обществото да бъде убедено, че те не са складове за книги. Но как работят библиотечния PR и маркетинг, как се измерва качеството, как се внедрява системата TQM – все иновативни технологии? Признани са на думи и са подценявани в практиката. Тяхното въвеждане означава да се върнем към:

- планиране;
- въвеждане на система от интегрирани критерии и показатели за всички библиотечни дейности;
- измерване на ефективността;
- реабилитиране на напълно подценените библиотечни изследвания. (Нали не си мислите, че провизорни допитвания са релевантни репрезентативни социологически проучвания?).

Нужен ни е разговор, дебат, споделяне на опит, обсъждане на трудности. Например: кръгли маси за това какво се прави, какви са трудностите, какви решения са намерени, а не да се споделя какви визити в странство са направени и какво съдържа даден проект. Важен е практическият резултат, опитът (независимо положителен или отрицателен), резултат оценен по релевантни критерии.

А каква е библиотеката на бъдещето – тя е изградена на база на настоящето. Ще си позволя да се позова на една постановка от преди петнадесетина години, допълнена и разширена с нови елементи. Това е библиотека, която:

- познава потребителите си;
- познава своите ресурси и потенциални възможности;
- знае нагласите на отделните обществени сегменти;
- е намерила съответните партньори за коопериране и ниши в обществото;
- контролира качеството;
- измерва ефективността на всички дейности;
- потребява маркетинг и PR;
- използва реклама.

Защо работим за библиотеката на бъдещето? Защото библиотеката има различни функции, които при това взаимно се преплитат и защото е едно потенциално динамично поле за въвеждане на нови технологии и за работа. Защото имаме добри традиции, които можем да обновим и продължим за да участваме пълноценно като информационен посредник, като място за общуване. Защото чуждата практика е показала, че библиотеката може да е едно добро място, че е въпрос на предвидливост да се стремим към пълноценно осъществяване на ролята ѝ като „трето място“.

Може би за да изградим представа за бъдещата библиотека, която да отговаря на световните тенденции и на регионалните нагласи трябва да се откажем от мисленето чрез категории, от големите фрази и патетика.

Същевременно, много е важно и това, че трябва да се откажем от лъжливия оптимизъм. Библиотеките имат организационни, технологични и финансови проблеми, които произтичат от състоянието на технологиите, икономиката и общественото развитие. Тяхното прецизно разпознаване и изследване чрез реално прилагани изследователски подходи (например чрез PEST и SWOT анализи) гарантира подготвеност за предизвикателствата на технологичните изменения и обществените нагласи.

Българската историческа практика показва, че всички лозунги и големи слова не допринасят кой знае колко за развитието на книжовната сфера, в частен план – на библиотеките. И са успешни само прагматичните решения.

Обществената библиотека – „дневната стая на града“

Концепция за социализиране и адаптиране на неатрактивни терени и идеен проект за нова сграда на Народна библиотека „Петко Р. Славейков“ – Велико Търново

Калина Иванова, Иван Александров

Чрез настоящата тема желаем да представим пред библиотечната гилдия готов идеен проект за нова библиотечна сграда, който е част от концепция за социализиране и адаптиране на неатрактивни терени. Районът е основна част от интегрирания план за градско възстановяване и развитие, който ще определи визията за развитие на Велико Търново през следващите седем години.¹⁶ По време на творческия процес за изграждане на идеен проект авторският колектив си задава въпроса с какво точно обществената библиотека ще се утвърди като съществена и важна сцена в местната общност, дали чрез колекциите или професионалната компетентност? Какво точно е това, което поставя библиотеката в основата на демократичното общество?

Библиотеките трябва да продължат да осигуряват на читателите достъп до знание и образователни програми за всички възрасти. Потребителите трябва да приемат библиотеките като центрове на познанието и места, където те могат да намерят това, което търсят. Могат ли да бъдат създадени нови места за достъп? И могат ли библиотеките да инспирират желание за нови познания? Какви ще са бъдещите библиотеки? Библиотеките няма да бъдат вече големи сгради пълни с книги. Бъдещата библиотека ще бъде съвкупност от мрежови услуги, материали, знание и опит разпространявани чрез различни типове медии. По този начин библиотеката на бъдещето ще се срещне с потребителите там, където те желаят да бъдат срещнати.¹⁷

Според насоките на ИФЛА за обществената библиотека библиотечните сгради играят много важна роля за функционирането им. Проектирането им трябва да подпомага библиотечното обслужване, да са достъпни за цялата общност и да има перспектива за развитие на нови и променящи се услуги.¹⁸

Съпоставен с посочените тенденции, сградният фонд на НБ „Петко Р. Славейков“ на настоящия етап далеч не отговаря на критериите за съвременна библиотечна сграда, която да съответства на специфичните потребности на общността, на функциите на библиотеката, на наличните ресурси, на обема на фонда, и близостта с други библиотеки.

Въпреки активната библиотечно-информационна дейност, настоящата ѝ материална база не може да осигурява уютна физическа среда за ползвателите си. Липсва адекватно пространство за съхранение и представяне на библиотечния фонд; привлекателно място за ползване на библиотечните услуги; подходящо уютно пространство за учене и четене; недостатъчно места за срещи на различни по големина групи. Липсва ѝ достатъчно място за изпълнение на задълженията на библиотечния персонал. Библиотеката, поради редуцираното от фондове пространство, не може да осигури достатъчно потребителски места за достъп до електронно, компютърно и аудиовизуално оборудване.¹⁹ Всички тези негативни констатации пораждат

¹⁶ Начев, Тони. Старото военно училище В. Търново: Концепция за социализиране на територията и идеен проект за нова сграда на Регионалната библиотека/ Тони Начев. – [В. Търново]: Изд. авт., [2015]. – 45 с.: със сх.

¹⁷ Nordic Public Libraries 2.0? Ed. Jonna Holmgaard larsen. Danish Agency for libr. and Media, Copenhagen, 2010, p. 80 – 81.

¹⁸ Насоки на ИФЛА за обществената библиотека. <http://www.ifla.org/files/hq/publications/series/147-bg.pdf>.

¹⁹ Иванова, Калина. История и съвременност на великотърновската народна библиотека „П. Р. Славейков“.

идеи не само на ръководството на библиотеката, а и на целия библиотечен колектив, подкрепен от общността за вземане на радикални решения за проектиране и строеж на нова сграда.

За целта, на настоящия етап, бе сформиран експертно-консултантски екип, който заедно с ръководството на библиотеката и библиотечни специалисти, и на базата на проучения опит на водещи библиотеки от другите европейски страни и САЩ, изготви концепция за социализиране на територията и идеен проект за строеж на нова мултифункционална сграда в централната градска среда. В това ново „градско медийно пространство“ трябва умело да бъдат съчетани функциите на традиционната библиотека с нейните специални колекции и внедрените нови технологии, чрез които тя се превръща в библиотека на бъдещето. Независимо от съвременните тенденции, за преобразуване на библиотечното пространство във все повече виртуално, то неизменно се нуждае от място в което да привлича своите читатели и ползватели. Новата библиотека трябва да е една модерна градска среда, привлекателна за младите хора, със зони за отдих, с богати възможности за предоставяне на интерактивни услуги. Важно е тя да осъществява образователна, самообразователна и научна работа на базата на фондовете си и специалните си колекции и не на последно място е от значение тя да предоставя възможност за изява на всяка отделна творческа личност.

Обект на концепцията е територията на старото военно училище във Велико Търново, която притежава огромен потенциал и стратегическо местоположение в централната част на града. Автор на концепцията и идейния проект е младият дипломат арх. Тони Начев, който със сътрудничеството на арх. Д. Георгиева и арх. Н. Давидков и с направените консултации от д-р Иван Александров и д-р Калина Иванова изготви функционален и атрактивен идеен проект за нова библиотечна сграда, чрез който ще се решат наболелите проблеми на ръководството на библиотеката от липсата на пространствен капацитет и от друга страна ще придаде идентичност на мястото и ще преобрази облика на територията в представата на хората.

Устройствената концепция, която не е толкова подробна се базира на актуална оценка на даденостите на територията и тяхното максимално оползотворяване. По този начин ще се гарантира устойчиво използване на ресурсите и ще се съхранят ценните характеристики на мястото. Главната цел на идейния проект е да предложи концепция за развитие на територията, базирана на нейните качествени характеристики и решение за нова сграда на публичната библиотека на Велико Търново. Вследствие на проучванията и получените резултати могат да се обобщят следните актуални проблеми и предизвикателства:

- Територията не е припознавана от жителите на града като емблематична. Липсва разбиране за ценността на мястото и за качествените му характеристики.
- Носи важни исторически белези за последните 100 години и има опасност тези белези да бъдат заличени.
- Необходима е устойчива стратегия, която поетапно да адаптира части от територията тъй като тя е прекалено голяма.
- Съществуващата сграда на регионалната библиотека във Велико Търново е достигнала своя капацитет и е изчерпала своя потенциал за развитие. Сградният фонд е морално остарял и не може да посрещне нуждите на жителите от една съвременна среда за информационно обслужване и социални контакти.
- Необходима е нова транспортна връзка на стария град и новата част и тя е възможна единствено чрез тази територия.

В исторически план на територията, която се предвижда да бъде социализирана са били първите казарми на града. Още преди Освобождението тук се изграждат четири сгради на 18-ти етърски пехотен полк, а от 50-те до 80-те години на XX век в тях се е помещавало и висшето военно училище.

Съществуват множество градоустройствени разработки и архитектурни проекти, първата от които е дело на арх. Никола Николов, чийто план е реализиран частично, като се изграждат две сгради на областната администрация (бившият партиен дом) и 5-ти корпус на Великотърновския университет. След промяната на социално-икономическите условия в България се налага преосмисляне на реалната ситуация и се стига до изготвянето на действащия подробен устройствен план, дело на арх. Никифоров, по който е изпълнена част от техническата инфраструктура, водоснабдяването и канализацията. Разрушават се и още няколко казармени сгради. Община Велико Търново предвижда изграждането на нов градски център и на базата на съвременяване на устройствения план на арх. Тодор Никифоров са отправени покани към водещи великотърновски архитекти да представят своята визия за най-важната градска територия. На базата на разработените идейни проекти (седем на брой) ще бъде направен единен план за градско развитие.

В по-голямата част от проектните предложения са заложили обекти от културната сфера на дейност включително и библиотечна сграда като например архитектурното предложение на авторски колектив с ръководител арх. Цветелин Радев. В проектното предложение на тандема арх. Иван Чолаков и арх. Румяна Брайнова библиотеката е част от обособено по-голямо пространство за административно делови център. В друго архитектурно предложение на авторския колектив арх. Лора Нуркова, арх. Джорджо Полиджони и арх. Йордан Нурков различните обекти на застрояване имат само фрагментарно обособяване т.е. обозначено е само местоположението на библиотечните сгради.

Построяването на нова сграда за НБ „Петко Р. Славейков“ още в първия етап на социализиране на терена ще придаде идентичност на мястото и преобразяване на облика на територията в представата на старостоличани. Ролята на съвременните библиотеки е да са активатори на територията и ревитализирането на изостанали в развитието си квартали. Модерните библиотеки са „дневната стая на града“ – местата на които хората опознават себе си и общността си и са важен катализатор за решаване на обществените проблеми.

Етапността е съществен принцип за активирането на територията. За край на едни етап и началото на друг се счита анализът на постигнатите досега резултати и оценка на приоритетите и възможностите за бъдещото развитие. Проектното предложение е решено да бъде реализирано в три етапа:

- премахване на уседналата представа у хората за мястото, където нищо не се случва, а да започнат да мислят за него като част от „организма“ на града;
- създаване на пространства приятни и удобни за застрояване, места за рекреация, отдих и спорт (оформление на променадата между административните сгради като пешеходно пространство, облагородяване на парковото пространство);
- привличане на повече хора чрез застрояване през различните етапи по един ключов обект на обществено обслужване като например нова библиотечна сграда, която ще придаде идентичност на мястото и ще преобрази облика на територията в представата на хората.

Предложеното местоположение на новата библиотечна сграда е в непосредствена близост до сградата на 5-ти корпус на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и Областната администрация тъй като в тази част от територията инфраструктурата е най-добре развита и приобщена към града. В технологично изпълнение процесът може да протече с най-малко съпътстващи инвестиции. Мястото предоставя панорамна гледка към всички части на града и към почти цялата територия на военното училище. Новопостроената сграда може да се превърне в символ на новия център на града и основен привлекателен елемент.

Функционалните звена на библиотечната сграда са групирани по нива и по функционална обвързаност, най-високото ниво е за социалните дейности в библиотеката и е основния пешеходен достъп. Тук се намират – конферентен блок, кафене, място за срещи, изложбени площи

и представителната част от администрацията. На следващите етажи последователно са залата за свободния достъп и читалнята, специализирани отдели (детски и средношколски, изкуство и чуждоезиков), както и достъпа до паркоместа за автомобилите на библиотечните специалисти и на читателите. Фондохранилището е позиционирано в самостоятелен вертикален обем, който обединява хоризонталните нива, които от своя страна са достъпни за посетителите на библиотеката. То е свързващото звено между различните нива на сградата и дава възможност за директен достъп на библиотечните специалисти от различните нива до хранилището, което позволява бързо и лесно обслужване на потребителите.

Структурата на сградата напомня традиционното търновско застрояване, при което има различен брой видими етажи от различните страни на сградата, поради характеристиката на терена. Откъм пешеходната улица библиотеката е с два видими етажа, а откъм второстепенната улица са четири. Нивата са и пространствено обособени като най-горното ниво завършва с покривен площад, който може да бъде ползван като своеобразно продължение на площадното пространство пред сградата. Достъпът ще се осъществява чрез представителни стълби до главния вход на сградата и те могат да служат за осъществяване на социални контакти, събиране на хора, като по този начин сградата да се впише в ежедневния живот на хората.

Днес задачите и ролята на обществените библиотеки следват потребностите и тенденциите на развитие на гражданското общество. Повече от необходимо е те да предоставят места, където хората да се срещат, четат и дискутират, а не места за съхранение и поддръждане на книги. Да бъдат заделени повече пространства за социални контакти и за различни дейности от общественото обслужване, за да бъде припозната обществената библиотека като достъпно място, посещавано по всяко време.

Не на последно място трябва да отбележим факта, че при зараждане на идеята за построяване на нова библиотечна сграда имаме съмишленици в лицето на областната управа и местната власт и преди всичко в подкрепата на кмета на Община Велико Търново – инж. Даниел Панов. Според градоначалника мястото на регионалната библиотека е в близост до университета. Затова той я вижда именно на терена в Старото военно училище, където ще има още културни институции, ларго, бизнес центрове и пешеходна зона. Решение има и за пространството, което библиотеката ще освободи след преместването си: „На Велико Търново му отива да притежава един голям археологически музей и настоящата сграда на библиотеката е изключително подходяща за целта.“²⁰

Като обобщение на всичко по-горе казано, относно модерната визия на обществената библиотека звучат думите на Нийл Геймън – английски писател и журналист, произнесени по време на лекция за бъдещето на четенето и библиотеките: „Какви ще бъдат библиотеките на бъдещето е нещо, което трябва да измислим сега“.²¹

²⁰ Христова, Мария, Даниел Панов. „Старото военно училище – без жилищни сгради“. <http://radiovelikotarnovo.com/news/3851>.

²¹ Нийл Геймън. Защо бъдещето ни зависи от библиотеките, четенето и мечтите. <http://prilivi.eu/2013/10/neil-gaiman/>.

Проект „Общество на граждани и поети“ – пример за успешна застъпническа кампания

Надежда Груева, Лена Драглова

Стара Загора е поетичен феномен

За период, по-кратък от век, в Стара Загора са родени или работили автори, творчеството на които отдавна е надхвърлило националните ни граници: Петко Р. Славейков, Кирил Христов, Георги Бакалов, Николай Лилиев, Димитър Подвързачов, Гео Милев, Веселин Ханчев, Георги Илиев, Д. Б. Митов, Никола Икономов, Георги Райчев, Иван Хаджихристов, Иван Мирчев, Магда Петканова...

С основателна гордост, на 31 март 1961 г., с решение на Градския народен съвет наследниците на безценното литературно богатство откриват музейна експозиция, която грижовно наричат дом – Дом „Литературна Стара Загора“. Само за няколко години са събрани експонати и архиви – оригинали, ръкописи, бележници, снимки и документи, книги, лични вещи и уникални предмети. Към богатата колекция са добавени и много произведения на изкуството – картини, графики, скулптури.

За съжаление, през пролетта на 1991 г., Законът за реституцията оставя музея без дом! И оттогава, повече от 22 години, архивите са под ключ, далеч от очите на хората. Складиран в кашони е уникалният поетичен дух на града.

Проект „Общество на граждани и поети“ решава местен проблем

Проектът на Клуб „Отворено общество“ – Стара Загора получава одобрение от Програмата за подкрепа на неправителствените организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство през 2014 г. Партньори по проекта са двете големи обществени библиотеки в Стара Загора – Регионална библиотека „Захарий Княжески“ и библиотека „Родина“.²²

Проектът „Общество на граждани и поети“ представлява подготовка и осъществяване на застъпническа кампания, която да предизвика вземане на конкретно решение от Общинския съвет на Стара Загора за решаване на проблема с намиране на подходяща база за Литературния музей. Това е краткосрочната задача и обхваща периода на реализиране на проекта, а другата цел е дългосрочна и е обвързана с изграждане на капацитет на местната общност за взаимодействие с властовите структури в Стара Загора и за оказване на влияние за формиране на местни политики.

Дейности по проекта „Общество на граждани и поети“

Застъпничество и активиране на гражданското участие при вземането на важно за местната общност решение. Етапи: създаване на работна група и разработване на стратегия за застъпническа кампания; провеждане на целенасочено обучение за разширяване на необходимите знания за провеждане на застъпнически кампании; реализиране на информационна кампания за популяризиране на каузата и достигане до различни публики; привличане на младите хора на града; провеждане на поредица от работни срещи, разговори и дискусии със съветници от Общинския съвет; организиране на Кръгла маса с участието на експерти и всички заинтересо-

²² Интернет адрес на проекта: <http://litsz.com>.

вани страни; изпращане на персонални писма и смс-и с подходящ текст до всеки общински съветник; присъствие на заседания на Комисията по култура и на сесия на Общинския съвет и др.

Кампания за предоставяне на информация и повишаване осведомеността на гражданите за литературното наследство на Стара Загора и необходимостта от възстановяването на Литературния музей. Включва: пресконференция; флашмоб; уеб платформа; печатни материали – събиране и комплектуване на листовки, които сглобяват едно цяло стихотворение или определен брой произведения от един и същи автор, стимулирано с награди; участие на медиите; дарителски инициативи за събиране на средства за възстановяването на музея и др.

Създаване на коалиция от местни организации, институции и неформални групи и провеждане на семинар обучение по застъпничество, включващ и обмен на добри практики; кръгла маса с участието на експерти и специалисти от Министерството на културата, СУ „Св. Климент Охридски“, Националния литературен музей и др.

Привличане на младите хора към каузата на проекта и мотивирането им за заемане на открита гражданска позиция: чрез уеб платформата на проекта; привличане на ученическата аудитория за участие в конкурси: проект за патронен празник на училище; есе „Роден съм в град на поети“; рецитиране на старозагорски автор на български език или в превод; младежка конференция; Маратон на четенето под надслов „Стара Загора чете своите поети“; включване в доброволчески дейности и др.

Заклучителни дейности: формиране на група за мониторинг върху последващи решения на Общински съвет; пресконференция за оповестяване на резултатите и др.

Да се мисли за бъдещето на Музей „Литературна Стара Загора“ означава да се мисли за емблемата, за символа на града на поетите. Защото в Стара Загора самият въздух, пропит с аромата на липи, ухае на поезия.

Особена емоция предизвиква създаденият по проекта документален филм „Спомен за моите деца“, разказ за литературното наследство на Стара Загора. Лентата маркира историята на древния град, припомня позабравени и дава малко известни факти за старозагорските поети. Разказът от първо лице, единството на текст и визия и музикалното оформление не оставят равнодушен нито един зрител.²³

Филмът е създаден от New Age Studio. Автор на текста е Мариан Маринов, композитор е Иван Драголов, звучат гласовете на артистите Ангелина Славова и Мариан Маринов.

Конкретен резултат

650 000 лева са заложили в бюджета на Община Стара Загора за 2015 г. за изграждането на музей „Литературна Стара Загора“. Той ще се помещава в част от двата сутеренни етажа на сградата, в която се намира и Регионална библиотека „Захарий Княжески“.

Успехът на застъпническата кампания е резултат от добрата организация и изпълнение на проекта и от своя страна оказва положително влияние върху всички участници:

- Общинските съветници приеха местните неправителствени организации като свой коректив и започнаха по-често да разчитат на тяхната експертиза.
- На обществената сцена се появи ново действащо лице – изградена широка коалиция от културни и образователни институции, медии и местни НПО, с мотивация и придобит достатъчно опит.
- Много млади старозагорци направиха първите си стъпки като бъдещи ценители и пазители на духа и културното наследство на града.
- Участвалите в обучението и в дейностите на проекта библиотеки могат да организират свои успешни застъпнически инициативи.

²³ Филмът „Спомен за моите деца“ (2014, 31 мин.) може да бъде видян на адрес: <https://www.youtube.com/watch?v=BznnQ1JoFV4>.

- Създаден бе силно въздействащ филмов разказ за литературната история на града.
- Водещата организация приключи проекта с повишен авторитет, подобрен капацитет и самочувствие на изразител на гражданските нагласи.

Акумулираният опит и натрупаните познания окуражиха Клуб „Отворено общество“ да насочи поглед към проблемите и на други сродни културни институции в нов проект – „Неутъпкани пътеки до отворени врати“. Целта на проекта е изработването на модел за литературен туризъм – литературните музеи от област Стара Загора, широко отворени както за промени, така и за нови публики, да се превърнат и утвърдят като атрактивни места за познание и духовно израстване.

Изследванията сочат, че европейците имат свободното време, интереси, желание и възможности да пътуват и културният туризъм на Стария континент е в своя разцвет. Би следвало тези доказани потребности да бъдат удовлетворени с качествен и въздействащ продукт – защо не в литературните музеи и библиотеките като място за съпреживяване на истории и съдби на поети и писатели.

БИБЛИОТЕКИТЕ И УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

Проекти на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив в подкрепа на децата

Стефка Илиева

В духа на редица международни документи като Манифест на ЮНЕСКО за Публичните библиотеки, Насоки на ИФЛА за обществената библиотека, Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив (НБИВ) в партньорство с неправителствени и държавни организации провежда богата справочна и културна дейност, насочена към най-малките потребители. Обществената библиотека според „Насоките на ИФЛА за обществената библиотека“ има „особена отговорност да задоволява потребностите на децата и младежите. Ако още от ранна възраст децата се насърчават да се вълнуват от знанието и художествените произведения, вероятно през целия си живот те ще се възползват от тези жизнено важни елементи на личностното развитие, които ги обучават и увеличават техния принос към обществото“.²⁴

Библиотекарите от Детския отдел на библиотеката се стремят да:

- съсредоточат усилията си върху потребностите на децата, чрез осигуряване на забавна, спокойна и стимулираща среда за учебна работа и почивка, съчетавайки игрите и новите технологии чрез създаване на партньорство с училищните и другите образователни структури;
- допринасят за развитието на функционално грамотно информационно общество, като продължават да насърчават четенето, използвайки всички средства;
- способстват за създаване на навици у децата да оценяват и използват информацията, независимо от нейния вид, формат и средства за предаване;
- развиват сътрудничеството си с учители, училищни настоятелства, администратори, родители, библиотекари от региона и информационни специалисти и с други обществени групи, с неправителствени организации, с фондации, с издателства.

Децата се нуждаят от нашата любов, внимание и подкрепа. Към тях са насочени усилията на целият екип на библиотеката. Още от началото на 2015 г. стартирахме инициативата „Библиотека за креативна терапия чрез символ и цвят“ в Болница „Св. Мина“ – Пловдив, насочена към болните деца. Инициативата е започната от „Лайънс клуб“ за създаването на мини-библиотека в болничното заведение, където престоят на децата да се разнообрази и обогати със седмични занимания от доброволци на партньорските организации – НБИВ, Лайънс клуб „Филипополис“ и СНЦ „Писалка и перо“.

Заниманията включват четене на приказки и дейности в творчески работилници за изработване на картички, мартеници или други интересни арт-предмети, свързани с предстоящи празници – както християнски, така и на други етноси. Децата, които се лекуват са предимно от ромския и турския етноси. Повечето от тях не владеят български език, знаят малко български думи, въпреки че ходят на училище, не познават книгите и класическите детски приказки. Разговорите с тях са за живота им в училище и в семейството. Майките на тези деца, които ги придружават в болничното заведение, обикновено не са посещавали училище след 8 клас и слабо владеят български език. Те също с радост се включват в заниманията на децата, разглеждат

²⁴ Деца и младежи // Насоки на ИФЛА за обществената библиотека, София, ББИА, 2011, с. 7.

детските книги, опитват се да четат на децата на глас, заедно с тях рисуват и украсяват учебната стая в болницата.

Съботните ни посещения в болница „Св. Мина“ се превръщат в празник и са очаквани от децата с по-дълъг болничен престой. Надяваме се чрез този проект да запалим интереса към книгите не само в децата, но и в техните родители. Голяма част от библиотеките в света използват този подход чрез насърчаване на четенето на децата да увлекат и техните родители. Във Франция, например, някои обществени библиотеки си сътрудничат с организацията „Здравни услуги“ и създават програми за родителите и децата им. Програмите се провеждат докато те чакат за медицински преглед. В нашата инициатива разполагаме с много повече време за занимания с децата и родителите, които се нуждаят в момента от засилено внимание, топло и сърдечно отношение.

Вторият проект, насочен към децата, е организирането на екохепънинг, който се превърна в градско събитие. На 22 април, 22 години след отбелязването на първото честване на Международния ден на Земята в България, НБИВ в партньорство със Сдружение „Писалка и перо“, Лайънс клуб „Филипополис“, доброволците от Националния алианс за работа с доброволци и Лео клуб, Сдружение „Открития“, издателска къща „Жанет 45“, издателство „Захарий Стоянов“ и Фондация „Миню Балкански“ организира екохепънинг „Природата и книгите ни дават криле – всичко е в нашите ръце“.

Проявата защитава каузата за опазване на природата и правото на гражданите на всякаква информация, включително екологична, която да им осигури познания как да опазват околната среда. Тя е насочена главно към децата, които чрез активно участие в ековикторина и в пет екороботилници научиха повече за това как от рециклирани материали могат да направят нещо красиво, дори произведения на изкуството. Събитието стартира във Виенския павилион на Цар Симеоновата градина. Екатерина Полякова, главен библиотекар в НБИВ откри екохепънинга. Васка Топова, завеждащ на Детския отдел проведе ековикторина в която децата от СОУ „Патриарх Евтимий“ отговаряха на въпроси, свързани с опазването на водата, въздуха, растенията и животните, разделното събиране на отпадъци и т.н.

На откритите тревни площи пред НБИВ срещу улица „Иван Вазов“ и в конферентната зала на Библиотеката стартира участието на децата в екороботилници: „Парцалени кукли“, „Боклукджийница“, „Оригами“, „Кукли и животни“, „Екокниги и информационни материали на екотематика“, а Българско общество за защита на птиците демонстрира как да се изработят птици от рециклирани материали. От БНТ 2 Станимир Навушанов прожектира филм на киноложкото дружество с изложби на кучета. Над сто и двадесет деца от СОУ „Патриарх Евтимий“ получиха екопаспорт и се включиха с огромен ентузиазъм и желание в работилниците. След получаването на печати от всяка работилница, на последния пункт „Митницата“ те получиха награди, осигурени от издателска къща „Жанет 45“, издателство „Захарий Стоянов“, Лайънс клуб „Филипополис“, Фондация „Миню Балкански“.

В конферентната зала на НБИВ екохепънингът продължи с пиесата за деца „Наско туристът“, в която ученици от СОУ „Патриарх Евтимий“ заедно с началната учителка г-жа Бербенлиева отправиха послание: „Слънцето, водата, растенията и животните са богатството на земята. Нека ги опазим днес, за да ни има по-дълго утре“. Тези два проекта, насочени към детската аудитория имаха за цел чрез ярки, атрактивни и запомнящи се дейности да насочат вниманието към книгите и към основните човешки ценности като подбуждане на творческите сили и възможности за създаване на един по-красив свят.

Вълнуващи празници на четенето бяха проведените през 2014 г. летни читални на откритото и Нощ на музеите. Успешният проект – Нощ в библиотеката под надслов „Нощем странни създания странстват по страниците“ пред фондация „Отворени изкуства“ осигури участие в „Нощ на музеите“ на 12 и 13 септември 2014 г. на СНЦ „Писалка и перо“, реализиран съв-

местно с Детския отдел на НБИВ, Национален алианс за работа с доброволци и Лайънс клуб „Филипополис“. Участваха 634 деца и техните родители и 9 доброволци.²⁵

Тази година Детският отдел на НБИВ активно се включи във фестивала „Младият Пловдив чете“. Основен организатор на фестивала е издателство „Жанет 45“ в партньорство с Народна библиотека „Иван Вазов“, СНЦ „Писалка и перо“, Фондация „Пловдив 2019“, пловдивските читалища, сайта Детски книги²⁶, Аз чета – сайтът за твоята книга²⁷.

Последните няколко години активизацията на НБИВ в посока на насърчаване на детското четене даде своите успешни резултати. Тенденцията за отлив на децата, потребители на библиотеката беше преодоляна, регистрираха се много нови читатели деца, включително и техните родители. Доброто партньорство с издателствата на град Пловдив подтикна повечето от тях да направят дарения на най-новото от издателската си продукция за деца, а управителят на издателска къща „Хермес“ Стойо Вартоломеев обнови стелажите на Детския отдел в стаята за най-малките читатели. В тази посока ще бъдат насочени усилията ни и през следващите години. Предстои изпълнението на следните цели и дейности:

- Разширяване и модернизиране на сега съществуващата база и създаване на нови автоматизирани работни места за потребителите.
- Създаване на интерес към позитивната, полезна литература, която да стимулира личното развитие и творческия потенциал на децата. Продължаване на участието в инициативи като Летни читални на открито, „Младият Пловдив чете“, „Бисерче вълшебно“, „Чети с мен“ и др.
- Изнасяне дейността, насочена към децата извън стените на библиотеката.
- Привличане в библиотечните дейности на доброволци с помощта на изградения вече Център за работа с доброволци към Детския отдел и към СНЦ „Писалка и перо“.
- Провеждане на открити мултимедийни уроци на различни теми съвместно с училищата.
- Участие в „Националната програма за насърчаване на четенето“ и повишаване на четивната грамотност на учениците.
- В партньорство с други образователни институции организиране на „Живи вериги на четенето“, Програми за информационна грамотност, образователно-информационни срещи, срещи с автори, с акцент на младите, творчески ателиета, участие в Националната библиотечна седмица.
- Насърчаване на четенето сред децата чрез дигитално разказване на истории и творчески занимания, базирани на информационните технологии като обучаване на деца във фотография, изработване и публикуване на клипове в интернет с отзиви и драматизации на прочетени книги, участие във виртуални библиотечни стаи, провеждане на конкурси за изразително четене, както и на конкурси за най-добър филм/клип.
- Библиотеката да се превърне в център за реализация на идеята „Ученето през целия живот“. Да подкрепя образованието, осигурявайки помощ за учениците, студентите и образоващите се през целия живот.

Тези ясни цели ни дават увереността, че ще успеем да запалим интереса към книгите, информацията и знанието в подрастващите и че ще поддържаеме тази искра на духовността през годините.

²⁵ <http://studiotreasures.blogspot.com/2014/09/v.html>

²⁶ www.detskiknigi.com

²⁷ www.azcheta.com

„Learning by doing“ в библиотечната практика за популяризиране на краеведската дейност на библиотеките

Красимира Александрова, Росица Добрева

Мисия на съвременната обществена библиотека е да внедрява иновативни информационни и образователни политики в дейността си. Библиотеката е призвана да развива и задоволява културните потребности на населението по места, като своеобразен форум за изяви на всеки, място за получаване на информация и осъществяване на комуникация. Днес българските библиотеки се утвърждават като центрове за неформално обучение и самостоятелно учене. Особено място се отделя на ролята им по отношение на формирането на библиографска култура, свързана с популяризиране на четенето и на местното културно-историческо наследство, сред всички възрасти и социални групи.

Една от основните задачи пред библиотеките, залегнала в Националната стратегия за учене през целия живот, е осигуряване на равнопоставен достъп на гражданите до информация, учене през целия живот, активно социално включване и гражданско участие. Създаването на възможности за неформално обучение и придобиване на умения и компетентности извън формалната образователна среда „чрез правене“ е не само начин за по-дейно включване на различни социални групи, но и средство за изграждане на мислещи, можещи и инициативни личности.

Осигуряването на условия за приобщаване на гражданите в иновативни библиотечни прояви цели повишаване на привлекателността на библиотечната среда и на творческата активност и води до насърчаване на четенето и ученето през целия живот. Доказано е, че процесът на учене има не само интелектуален, но и емоционален компонент. Възрастните учат чрез правене, те искат да бъдат включени. Най-общо ученето чрез опит може да се представи като процес, при който човек извършва някаква дейност, критично я анализира, извлича полезни моменти от анализа и се опитва да ги приложи чрез промяна на поведението. Всъщност всички ние непрекъснато се учим от своя опит, с всяко ново преживяване съзнателно или не си задаваме въпроси, както какво всъщност се случи, как се чувствах, какво трябва да запомня от това преживяване. Научаването може да се определи като промяна в поведението, която е резултат от определен опит или придобита нова за нас информация. Обучението чрез опит (преживяно) е част от всекидневния живот, тъй като човек никога не спира да се учи.

Разглеждайки модела на т.нар. „Пирамида на ученето“, известна на света още от 40-те и 50-те години на XX век, си обясняваме каква е ефективността на учене в зависимост от различните начини, с които се подхожда към него. Доказано е, че запомняме 10% от това, което четем; 20% от това, което чуем; 30% от това, което видим на снимки; 50% от това, което видим – чрез гледане на филми, наблюдение, гледане на демонстрация; 70% от това, което казваме – чрез участие в обсъждане и 90% от това, което казваме и правим – чрез правене на нещо реално. Моделът ясно показва разликата между пасивното и активното учене. По-доброто запаметяване, а и по-доброто разбиране на нещата идва в случаите на активно учене и съпреживяване.

Пирамидата на ученето недвусмислено показва, че съществуват разнообразни начини за учене, т.е. налице е реален потенциал за хората да учат успешно по повече от един или два начина. За успеха на ученето през целия живот са важни не само личностните качества на всеки, неговите потребности от обучение, но и вътрешната мотивация. Крачка към нов образователен подход и иновации в образованието и обучението за много библиотеки е разработването на интерактивни продукти, с помощта на литературата и приложните изкуства в съчетание с

полезна информация за историята и традициите на родния край, които да провокират въображението и креативността на читателя.

Обществените библиотеки вече имат натрупан добър опит и реализирани успешни инициативи в съхраняването и популяризирането на традиционната българска култура. Стремещът на библиотечните специалисти е да бъдат съхранени нематериалните културни ценности – знак за националната идентичност на българина, защото днес повече от всякога е необходимо да се поучим от възрожденските традиции, които са формирали у българина пиетет към знание, просвета и родолюбие.

Реализирайки разнообразни културни прояви библиотеките се явяват проактивен фактор при осъществяване на инициативи за учене през целия живот в полза на местните общности. Библиотеките следва непрекъснато да обновяват традиционните си дейности и да ги синхронизират с потребностите на своите читатели, за да стимулират четенето. В тази връзка през последните години в редица големи обществени библиотеки се работи по нови и атрактивни програми, свързани с промоцирането на литературни маршрути. Тази модерна, макар и все още непопулярна практика има голям потенциал за реализация в библиотечна среда. Тя е дейност, която се осъществява в подкрепа на осъвременяването на библиотечните практики и синхронизирането им с дейности от други сфери на обществения живот (образование, туризъм, реклама и др.).

Хилядолетната българска история предлага огромни възможности за откриване и представяне на исторически и културни забележителности, които да повишат привлекателността на България далеч извън рамките на обичайния туризъм. Събраните, проучени и изследвани материали, свидетелства и артефакти, притежание на библиотеките, съдържат в себе си краеведско познание в различен аспект. В този смисъл краеведски писмени описания и съчинения, издадените краеведски книги, публикации и устна история за всяко селище открояват неговата неповторима историческа предопределеност.

Усилията на библиотечните специалисти са насочени към убеждаването най-вече на младите хора, че в библиотеката те ще получат не само полезна и компетентна информация, а и по един нетрадиционен начин ще се докоснат до историята и културата на своя роден край. Стремещът е да се представи живота и творчеството на бележити български възрожденски дейтели, дали своя голям принос за развитието на отделните населени места. Устойчивите резултати от успешното реализиране на такива проекти са свързани с:

- ангажиране интереса на широк кръг от местната общественост към историята, литературата и културата на родния край;
- популяризиране на културния туризъм по нетрадиционен начин – чрез изготвяне на туристически маршрут по литературно произведение;
- провокиране на траен интерес към опознаване и опазване на местните природни и исторически забележителности.

Атрактивните краеведски маршрути с образователна и научна цел за представяне на богатствата на отделни населени места и региони доказват неразривната връзка между съвременност, история, култура и туризъм. Целенасочено разработеното пътуване до важни за литературната история на България места провокира обществения интерес, а натрупаните приятни преживявания и нови знания обогатяват житейския и читателски опит на участниците в тях.

Пример за приложение на „Learning by doing“ в библиотечната практика е дългосрочната програма „Краеведски литературни маршрути: Възрожденски творци“ на Регионална библиотека „Стилиян Чилингиров“ – Шумен. Програмата включва няколко модула, в които по нестандартен и атрактивен за потребителя начин се прави „прочит“ на известни възрожденски литературни творби: на Илия Блъсков – повестта „Изгубена Станка“, на Васил Друмев – „Нещастна фамилия“ и творчеството на Добри Войников, Сава Доброплодни, Стилиян Чилингиров, Харалан Ангелов, Стефан Изворски и др.

Във времето между края на робството и първите десетилетия след Освобождението Илия Блъсков, авторът на повестта „Изгубена Станка“ е олицетворение на възрожденския учител-просветител. Той рамкира своята повест „Изгубена Станка“ не в измислени, а в реални граници – между Добруджа и Шумен. Художествените природни картини, които възрожденецът изгражда са в сферата на реално съществуващи местности и селища в шуменския край. Изхождайки от текста на художествената повест е разработен нетрадиционен литературно-краеведски маршрут, основан на фактографско-географските описания в произведението.

Проектът бе осъществен в рамките на три месеца. Стартирането му започна с рекламна кампания, с цел привличане интереса и събуждане на любопитството на широк кръг читатели. Проведе се едномесечен фотографски курс с участници от различни социални и възрастови групи – читатели на библиотеката, чиято задача бе придобиването на основни умения във фотографското изкуство. По време на курса се използваша материали от фондовете на библиотеката, а практическите занимания се проведоха сред природните красоти на Шуменското плато от професионален фотограф на доброволни начала. Изработени бяха указателни табели и рекламни брошури с данни за литературно-краеведския маршрут, със специално изготвена топографска карта, с интересни факти за живота на Блъсков, за историческите забележителности, които са описани в повестта му.

Организирана беше едnodневна краеведска експедиция, в която участваха шуменски журналисти, културни дейци, музейни работници, участниците от фотографския курс, библиотечни работници и много приятели на библиотеката. Туристически гид бе специалист-историк, който запозна участниците с множество неизвестни факти от възрожденската епоха, разказа за местата, по които са се развивали събитията, описани в повестта на Илия Блъсков. На всички исторически места бяха поставени обозначителни табели с текст по съдържанието на повестта. След селекция на направените по време на експедицията стотици фотографски снимки бе експонирана богатата фотоизложба. Този първи модул от програмата „Литературно-краеведски маршрути“ създаде социални контакти между различни поколения чрез стимулиране на родолюбиви чувства и очерта редица бъдещи взаимодействия между библиотеката като културна институция и гражданите.

След отчитане на големия интерес към първия модул от програмата стартира работата по втори подобен проект – за възрожденския писател, духовник и общественик Васил Друмев, поставил началото на оригиналната българска белетристика с повестта „Нещастна фамилия“. При разработването на този проект се откри още една възможност за приобщаване на местната общност към краеведска, издирвателска и изследователска дейност, насочена към историческото ни минало и присъствието му в българската литература и фолклор.

На база на описаното в повестта „Нещастна фамилия“ се подготвиха два атрактивни литературни туристически маршрута. В процеса на реализиране на отделните проекти изцяло бяха дигитализирани литературните произведения, върху които се разработваха маршрутите и бяха предоставени за ползване онлайн. Подробна информация за етапите на програмата може да се прочете на сайта на библиотеката в раздел „Проекти“.²⁸ Факт е, че осъществяването на тази иновативна програма, дългосрочно ангажира вниманието на местната общност към значими личности, събития и реално съществуващи обекти от родната история и литература, а библиотеката се превърна в инициатор за стимулиране на читателската активност.

С презентирането на части от успешно реализирани културно-образователни продукти, библиотеката убедително заявява своето желание и ресурси за сътрудничество и съавторство с други културни институти в стойностни и съдържателни прояви. Литературно-познавателните маршрути основани на разбирането за „Learning by doing“ в библиотечната практика са иновативна форма за ефективен прочит на функциите на съвременната библиотека в конкурентна среда.

²⁸ <http://libshumen.org>

В динамиката на съвременното общество на знанието залогът за успех се основава на разбирането, че образованието е пътуване в света на ученето през целия живот. В библиотечната практика той се асоциира с отговорността, ентузиазма, екипността, доверието, инициативността, желанието да се експериментира чрез прилагане на ефективни практики в отговор на стремежа за съхраняване на традициите в унисон с предизвикателствата на времето.

Използвана литература:

1. Александрова, Красимира. Управление на обществената библиотека в информационна среда: Успешни практики и перспективи в България. – С., 2013, 209 с.
2. Дечев, Захарий. Краеведска проектираност при популяризиране на местните природни и антропогенни туристически ресурси. // Научни трудове на Русенския университет. Серия 6.2. – 2013, Т. 52., с. 230 – 235.
3. Добрева, Росица. Културни политики в публичните библиотеки: исторически ретроспекции и модерни трансформации Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ в образователно направление 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки“. УниБИТ, 2014, 230 с.
4. Национална стратегия за учене през целия живот 2014 – 2020 г. / <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=880>.
5. Христов, Тодор. Пирамида на учене / <http://www.novavizia.com/piramida-na-uchene/>.

Таня Пилева

В днешния информационен век търсенията на потребителите в училищните библиотеки се променят много динамично. Навлизането на компютърните технологии качествено променя начина за издирване и предоставяне на информация.

С очакваните промени в образователния закон и новите учебни програми в средното образование, значението на училищните библиотеки ще нараства. Библиотеката е неразделна част от учебно-възпитателния процес в училище. Има важна роля в образованието и възпитанието на подрастващите. Нейните функции са свързани с цялостното изграждане на децата като хора с критично и креативно мислене, с широк кръгзор и умеещи да намират, анализират, оценяват и използват творчески информация от книжни и некнижни източници.

Поех методическата работа в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив (НБИВ) с училищните библиотеки в област Пловдив през март 2014 г. Необходимо беше да посетя всички библиотеки в региона, за да се запозная със състоянието, в което се намира всяка от тях, с начина, по който всеки библиотекар възприема мястото си в училищната общност. Голяма част от библиотечните специалисти са с понижено самочувствие, притеснени от непрекъснатото закриване на училищни библиотеки. Някои от тях са готови да извършват всякакъв вид дейност, само да останат на работа и постепенно са се превърнали в „момиче за всичко“ до такава степен, че почти не им остава време за библиотечна дейност.

Направих анкетно проучване сред библиотекарите относно необходимостта от квалификация като от 27-те библиотеки с щатно обслужване, в анкетата се включиха 24 колеги. Огромен интерес и желание за квалификация в различни форми демонстрираха участниците! Изготвих и сравнителен анализ на статистическите данни за основните показатели за библиотечната дейност в периода 2008/2009 – 2013/2014 учебни години. Сериозен проблем е отсъствието на поддържаща квалификация – много години не са организирани квалификационни занимания за библиотекарите, работещи в училищните библиотеки.

В резултат на всичко, посочено до тук, се налага изводът, че училищните библиотеки в област Пловдив работят с различно ниво на ефективност. В голяма част от библиотеките дейността е ограничена и не отговаря на общественото развитие и потребителските търсения на училищната общност. Причините за това са много, както обективни, така и субективни. Библиотекарите имат нужда от многостранна помощ, от различни квалификационни занимания, от мотивация за работа.

Запознах се подробно и с чуждия опит, отразен в сайта на Секция Училищни библиотеки и ресурсни центрове на ИФЛА. През последните няколко години в повечето страни се извършват сериозни промени с цел подпомагане развитието на училищните библиотеки, за да мога да изпълняват важната си роля за пълноценното интелектуално и личностно развитие на децата и юношите. В редица страни е създадено ново законодателство, провеждат се непрекъснати застъпнически кампании, правят се различни изследвания за ролята и мястото на училищната библиотека в учебно-възпитателния процес. Всички те са единодушни, че библиотеката в училище има решаваща роля за интелектуалното и личностно развитие на децата и учениците.

На 30 октомври 2014 г. се съобщава за Британски доклад относно ролята и значението на училищната библиотека. В него се отбелязва, че в общество, в което едно от всеки три жилища няма книги, притежавани от децата, е от съществено значение младите хора да ги намерят на друго място. И това място е училищната библиотека. Посочва се още, че последните проуч-

вания подчертават това значение. Едно изследване на Института по образование във Великобритания през 2013 г. установява, че четенето за удоволствие е особено важно за когнитивното развитие на децата на възраст от 10 до 16 години.

Като отправна точка за ролята, мисията и задачите на съвременната училищната библиотека е Манифестът за училищната библиотека, изготвен от ИФЛА и одобрен от ЮНЕСКО на неговата Генерална конференция през ноември 1999 г. и Насоките на ИФЛА/ЮНЕСКО за неговото прилагане.

Така се очертават основните цели за изграждане на стратегии за по-нататъшното развитие на библиотеките, в опит за промяна в настоящото им незавидно състояние:

- издигане ролята на училищната библиотека като част от цялостния учебно-възпитателен процес в училище;
- превръщането им в център за информация и знания, адекватни на потребителските търсения;
- място за комуникация, обмяна на идеи и самообразование, учене през целия живот;
- фактор за възпитаване на учениците в любов към книгата и създаване на навици за системно четене у подрастващите.

За постигане на поставените цели е необходимо да се изградят стратегии за действие, обхващащи целия спектър от проблеми, които трябва да бъдат решени. Като основни стратегии се очертават:

- Образователни стратегии. Изграждане на Стратегически план за поддържаща квалификация на библиотекарите, работещи в училищни библиотеки за поне тригодишен период.
- Изграждане на стратегически партньорства:
 - сътрудничество и партньорство с РИО – Пловдив и подписване на споразумение за взаимодействие;
 - срещи и разговори с директорите на училищата относно мястото и ролята на училищната библиотека в учебно-възпитателния процес и изясняване на същността и многообразието на библиотечната дейност за изграждане на информационна грамотност и насърчаване на четенето сред учащите се;
 - включване в септемврийските съвещания на учителите по български език и литература и началните учители за разясняване ролята на уроците по информационна грамотност и култура и необходимостта от провеждането им в училищната библиотека;
 - привличане на издателствата в Пловдив като партньори на училищните библиотеки.
- Повишаване мотивацията на библиотекарите, работещи в училищни библиотеки. Въвеждане на новопостъпилите библиотекари.
- Провеждане на застъпнически кампании за привличане вниманието на обществеността и различни институции за подкрепа на училищните библиотеки.
- Внедряване на информационни и комуникационни технологии и автоматизация на библиотечните процеси.
- Законодателни инициативи за училищните библиотеки в България.

Библиотекарите в училищните библиотеки не са готови за новите си функции – самите те имат нужда от обучение. Работата в тях е много специфична – изисква не само професионални умения, а и допълнителни качества, знания и умения за работа с деца и ученици. Това налага изграждането и осъществяването на Стратегически план за обучение и квалификация като предпоставка за придобиване на знания и умения за работа в съвременните условия и адаптация към новата информационна среда.

По отношение на стратегическите партньорства, в средата на месец юли 2014 г. се подписа Споразумение за сътрудничество между НБИВ и РИО – Пловдив като представител на Министерство на образованието и науката на местно ниво. Изготви се и Годишен план за съв-

местна дейност. Определен беше и представител, който да отговаря за партньорските ни отношения и съответно за училищните библиотеки в региона.

През месец ноември това сътрудничество направи възможно предложенията за промяна в проектозакона за училищното и предучилищното образование, които направих, да достигнат до Комисията по образование в Народното събрание заедно с предложенията на самия РИО – Пловдив. С помощта на неговите експерти успяхме да привлечем като подкрепа за училищните библиотеки регионалното дружество на Учителски синдикат „Подкрепа“ – Пловдив. Подкрепа за предложенията в проектозакона получихме и от Съюза на работодателите в образованието, Пловдив и индивидуална подкрепа от петима директори на училища в региона. Писма за подкрепа изпратиха колегите от три регионални библиотеки – РБ „Михалаки Георгиев“ – Видин, РБ „Стилян Чилингиров“ – Шумен и РБ „Захарий Княжески“ – Стара Загора, заедно с Библиотека „Родина“ – Стара Загора.

Важно начинание от съвместната дейност с РИО – Пловдив е подготовката и провеждането на застъпническа кампания за училищните библиотеки във връзка с Националната библиотечна седмица.

Инициативи на кампанията

Беше организирано анкетно проучване сред учителите за мнението им относно мястото и ролята на училищната библиотека в учебно-възпитателния процес и цялостното израстване на младите хора, взаимодействието учител – библиотека и насърчаване на четенето сред подрастващите.

Дейността на библиотеката може да бъде ефективна само при пълно взаимодействие с учителския екип на съответното училище. Това е в основата на идеята за провеждане на анкетното проучване сред учителите в област Пловдив, с което се постави началото на кампанията. То имаше за цел да установи вижданията на учителите за ролята на библиотеката в училище, съвместната им работа с библиотекаря и заявяване на участието им в широка дискусия по тази тема.

Целта на дискусията беше да се установи каква е визията за училищната библиотека в представите на учениците, мнението им за нейното развитие и значението на четенето в живота на подрастващите с помощта на училищните библиотекарите, представител на отдел „Методичен“ на НБИВ, представители на РИО – Пловдив и учители, които пожелаят да се включат в дискусията. Това даде възможност да се направят изводи за промените, които трябва да настъпят в библиотеките, и в каква посока да се предприемат, така че те да се превърнат в желано място за посещение, самообразование и отмора, разговор с приятели и не на последно място – четене на хубава книга.

Дискусия на тема „Ролята на училищната библиотека за интелектуалното и личностно израстване на младите хора. Взаимоотношението учител – библиотека“ беше проведена с учители. Крайната цел беше генериране на нови идеи за сътрудничество между учителите и библиотеката в работата с децата и юношите, за мотивирането им за учене и натрупване на знания, които ще доведат до тяхното развитие като личности. Този процес разширява възможностите за превенция на отпадането на ученици от училище и стимулира желание за учене през целия живот.

Дискусии с ученици

Дискусии на тема „Училищната библиотека в живота на младите хора. Представата им за идеалната библиотека“ с ученици се проведе в три училища в Пловдив. Включиха се общо около 100 ученика. Инициативата се проведе на 29 април в ОУ „Димитър Талев“ с около 20 деца от втори до седми клас, на 30 април – в ОУ „Алеко Константинов“ с близо 50 деца от

четвърти до седми клас и на 4 май в Езикова гимназия „Пловдив“ (ЕГ „Пловдив“), където се включиха ученици от девети до дванадесети клас от ЕГ „Пловдив“, Езикова гимназия „Иван Вазов“ и Гимназия с хуманитарен профил „Св. св. Кирил и Методий“.

В хода на дискусиата се изказаха различни мнения и редица интересни предложения за извършване на промени в училищните библиотеки и разнообразяване на дейността им, за да бъдат по-привлекателни за младите хора и да я посещават с удоволствие и желание. Всички участници заявиха желание за просторни и светли помещения, боядисани в свежи, топли цветове, с нестандартни и цветни мебели. Библиотеките да са разделени на различни зони, така че да има спокойствие и тишина за сериозни занимания, автоматизирани работни места с достъп до интернет, но и място за разговори и дискусии, почивка и четене за удоволствие; тематични витрини с книги; съвременни и качествени системи за слушане на музика. Учениците смятат, че е необходимо библиотеката повече да популяризира ресурсите и дейността си; към нея да се създават клубове за деца и юноши, които пишат, за да обсъждат литературните си творби; срещи с писатели и др. Постъпи предложение от от ОУ „Алеко Константинов“ в училищната библиотека да работи още един библиотекар, за да бъде по-бързо обслужването.

Ученическият библиотечен съвет, създаден по инициатива на учениците през октомври 2014 г. към библиотеката в ЕГ „Пловдив“, предложи да се изградят Библиотечни съвети към всички училищни библиотеки. С представители от всички тях да се създаде Общоградски ученически библиотечен съвет, който да популяризира училищните библиотеки и да организира благотворителни инициативи за закупуване на библиотечни ресурси, ремонт и обзавеждане.

В двете основни училища директорите също се включиха в дискусиата и поздравиха учениците за активното им участие. Срещите с младежите приключиха с идея през есента да се проведе конкурс за рисунка и есе на тема „Идеалната училищна библиотека в моите очи“.

Анкетно проучване

Анкетното проучване се проведе сред учителите в училищата от област Пловдив, в които има библиотека. В проучването се включиха 1223 учители от всички образователни области. Сред включилите се в анкетата най-голям е броят на началните учители, преподавателите по български език и литература, по чужди езици и информационни технологии. Всички анкетирани смятат, че библиотеката трябва да участва както в учебната работа, така и в извънкласната дейност в училище, а освен това да организира и самостоятелни прояви за учениците.

Може да се направи извод, че по мнението на всички учители библиотеката заема важно място в цялостния учебно-възпитателен процес и взаимодействието учител – библиотека е необходимо и важно във всички аспекти на работата с учениците. Но част от тях не намират достатъчно добро сътрудничество с библиотекар в своята библиотека.

Желание за участие в дискусия на тема „Ролята на училищната библиотека за интелектуалното и личностно израстване на младите хора. Взаимоотношението учител – библиотека“ бяха заявили 552 учители. Дискусиата се проведе на 8 май 2015 г. в Актовата зала на ГХП „Св. св. Кирил и Методий“. Присъстваха учители, библиотекари, директорът на гимназията, г-жа Киркова, г-н Делов, ст. експерт по Български език и литература в РИО – Пловдив и представител на Издателска къща „Жанет 45“.

Преподавателите бяха запознати с резултатите от анкетата и предложенията на учениците. С встъпителни думи се включиха г-н Делов, експерт по БЕЛ в РИО – Пловдив, г-жа Георгиева, представител на ИК „Жанет 45“ и г-жа Киркова, директор на гимназията-домакин. Постъпиха предложения за привличане на повече ученици като доброволци в работата на библиотеката; учителите да водят учениците за конкретни уроци в библиотеката; включване на библиотекаря и библиотеката в общоучилищни проекти. Изказа се и мнение, че за уроците и

инициативите, провеждани в училищната библиотека, най-често идеята е на библиотекаря. Дискусията завърши с предложение през есента да се насрочи още една подобна среща.

Развитието на училищните библиотеки и осъществяването на ефективна библиотечна дейност в тях е възможно само при наличие на законодателна рамка. Необходимо е библиотечно-информационното обслужване да намери място в новия Закон за училищното и предучилищното образование в Глава трета. Държавни образователни стандарти, чл. 22. Това ще ги направи задължителни за всяко училище и ще даде възможност да се регламентира в закона и тяхното финансиране. Заедно с това е наложително изработването на подзаконови документи: Наредба за библиотечно-информационно обслужване в системата на средното образование, Стандарт за библиотечно-информационно обслужване в системата на средното образование, Длъжностна характеристика на библиотекар, работещ в училищна библиотека.

Втората важна стъпка е създаване на звено към Министерството на образованието и науката, което да отговаря за училищните библиотеки, да събира статистическа информация за тяхната дейност по области, така както това се прави от Министерството на културата за обществените библиотеки. В това звено да бъде включен човек с библиотечна квалификация и опит в дейността, спецификата и проблемите на тези библиотеки, за да търси решенията им. На регионално ниво представител на МОН са Регионалните инспекторати по образованието. Следователно в тях също трябва да има специалист, отговарящ за училищните библиотеки в съответната област на страната.

Експертно-консултантска помощ и поддържаща квалификация за библиотекарите, работещи в училищните библиотеки трябва да се осъществяват от Методичните отдели на Регионалните библиотеки. Следователно е необходимо сключване на споразумение между Министерство на образованието и науката и Министерство на културата за осъществяване и финансиране на тази важна дейност. Наложително е и Споразумение между регионалните библиотеки и РИО във всяка област за координиране и взаимодействие по отношение на училищните библиотеки.

Изграждането на законовата и подзаконова база за развитието и осъществяването на ефективната библиотечна дейност на училищните библиотеки няма да се постигне без решителната инициатива и последователните действия на цялата библиотечна общност в България. Без наличието на нормативна уредба училищните библиотеки в България са обречени на изчезване!

Словесното разказвателно умение в театър и картини

Жечка Кираджиева, Юлка Николова

Има нещо, което непременно трябва да се случи още в детството – да пламне искрата на творчеството и желанието за четене. За да бъде по-ефективен, пред съвременния педагог, библиотекар, възпитател стои задачата да избере, разработи и приложи нестандартни подходи в своята работа. Нужни са все по-нови, интересни и по-усъвършенствани методики за работа с децата, близки до тяхното светоусещане и адекватни на времето, в което живеем, на забързания ни делник. След семейството и училището библиотеката е тази специална трета среда, която се опитва да възпитава малкия човек, да усети, да открива и развива творческия му потенциал.

Като осъзнава своята отговорност в работата си с деца от най-ранна възраст, през месец октомври 2014 г. Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна (РБ „Пенчо Славейков“ – Варна) започна работа по проект „AQUA NARRABILIS Словесното разказвателно умение в театър и картини“²⁹ по Програма „Еразъм+“ на Европейската комисия. Той е насочен към търсене на начини за развиване на словесната изразност в творчески и образователен аспект. Уменията за разказване на истории разкриват творческите способности на личността, а развитието на детската личност може да бъде много ефективно, ако детето не просто си представи историите, но и непосредствено се докосне до тях, „попадне“ в тях, проектира себе си в тях.

Разказвателните умения са основни ключови компетенции по отношение разширяване функциите на образованието и осигуряване максимално развитие на комуникативния, интелектуален и социален потенциал на децата. Това включва езиковата грамотност, изучаването на чужд език, развиването на творческите способности, отстояване на собствена позиция.

Проектът AQUA NARRABILIS се реализира в партньорство между шест водещи в своята област организации от Австрия, Кипър, Полша, Португалия и България. Всички материали, учебно съдържание и дейности преминават през пилотно тестване и оценка в училища, библиотеки, детски центрове и детски градини в държавите на партниращите организации. Стремешът на участниците в проекта е да се подкрепи една нова форма на преподаване и учене, основана на разказването на истории, за повишаване индивидуалните способности на децата и подобряване на съответната учебна среда. Дейността на страните-участнички обогатява на европейско ниво познанието за други култури и повишава межкултурното образование.

С цел да се формира активно отношение и загриженост по обществено значими проблеми, като тема за проекта е избрана темата за водата – историите, материалите и образователните ресурси изцяло са свързани с нейното екологично, географско, хранително и преди всичко, символно значение. Осмислянето на посланията и интерпретациите по темата „вода“ създават у децата една устойчива активна позиция и надграждане на екологична култура. Затова системната методична грижа за градежа на разказвателните детски умения е логична, навременна и перспективна и гарантира творческа и познавателна самостоятелност.

Ориентиран към формирането на комуникативни компетенции, които осигуряват пълноценна и многократна изява на целевите групи – предучилищна (3 – 6 г.) и начална училищна (7 – 12 г.) възраст, проектът цели да се изготвят свободни образователни ресурси, основани на разказване на истории, като придаде педагогическа стойност на тази дейност. Важно е да се комбинира екологично важната тема за водата с материали и методи за учене на роден и чужд

²⁹ <http://www.libvar.bg/projects/narrabilis/index.html>

език, като се осигурят практически дидактични материали за деца и съответните инструменти за обучение на обучители. На уебсайт на проекта се публикуват резултатите в различните етапи от дейността. Използван е многоезичен подход – всички материалите са видими онлайн, публикувани не само на английски език и на езиците на партньорите (български, немски, гръцки, полски, португалски), но също така и на най-разпространените езици като френски, испански и италиански. Така се създава възможност за глобално споделяне на ресурси и опит на добри практики. Не на последно място се осъществява надграждащо образование в сферата на науката по един нестандартен и запомнящ се начин.

За развиване уменията за разказване се използват нови форми на представяне на историите – чрез традиционния японски театър камишибай, куклен театър, театър на сенките, театър по илюстрации от книга, драматичен театър. Те са интригуващи и запомнящи се, главно с вида и атрактивното представяне на историите. Децата лесно възприемат условността, която носят театралните етюди за извеждане на посланията. Интересната форма на визуализиране спомага за по-доброто им разбиране и интерпретиране. По индиректен път се разкрива и изгражда у тях желание за споделяне по темата, както и усет към словото и езика. Тези достъпни за реализация театрални форми създават условия за социална интеграция и социализация, включване и поощряване на работата в екип. Деца в неравностойно положение и нисък социален статус също получават равни възможности за развитие и достъп до театъра като изкуство.

В различните етапи от реализацията на проекта се събират, разработват, създават и представят по подходящ начин:

- 18 истории на тема вода на английски и на още 8 европейски езика, написани от деца;
- 72 пилотни, възрастово ориентирани шаблони – визуални и креативни пособия за създаване на камишибай, куклен театър и театър на сенките, театър по илюстрации от книга, драматичен театър.

Всички дидактични материали са приложими както при работа с деца, така и при смесени групи – деца и възрастни. Те се тестват и са основа за създаване на педагогически наръчници за обучение в детски градини, училища и библиотеки. Основната им цел е да развият творческото мислене, вербалните умения, способността за установяване на причинно-следствените връзки в повествованието, емпатията... Пробуждането на непосредствена потребност от комуникация, както и моделирането на речевото изказване са добра основа за формиране на практически стойностни комуникативни и образователни компетенции у децата.

Самият творчески процес на подготовка и реализация включва сътрудничество и развива креативните способности, предлага формули за разрешаване на конфликти в многообразието, създава условия за трансфер на познание и обмен на положителен опит между поколенията. Бе проучена и събрана информация за добри практики и вече тествани материали, включително описания на препоръчителна литература по темата на проекта – статии, книги, уеб страници. Обзорът включва и производители и разпространители на материали за изработка на камишибай и куклен театър, майстори на кукли и театрални работилници, както и институции и обучителни организации, които вече са ангажирани с усвояването на разказвателни умения сред целевите групи. Представени са и детски театрални и куклени формации и експерти, работещи в тази област. Цялостното проучване с наличните носители на информация е свободно достъпно онлайн чрез уеб база данни с възможност за надграждане и споделяне.

За представяне в проекта малките читатели на Детски и средношколски комплекс на РБ „Пенчо Славейков“ – Варна съчиниха приказни истории на тема „вода“. От многото истории, написани предимно от деца, избрахме три, които вече са преведени и публикувани на официалния сайт на проекта. Те носят колорит и динамика на действието, като приказния свят в тях – персонажи, действия, хронотоп разкриват мечтите на малките автори, тяхната ангажираност и отговорност. Работата продължава в партньорство с детски градини, театрални формации и училища с тестване на избраните театрални форми. Финалният етап на проекта включва съз-

даване на подходящи модули за онлайн курсове за подготовка и обучение на библиотекари с оглед включването им в преподавателска дейност с целевите групи, както и анализ, оценка и медийно популяризиране на педагогическата стойност на направеното.

Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

Compare these illustrations of a character from the story.

Are there any changes?

How may they be related to what happens to water?

От незапомнени времена умението за разказване на истории е първият опит на човека да се погледне „отстрани“, да пресъздаде себе си и своето познание за заобикалящия го свят чрез изключително богати по съдържание и емоционална наситеност образи. Насочен към изграждане на устойчива мрежа в европейски мащаб, проектът AQVA NARRABILIS води до развиване на разказвателни умения, надграждане на познания за околната среда и прилагането им в образователната траектория за конкретната възраст. А форматът куклен театър, театър на сенките, камишибай театър, театър по илюстрации от книга и драматичен театър са средството, активиращо педагогическите ситуации и дейности за повишаване на индивидуалните способности да децата.

Проектът дава отговор на въпроси, които ни вълнуват – достатъчно ли познаваме света на детето, за да привлечем вниманието му към нещата, които искаме да му покажем. Важно е да ги поднесем разбираемо и интересно, в цялото им естетическо и емоционално-образно съдържание, за да запалим желанието за творчество и изява у децата.

„Пловдив избира любим съвременен български автор“

Ангелина Ставрева

През есента на 2014 г. в Пловдив се проведе инициативата „Пловдив избира любим съвременен български автор“, организирана от Сдружение „Писалка и перо“ към Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив (НБИВ), с любезната подкрепа на Националния алианс за работа с доброволци (НАРД). Основна цел бе популяризирането на съвременните български автори и техните книги, както и да се провокира и стимулира интересът на младите хора към съвременната българска литература. Подцели на проекта са:

- Да предизвикаме интереса на младите хора към четенето.
- Да провокираме и потърсим тяхното мнение под формата на анкетна карта с имената на 20-те най-четени съвременни български автори в НБИВ.
- Да накараме младежите, които преди това рядко или въобще не са идвали в библиотеката, да я усетят като място за себе си – място където да отидат с удоволствие. Привлякохме доброволци на младежка възраст, които да анкетират младите хора с въпросите: Кога сте чели за последен път книга от съвременен български автор и кой е той? Книгата, която промени живота Ви?
- Да представим книгите като място, откъдето един млад човек може да се научи да разбира себе си, да разбира другите и по този начин да преодолява проблемите и разминаванията с другите. Книгите обогатяват с широката палитра от ценности и емоции, които човек изпитва – разбиране, състрадание към чуждата болка, уважение пред човешкия гений, ум, талант, толерантност към по-различните от нас.

Преките участници в дейностите по избора на любим съвременен български автор на младите хора, са доброволците, които с помощта на НАРД привлякохме и обучихме за осъществяването на нашите цели. Използвахме платформата за доброволчество „Time heroes“, в която създадохме мисия „Доброволци в помощ на Пловдивската библиотека“. Групата от доброволци към Сдружение „Писалка и перо“ бе от 10 момичета на възраст от 16 до 22 години. Те преминаха едномесечно обучение на тема „Въвеждане в доброволството“.

Следващата стъпка бе подготовка на списък с имена на съвременни български автори, чиито произведения са сред най-търсените в НБИВ въз основа на статистиката за най-четена българска книга. С помощта на специализирания библиотечен софтуер на библиотеката определихме първите 20 най-търсени български автори.

Изработихме информационни листовки с имената на авторите, както и информация за предстоящото гласуване, които бяха разпространени от доброволците в двете училища, в които се планираше да се проведе гласуването – ЕГ „Иван Вазов“ и ГХП „Св. св. Кирил и Методий“, в Пловдивския университет и в НБИВ, както и на различни места из центъра на града. Целта ни бе рекламиране на предстоящата инициатива и приканване да се прочетат посочените автори, достъпни в библиотеката.

Специално внимание бе обърнато на рекламата на кампанията в медиите. Прессъобщение за предстоящото гласуване изпратихме на всички електронни медии на територията на град Пловдив. Съобщението бе публикувано на сайта и във фейсбук страницата на библиотеката и на страницата на партньора – НАРД. Получихме покана от няколко пловдивски медии да представим кампанията в техни предавания.

За подготовката на изборния ден бе необходимо да се отпечатат бланките за гласуване, в които освен имената на предложените автори, всеки гласуващ можеше да посочи името на друг

съвременен български автор, който харесва, а така също и своето име и координати за връзка, за да участва в томбола за награди. Закупихме урни за гласуване и подготвихме рекламни материали за награда на гласуващите: химикалки, значки, магнити с надпис „Любим автор на Пловдив“. За доброволците бяха изработени тениски, носещи името на кампанията. Разпространихме плакати за провеждането на гласуването на местата, където бе предвидено то.

В деня на избора с доброволците организирахме пет избирателни секции – в НБИВ, две секции в двете училища – ЕГ „Иван Вазов“ и ГХП „Св. св. Кирил и Методий, в ПУ „Паисий Хилендарски“ и секция на Главната улица пред книжарница „Хермес“. С помощта на партньорите от НАРД бе изготвена електронна форма за гласуване по интернет. Младите хора гласуваха на 15 октомври 2014 г. от 9.00 до 13.00 ч. и изборният ден премина с голям интерес.

Те излъчиха своя любим български съвременен автор и дадоха своя вот за Иво Сиромахов, спечелил със 178 гласа. След него в челната петица се наредиха: Стефан Цанев – 152 гласа; Токораз Исто – 125 гласа; Георги Господинов – 111 гласа и Ваня Щерева – 72 гласа. В гласуването се включиха над 1200 души, от тях гласувалите в електронната форма са над 350. На пунктове за гласуване, най-активни са били читателите, гласували пред книжарница „Хермес“ на Главната улица. По-голяма част от гласувалите са ученици над 14 години и студенти, но интерес към избора проявиха и много хора в средна възраст, включително и пенсионери. Резултатите от гласуването бяха своевременно обявени на сайта на библиотеката и в медиите.

Кампанията за любим съвременен български автор завърши със среща на автора победител с неговите почитатели през месец ноември в НБИВ. Иво Сиромахов получи грамота „Любим автор на Пловдив“ и лично връчи наградите – свои книги с автограф на първите десет души, изтеглени от урната с имената на гласувалите за него.

По покана на НБИВ през месец март 2015 г. в Пловдив гостува българският поет и драматург Стефан Цанев. Той е най-четеният съвременен български автор за изминалата 2014 г. в библиотеката, най-голям е интересът към неговата четирилогия „Български хроники“. На срещата Стефан Цанев прие поканата да стане официален посланик на библиотеката. Съпругата му, актрисата Доротея Тончева, рецитира негови стихове, а пловдивската издателка Божана Апостолова сподели, че той е най-продаваният от авторите, чийто произведения тя издава.

В навечерието на един от най-хубавите български празници – 24-ти май, в библиотеката гостува пловдивският писател Токораз Исто. Той се нареди на трето място в класацията на кампанията за любим автор на пловдивчани. Неговата поредица български исторически романи „Тангра“ и „Ятаган и меч“ са заемани ежедневно от читателите, сочи статистиката на НБИВ.

С тази кампания се стремяхме да привлечем младите хора на града в НБИВ, институция с авторитет сред гражданите на Пловдив. Надяваме се и младите хора да я възприемат като интелектуално средище и място за общуване между хора с общи интереси за четене, място за формиране на полезни нови партньорства, място, където всеки се чувства „добре дошъл“, нужен и уважаван.

ИНФОРМАЦИОННАТА ГРАМОТНОСТ И КОМПЕТЕНТНОСТИТЕ В ЦИФРОВИЯ ВЕК

Библиотеките в процеса на изграждане на ключови компетенции

Елица Лозанова-Белчева

Дигиталното общество, в което информационните и комуникационни технологии са предпочитано средство не само за общуване, но и за създаване, издирване, използване и съхранение на разнообразна информация, необходимостта от притежаването на допълнителни компетенции е от изключително значение. Те са наречени „ключови компетентности“ и представляват набор от знания, умения и нагласи, които помагат на учащите да постигнат личностна реализация и на по-късен етап от живота си, да намерят работа и да участват в живота на обществото. Те включват „традиционни“ умения като: общуване на майчиния език, владение на чужди езици, цифрови умения, грамотност и основни умения в областта на математиката и природните науки, както и хоризонтални умения като: умения за учене, социална и гражданска отговорност, инициативност и предприемачество, културна осъзнатост и творчество.

Развитието на ключовите компетентности се насърчава чрез:

- осигуряване на висококачествено образование за всички ученици въз основа на подходящи учебни програми;
- намаляване на преждевременното напускане на училище;
- увеличаване на достъпа до образование в ранна детска възраст;
- подобряване на подкрепата за учителите, директорите на училища и специалистите по подготовка на учители.³⁰

Въпросите, свързани с ключовите компетенции и умения и тяхното придобиване през етапа на училищното образование, но и като учене през целия живот са обект на редица доклади, анализи, проекти и публикации.

Законодателството на ЕС регламентира тези умения в препоръка за създаване на европейска рамка за ключовите компетентности.³¹ Те са обект и на Европейския проект KEYCOMKIT „Осемте ключови компетенции за учене през целия живот“ (2008 г.).³² Проектът поставя акцент върху ключовите компетенции за учене през целия живот, като „комбинация от знания, умения и нагласи, от решаващо значение за развитието на човека, социалното включване, конкурентоспособността и пригодността за трудова заетост, които увеличават възможностите за избор, повишават адаптивността към променящите се условия на живот и работа, правят хората социални, мобилни, конкурентоспособни и мотивирани“. В резултат от изпълнението на проекта е предложен комплекс от 8 модула за обучение, които поетапно да развият и изградят ключовите компетенции:

³⁰ Ключови компетентности [онлайн]. В: Европейска комисия. Образование и обучение, 25/09/2015 03:39:20. Достъпно от ec.europa.eu/education/policy/school/competences_bg.htm

³¹ Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (Official Journal L 394 of 30.12.2006) [онлайн]. В: EUR-lex. Достъп до правото на ЕС, 03.03.2011. Достъпно от <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:c11090>

³² Лазаров, А., Оер, М., Бандои, А., Косо, М., Алварез, М. Хосе. Доклад за използваемост на продукт „Наръчник за осемте ключови компетенции за учене през целия живот“. Европейски проект KEYCOMKIT – „Осемте ключови компетенции за учене през целия живот“ № 142210-LLP-1-2008-1-ES-GRUNDTVIG-GMP [онлайн]. Достъпно от www.keycompetenceskit.eu/res/Transferability_Report_BG.pdf

- Модул 1: Комуникиране на майчин език.
- Модул 2: Комуникиране на чужди езици.
- Модул 3: Математически умения и основни познания в науката и технологиите.
- Модул 4: Компютърни умения.
- Модул 5: Обучение как да учим.
- Модул 6: Социални и граждански компетенции.
- Модул 7: Инициативност и предприемчивост.
- Модул 8: Културни познания.

Значимостта на тези умения за личностното и професионално развитие и интегриране в обществото е отразена и в Европейската класификация на уменията, компетенциите, квалификацията и професиите (ESCO)³³, където те са дефинирани като „трансверсални умения и компетенции“. Те са определени от ЕС като ключови за професионалната реализацията в различни обществени сфери и са разпределени в няколко категории – езици и комуникация; мисловни умения и компетенции; нагласи и ценности на работното място; прилагане на придобитите знания; социални умения и компетенции.

ESCO представлява мултиезична платформа, която стартира през 2010 г. като проект в рамките на Стратегията Европа 2020. Предназначена е да идентифицира и категоризира умения, компетенции, професии и квалификации, релевантни на пазара на труда, образование и обучение в Европа. В нея уменията и компетенциите са разпределени в две основни категории – професионални умения/компетенции (необходими на конкретни професии и длъжностни характеристики) и трансверсални умения/компетенции (приложими за различни професионални реализации – напр. работа в екип, умения за водене на преговори и др.). За всяка една от професиите е посочен списък на уменията и компетенциите, които тя изисква.

Правна информация | Бисквитки | За контакти | Търсене в Европа | Български (bg)

ЕСКО
Европейска класификация на Уменията, Компетентностите, Квалификацията и Професиите

Европейска комисия

Европейска комисия > ЕСКО > Търсене в ЕСКО > По йерархия

Начало | ESCOpedia | Търсене в ЕСКО | Изтегляне | Участвайте

Търсене

по йерархия | по азбучен ред

- Browse the occupations
- Browse the skills/competences
- Browse the qualifications

ЕСКО е инициатива в рамките на „Европа 2020“.

Настояща версия: [ESCO v0](#) (последна актуализация: [06/08/2014](#))

[DG Employment, Social Affairs and Inclusion](#) and [DG Education and Culture](#) of the European Commission develop ESCO in collaboration with stakeholders and with the [European Centre for the Development of Vocational Training \(Cedefop\)](#).

[Нагоре](#)

Платформата позволява търсене чрез прелистване по: професии, умения/компетенции, квалификации. Логиката на организация на информацията в сайта е да се достигне до списък с умения, необходими за конкретна професия или да се намери квалификация, която е приложима за определена/и професия/и, както и необходимите „свързани“ с нея умения и компетенции. В отделен списък са изведени т.нар. „трансверсални умения и компетенции“, които включват:

³³ European Skills, Competences, Occupations and Qualifications (ESCO). Current version: ESCO v0, last update: 06/08/2014. Достъпно от <https://ec.europa.eu/esco>

- езици и комуникация;
- мисловни умения и компетенции;
- нагласи и ценности на работното място;
- прилагане на придобитите знания;
- социални умения и компетенции.

Групирането на уменията и компетенциите в тази категория е йерархично – към всяка една група умения е добавена подгрупа и т.н. Така в групата „Прилагане на придобитите знания“, подгрупа „Информация и комуникация“ откриваме следните необходими умения и компетенции:

- създаване на електронно съдържание;
- интерактивно общуване;
- онлайн сигурност и лични данни;
- управление на електронно съдържание;
- управление на хардуер;
- управление на софтуер;
- търсене на електронна информация.

Обръщаме внимание на тази подгрупа, тъй като именно тя е обект на настоящия доклад във връзка с идеята за библиотеките като място за учене през целия живот и придобиване на ключови/трансверсални умения и компетентности.

Библиотеките могат и предлагат различни обучения за изграждане на тези компетенции най-вече у младите хора, в подкрепа на тяхното социално включване и разширяване на възможностите им за реализация на пазара на труда. По този начин те са не само партньори на образователния сектор, но и основен участник в процеса на изграждане на трансверсалните компетенции, необходими в съвременното глобално общество.

Дълъг е списъкът с добри практики на библиотеки в национален и международен мащаб, които провеждат обучения по ИКТ грамотност, информационна грамотност, дигитална грамотност, медийна грамотност, финансова грамотност, правна грамотност и др. За илюстрацията може да споменем някои от българските проекти: „Забавна финансова грамотност за деца и младежи“³⁴ (РБ „Любен Каравелов“ – Русе); „Интерактивна визуална компетентност между поколенията“ и „Информационна грамотност 2.0“³⁵ (РБ „Пенчо Славейков“ – Варна); „Изкуството и компютърът заедно в помощ на различните“³⁶ (РБ „Хр. Ботев“ – Враца) и др. Един от добрите чуждестранни примери е проектът „The Competent Citizen“³⁷ на датската библиотека Aarhus Public Library, който обръща внимание на необходимостта от придобиването на специфични компетентности за бъдещото личностно развитие и социално приобщаване.

Целта на тези обучения е да подпомагат потребителите на библиотеките, чрез придобиване на основни умения за тяхното интегриране и развитие в обществото. Ролята на обществените библиотеки като центрове за достъп до информация за всички, наред с другите си функции и задачи, включва и подпомагане на читателите в издирването на разнообразна информация и използването ѝ за тяхната личностна и професионална реализация.

Безспорно, библиотеките са партньор в образователния процес, но и в ученето през целия живот и изграждането на трансверсални компетенции. Предприемането на все по-активни действия в тази посока, не само ще привлече нови потребители, но и ще открие още по-ярко значимостта на библиотеките за развитие на обществото.

³⁴ <http://www.libruse.bg/about/konkursi-proekti>

³⁵ http://www.libvar.bg/projects/projects_archive.html

³⁶ <http://www.libvratsa.org/?cat=12>

³⁷ <https://www.aakb.dk/english/competent-citizen>

Проучване на информационните потребности на преподаватели и докторанти в Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Биляна Яврукова

Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ (УБ „Св. Климент Охридски“) е единен комплекс, състоящ се от Централна библиотека и 27 филиални библиотеки към факултети, катедри и специалности. В периода 2009 – 2014 бе извършена ретроспективна конверсия на всички традиционни каталози, разкривайки целия фонд на библиотеката в електронния каталог, достъпен и онлайн от 1994 г. След приключване на процеса, Университетската библиотека стана първата библиотека в България, предлагаща на своите читатели възможност да търсят в над 1 080 000 библиографски записа чрез своя електронен каталог. След приключване на ретроспективната конверсия бе установена разлика с около 5% от читателските каталози. Междувременно библиотеката започна процес на дигитализация на фондовете и изграждане на дигитални колекции. В реализиране на своите приоритетни задачи библиотеката използва съвременните световно признати софтуерни продукти – ALEPH 500, DigiTool, SFX, Metalib, Primo. Интегрирането им позволява един вход към електронния каталог на библиотеката и дигиталните колекции, както и възможност за един вход към всички предоставяни от библиотеката бази данни (национален лиценз, собствен абонамент и свободни ресурси).

В края на 2014 г. бе проведена анкета сред преподавателите и докторантите в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ „Св. Климент Охридски“). Основната цел на анкетата е да бъдат проучени информационните потребности на целевата група с оглед на изпълнение на процес на ретроспективна конверсия и дигитализация на фондовете. Анкетата е необходима на Университетската библиотека, за да има яснота за поредността, която да бъде следвана при ретроспективна конверсия на читателските каталози и за създаване на план за дигитализация на фондовете, който да осигури адекватно учебния и научния процес в университета. В целевата група не са включени студенти, тъй като преподавателите задават задължителната и препоръчителната литература за четените от тях курсове, определяйки необходимите за осигуряване на учебния процес ресурси.

В подготовката на анкетата бе направена консултация със специалисти, свързана с определяне на достоверна социологическа извадка, отговаряща на допустимата максимална социологическа грешка, както и за правилното изготвяне на анкетната карта. Съгласно направената консултация от отдел „Личен състав и трудови отношения“ са изискани броят на преподавателите в СУ „Св. Климент Охридски“, разделен по академични длъжности по факултети към 01 ноември 2014 г. От сектор „Докторанти“ бе получен списък на зачислените докторанти по факултети към същата дата. След обработването на данните се установи, че за получаването на максимално точни резултати от анкетата е необходимо да бъдат анкетирани 15% от общия брой преподаватели и докторанти или 396 души. Разпределението по факултети и академични длъжности е представено в Табл. 1.

За изготвянето на анкетата е използвана форма от Google forms и попълването ѝ се осъществяваше онлайн. Линкът на анкетата достигна до респондентите с помощта на филиалните библиотеки на Университетската библиотека, които предоставиха анкетата по факултети. В много от случаите тя бе пусната на обща електронна поща на факултета или катедрата. В някои от факултетите се наложи попълването на разпечатка на анкетната карта, поради отказ на преподаватели и докторанти да работят онлайн (Юридически факултет и Медицински факултет).

Всяка филиална библиотека получи брой на респондентите, които трябва да попълнят анкетата, разпределени по академични длъжности и докторанти. В няколко факултета има повече от една филиална библиотека, съответно необходимият брой анкетиращи бе разделен между библиотеките в един факултет, съобразявайки се и с броя на обслужваните потребители.

Факултет / академична длъжност	професор	доцент	гл. асистент	асистент	докторант	общо
Биологически	3	6	10	1	7	27
Богословски	1	2	1	1	4	9
Геолого-географски	2	6	5	2	8	23
Исторически	2	4	5	1	14	26
Медицински	1	1	2	1	1	6
Стопански	1	2	3	2	9	17
Журналистика и масова комуникация	2	3	2	0	13	20
Класически и нови филологии	4	6	16	6	7	39
Математика и информатика	3	9	8	3	10	33
Начална и пред-училищна педагогика	4	4	4	2	9	23
Педагогика	1	3	2	0	4	10
Славянски филологии	4	7	10	1	9	31
Химия и фармация	2	5	7	2	7	23
Физически	2	8	7	2	8	27
Философски	7	8	10	2	34	61
Юридически	5	2	6	3	5	21
общо	44	76	98	29	149	396

Табл. 1. Социологическа извадка

Първоначално определеното време не беше достатъчно за събиране на необходимия брой анкети. Наложиха се удължаване на процеса с около два месеца – до 01 февруари 2015 г. В резултат на това бяха събрани 378 отговора или 95,5% от необходимия брой отговори. Процентът на преподавателите и докторантите в Софийския университет, попълнили анкетата, е 14,6%. При проверка на възможната статистическа грешка, се установи, че увеличаването ѝ е незначително и влиза в рамките на допустимите 5%. Интересен факт е, че преподавателите попълват анкетната карта по-често, отколкото докторантите, което води и до по-голям брой събрани анкетни карти, попълнени от преподаватели и по-малко от докторанти. В Табл. 2 са представени получените отговори.

В заключение може да се обобщи, че най-много отговори на анкетите са дадени от преподавателите и докторантите от факултетите, в които се изучават точни и природни науки, а най-малко от хуманитарните факултети. Вероятната причина за това е и наблюдаваната в последните години тенденция за увеличаване на посещаемостта на филиалните библиотеки в тези факултети.

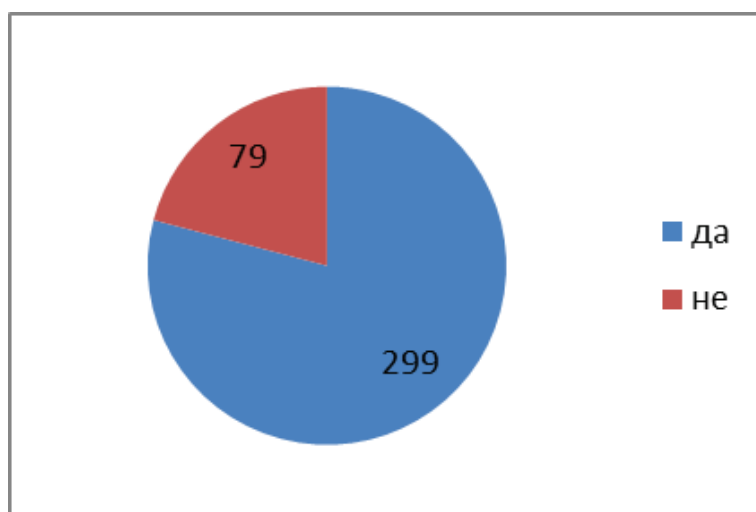
Анкетата включва 8 въпроса, три от които с възможност за отворен отговор. Един от въпросите позволява степенуване на предпочитанията. Първите два въпроса са свързани с академичната длъжност и факултета, към който принадлежи анкетиращия.

Факултет / академична длъжност	професор	доцент	гл. асистент	асистент	докторант	общо
Биологически	3	6	12	1	5	27
Богословски	1	2	1	0	4	8
Геолого-географски	2	8	5	4	7	26
Исторически	2	2	11	2	12	29
Медицински	1	2	0	1	1	5
Стопански	1	2	1	1	5	10
Журналистика и масова комуникация	1	4	1	1	14	21
Класически и нови филологии	1	3	5	1	7	17
Математика и информатика	8	17	9	7	1	42
Начална и пред-училищна педагогика	6	4	4	2	9	25
Педагогика	1	6	3	0	2	12
Славянски филологии	4	8	10	2	10	34
Химия и фармация	3	5	8	1	7	24
Физически	3	6	3	3	8	23
Философски	5	6	6	1	35	53
Юридически	6	1	6	4	5	22
общо	48	82	85	31	132	378

Табл. 2. Попълнени анкетни карти

В отговор на въпроса дали анкетираният познават електронния каталог на Университетската библиотека се наблюдава изненадващ резултат – 21% или 79% от анкетираният са отговорили, че не са запознати с него.

При преглед на отговорите по факултети се установява, че по-голямата част от далите отрицателен отговор принадлежат към два факултета – Математика и информатика и Физически. Важно е да се отбележи и практиката библиотекарите в съответните филиални библиотеки да изготвят справки по зададена тема от преподаватели и да предоставят необходимата литература, без да е необходимо потребителите да използват електронния каталог на библиотеката.

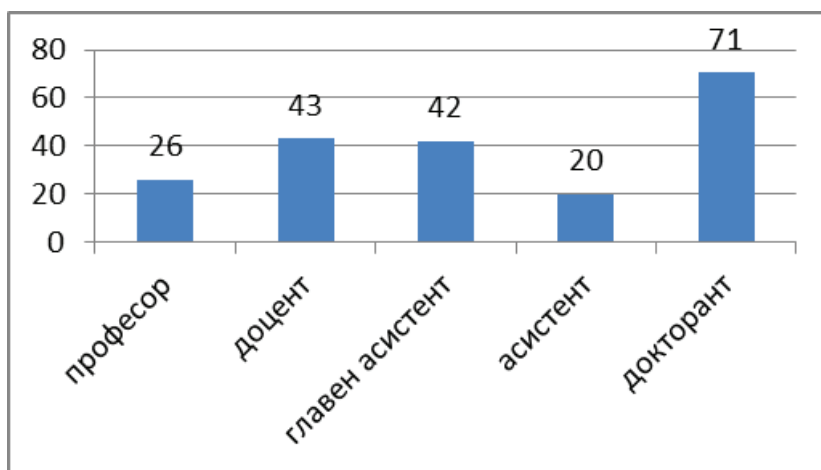
Графика 1. Познаване на електронния каталог на УБ „Св. Климент Охридски“

В следващите графики са посочени отговорите по академични длъжности. Процентът на анкетираните професори, които не познават каталога – 12.5%, е твърде висока стойност за Софийския университет, но е най-нисък в сравнение с останалите анкетираните. Преподавателите са от следните факултети: Математика и информатика, Медицински, Физически, Философски и Юридически. Близко до средната стойност от 21% са доцентите, които са дали отрицателен отговор – 18,3% от анкетираните. Най-много са преподавателите от Факултета по математика и информатика, следвани от Биологически и Физически, Исторически, Стопански, Славянски филологии, Химия и фармация. Процентът на главните асистенти, които не познават каталога на Университетската библиотека е приблизително еднакъв с този на доцентите – 18.8%.

Изключително голям е процентът на асистентите, които не познават електронния каталог на Университетската библиотека – 25.8%. Полученият резултат е тревожен и говори за необходимост от обмисляне на действия, които да представят услугите и ресурсите, предлагани от библиотеката на младите преподаватели в СУ „Св. Климент Охридски“. Аналогичен е и броят на докторантите, които не познават електронния каталог на Университетската библиотека – 25,8%. Факултетите, в които нито един докторант не е посочил, че не познава каталога на Университетската библиотека, са: Исторически, Медицински, Математика и информатика, Славянски филологии, Химия и фармация, Философски и Юридически. Това се дължи и на факта, че към някои от посочените факултети съществуват докторантски училища, в които има курсове за информационна грамотност или библиотекарите работят активно и представят ресурсите и услугите на библиотеката и насърчават използването им.

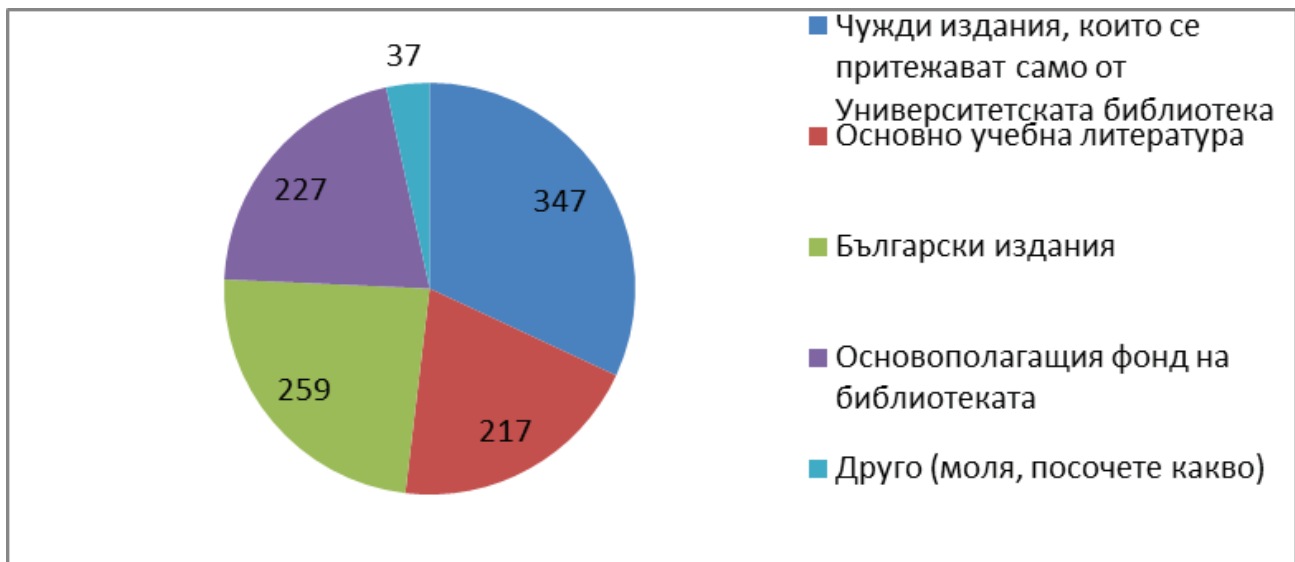
На общия въпрос, свързан с одобряването на идеята за конвертиране на традиционните каталози на библиотеката в електронен вид – 98% от анкетираните са отговорили положително.

Един от важните въпроси, включени в анкетата, е свързан с потребността на преподаватели и докторанти от библиографски данни за различни издания. Логично, предвид целевата група, най-голям е процент на преподавателите и докторантите, които искат да имат информация за чуждите издания, притежавани от библиотеката (92% от анкетираните), както и за българските издания (69%). Почти равен е процентът на анкетираните, които искат да намерят информация за основополагащия фонд на библиотеката (60%) и за учебна литература (57%).

Графика 2. Необходими библиографски данни

Най-голям е броят на асистентите, посочили, че е необходимо да има библиографски данни основно за учебна литература – 65% от анкетираните асистентите, следвани от 54% от професорите, 54% от докторантите, 52% от доцентите и 49% от главните асистенти.

Графика 3. Преподаватели и докторанти, посочили необходимостта от библиографски данни за учебна литература

Голяма част от преподавателите и докторантите са посочили, че искат да откриват информация за български книги. Повече от 60% от респондентите във всеки факултет са посочили необходимостта от българска литература (с изключение на Историческия факултет, Факултета по славянски филологии, Факултета по Химия и фармация и Физическия факултет).

Повече от половината преподаватели и докторанти във всеки факултет са посочили, че искат да откриват в каталога на УБ „Св. Климент Охридски“ библиографски данни за основополагащия фонд на библиотеката. Логично, най-голям е процентът на преподавателите и докторантите в хуманитарните факултети. А най-малък в природните науки, поради необходимостта от достъп до най-новите публикации, свързани с бързото развитие на науката и значението им за научната дейност в съответните факултети.

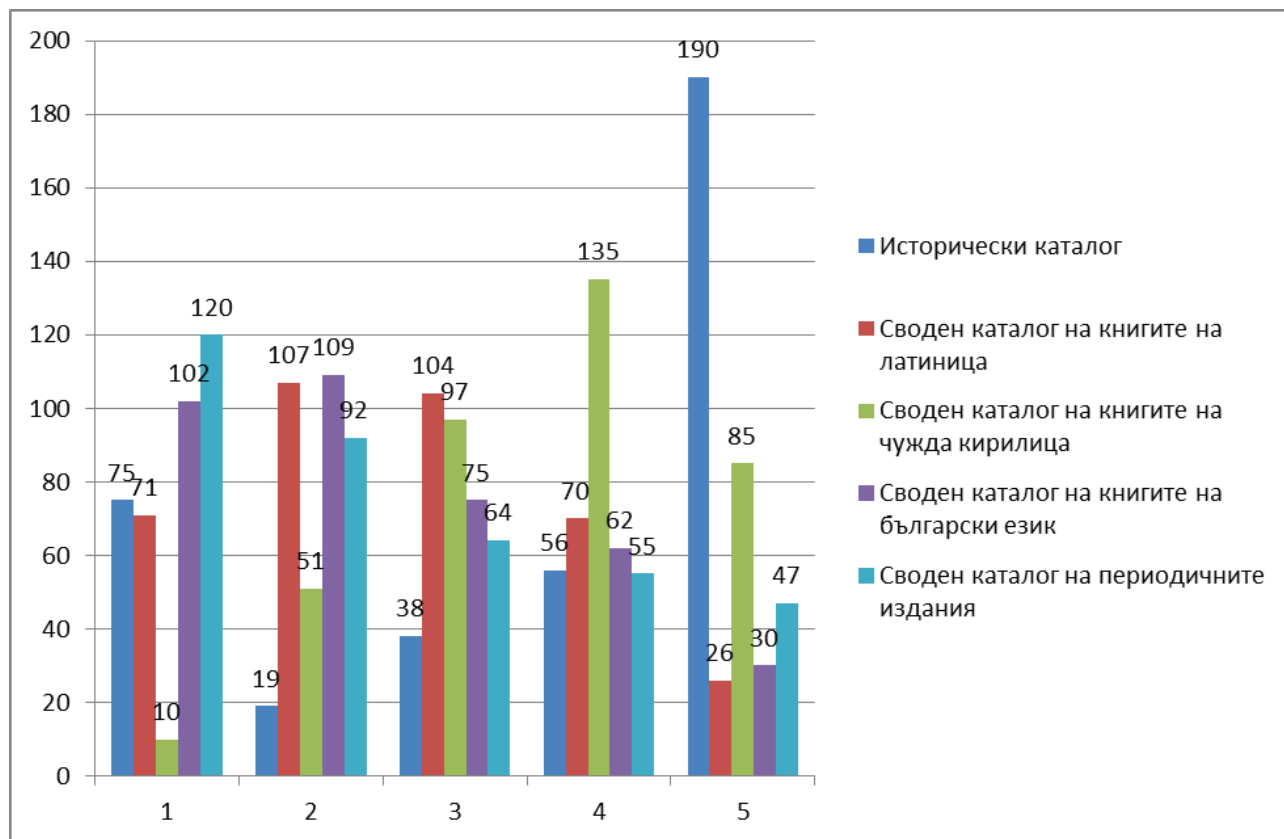
Едва 10% от анкетиранията са се възползвали от възможността да посочат информация за какви други издания биха искали да откриват в каталога. Най-голям е броят на отговорите, които посочват, че имат нужда от информация за периодични издания. Голям брой от анкетиранията предпочитат да осъществяват информационно търсене във всички електронни ресурси и бази данни от един интерфейс. Големият брой на респондентите, които са посочили, че искат да имат един вход към всички ресурси, говори, че преподавателите и докторантите в Софийския университет не познават не само електронния каталог на Университетската библиотека, но и останалите ресурси и услуги, които тя предоставя на своите потребители.

Едно от посочените предложения е свързано с аналитично представяне на старите годишници от българските периодични издания и сборници. Макар идеята да е добра и изпълнението ѝ да подпомогне българските учени, Университетската библиотека не може със собствени сили да реализира тази огромна по обем задача.

Сред отговорите има и препоръки за предоставяне на възможности за търсене не само в библиографска база данни, а в текстовете на притежаваните от библиотеката издания – цел, която нито една библиотека в света не би могла да си постави, поне на този етап от развитието на технологиите.

Един от най-важните въпроси в анкетата е свързан с последователността на конвертиране на традиционните библиотечни каталози в машинночетими библиографски записи. Респондентите не са посочили категорично последователността на конвертиране на традиционните каталози. Някои от стойностите са много близки и влизат в рамките на статистическата грешка. Отговорите на въпроса са структурирани така, че анкетираният е необходимо да посочи по-

следователността на работа по каталозите според неговите собствени виждания. В графиката са представени резултатите от получените отговори, структурирани по групи по последователност на конвертиране.

Графика 4. Последователност на конвертиране

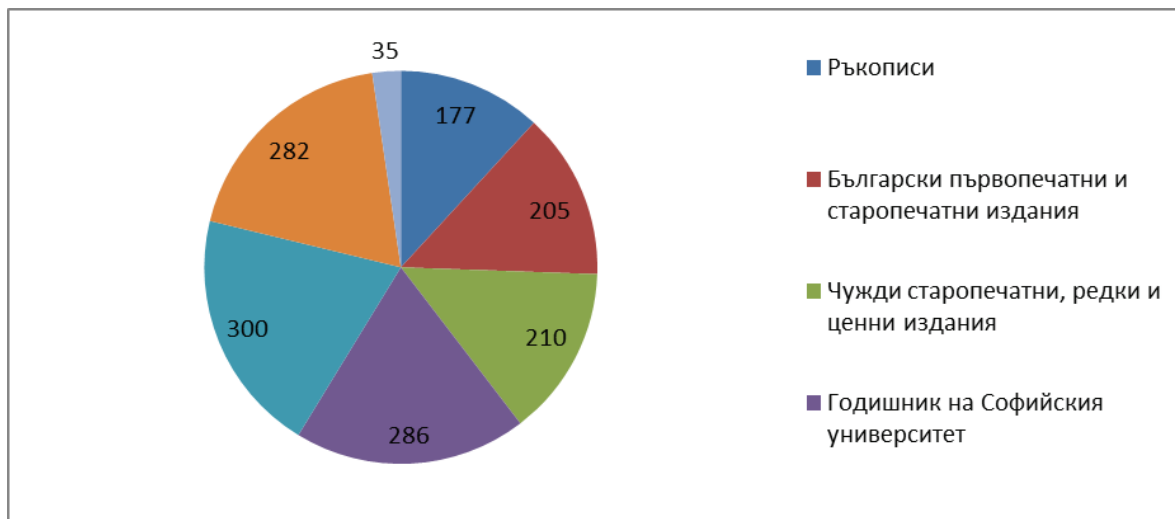
Най-важен според респондентите е каталогът на периодичните издания, 120 от анкетираните или 32% смятат, че той трябва да бъде първият представен онлайн каталог.

На второ място е поставен каталогът на книгите на български език. Този въпрос от анкетата в известна степен се припокрива с предходния, но се наблюдава разминаване в получените резултати. Ако в предходния въпрос отговорите сочат, че на първо място е необходимо откриването на информация за чужди издания, то тук, макар и само с два гласа, превес вземат изданията на български език. Причината за това е, че много малка част от студентите четат учебна литература на чужд език и предпочитат българските издания. Може да се обобщи, че на първо място е необходимо да има онлайн достъп до библиографска информация за притежаваните от библиотеката издания на български език, за да бъде осигурен учебният процес в университета.

На трето място анкетираните са поставили каталога на книгите на латиница, което е логичен отговор, имайки предвид близките резултати между двата каталога (каталогът на книгите на латиница и каталогът на българските книги).

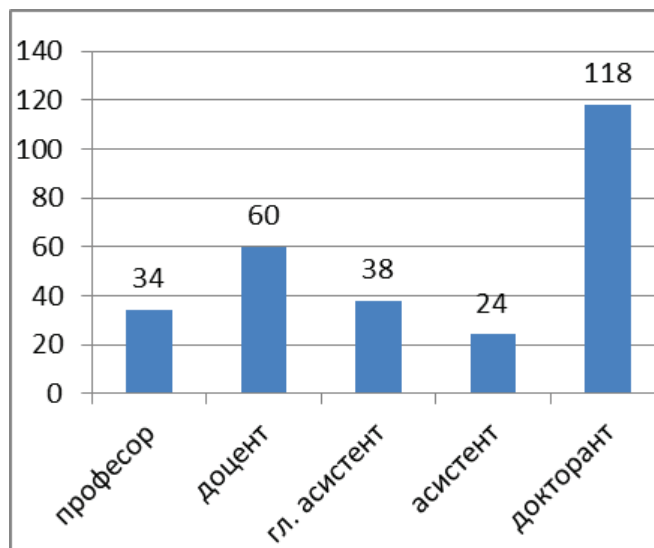
Последните два каталога, посочени с относително единомислие, са каталогът на руските издания и историческият каталог. В последните години все по-малко потребители четат руска литература, което обяснява и факта, че 135 от анкетираните (36%) предлагат този каталог да бъде конвертиран след каталога на книгите на латиница и каталога на българските книги. Половината от респондентите поставят на последното място историческия каталог – 190 от анкетираните (50%). Необходимостта от нова литература за учебния процес и научната дейност в университета обясняват отреденото последно място на този каталог.

Следващите два въпроса от анкетата са свързани с изграждането на дигитална библиотека. Анкетираните са единодушни, че Университетската библиотека е необходимо да създава и поддържа дигитални колекции. Част от респондентите посочват като основен проблем за това спазването на Закона за авторското право и сродните му права и съответно невъзможността от предоставяне в интернет пространството на произведения без разрешението на техните автори.

Графика 5. Ресурси в дигиталната библиотека

Най-голям е интересът към предоставяне в дигиталните колекции на УБ „Св. Климент Охридски“ на нови трудове на преподаватели в Софийския университет (300 от анкетираните – 79%), както и Годишника на СУ „Св. Климент Охридски“ (286 от анкетираните – 76%) и учебна литература (282 от анкетираните – 75%), следвани от редките и ценни издания, съхранявани във фондовете на библиотеката.

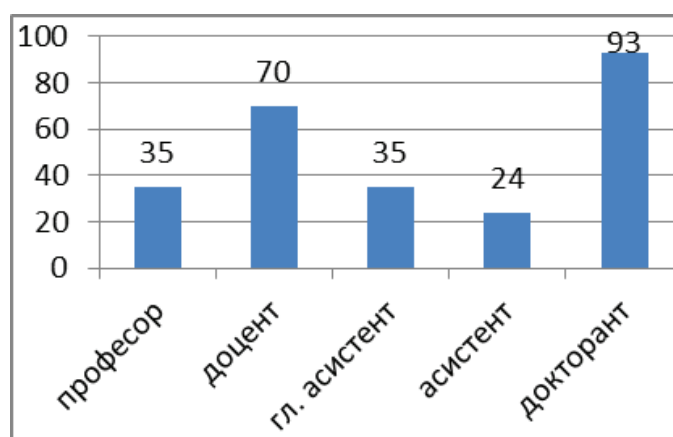
Графика 6. Преподаватели и докторанти, посочили необходимостта от пълнотекстово онлайн представяне на Годишника на СУ „Св. Климент Охридски“

Годишникът на СУ „Св. Климент Охридски“ излиза в серии, следвайки структурното развитие на университета. При промяна във факултетите, се променят и сериите. Това обуславя и големия процент преподаватели и докторанти, които изявяват желание изданието да бъде

представено онлайн – над 70% от всяка група (професори – 73%, доценти – 85%, асистенти – 77%, докторанти – 70%). Единствено по-нисък е процентът на главните асистенти, който е едва 41%. Това вероятно се дължи на факта, че главните асистенти използват по-често световните бази данни, където откриват необходимата им литература за научната дейност и публикуват в други издания.

Процентното съотношение на преподаватели и докторанти по факултети е над 60%, с изключение на три факултета, насочени в областите на хуманитарните и обществените науки (Исторически, Славянски филологии, Журналистика и масова комуникация).

В последните години в Софийския университет се предприемат различни действия с цел разкриване на научната дейност на преподавателите чрез представяне на техните публикации. Една част от тези дейности се развиват извън библиотеката и без нейното участие. Въпреки това над 70% от преподавателите и докторантите посочват необходимостта в дигиталните колекции на Университетската библиотека да има пълнотекстови трудове на преподавателите в университета. Най-голям е процентът на докторантите – 89%, следвани от асистентите – 77%, доцентите – 73%, професорите – 71%. Отново изненадващо нисък е процентът на главните асистенти – едва 45%.

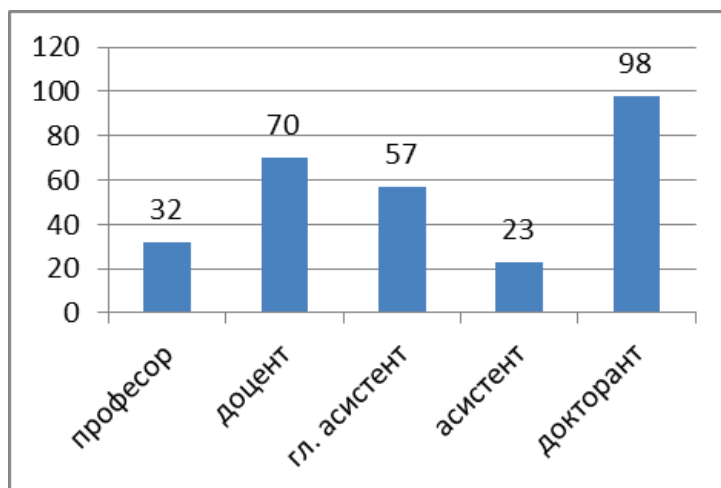
Графика 7. Преподаватели и докторанти, посочили необходимостта от пълнотекстово онлайн представяне на нови трудове на преподаватели

Тук стои и въпросът, свързан с авторското право. Новите публикации са защитени от Закона за авторското право и сродните му права и вероятно една част от преподавателите и докторантите не искат техните публикации да бъдат разпространявани свободно в интернет пространството.

Повече от 50% от анкетиранияте по факултети са посочили необходимостта да има достъп до пълния текст на новите трудове на преподавателите в СУ „Св. Климент Охридски“.

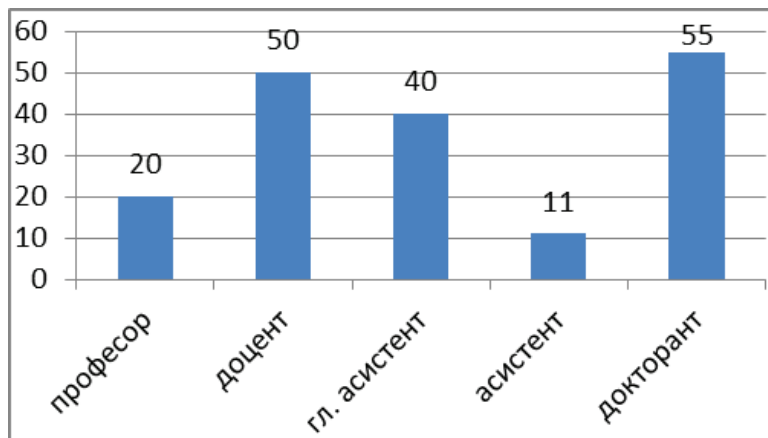
Основната дейност в Софийския университет е учебната. Това обуславя и високия процент преподаватели и докторанти, които предпочитат необходимата за учебния процес литература да бъде онлайн. Най-голям е процентът на доцентите – 85%, следван от асистентите и докторантите – по 74%, професорите и главните асистенти – по 67%.

В процентно съотношение по факултети логично се наблюдават високи стойности – над 70%. Учудващо нисък е процентът на преподавателите и докторантите в Историческия факултет (45%), Факултета по класически и нови филологии (47%), Факултет по химия и фармация (46%) и Юридически факултет (64%). Историческият и Юридическият факултет поддържат собствени онлайн дигитални библиотеки, в които са представени дигитализирани ресурси, необходими за учебния процес.

Графика 8. Преподаватели и докторанти, посочили необходимостта от пълнотекстова онлайн учебна литература

Следващата група документи са специфични и представляват интерес за по-тесни специалисти, което предопределя и по-слабия интерес към тях. Едва 177 (47%) от всички анкетиранни са проявили интерес към ръкописи. Най-голям е процентът на доцентите – 61%, следвани от главните асистенти – 47%, професори и докторанти – по 42% и асистентите (36%), които са проявили най-малък интерес към тези документи. Предвид спецификата на ръкописите най-голям интерес е проявен от Богословски факултет (88%), Исторически факултет (59%), Факултет по славянски филологии (59%). Изненадващо голям е процентът на преподавателите от Стопански факултет (70%) и Факултета по математика и информатика (69%).

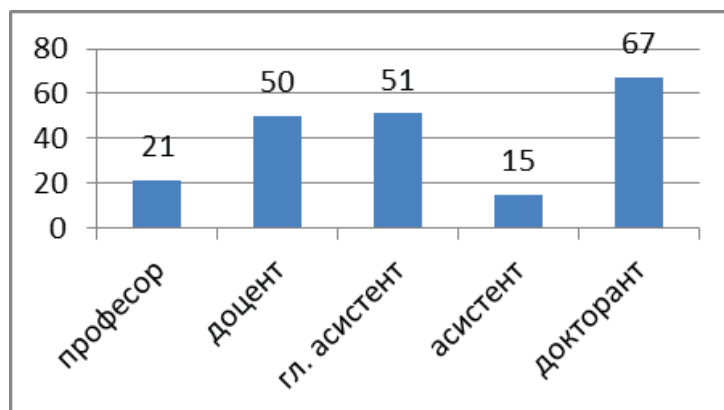

Графика 9. Преподаватели и докторанти, посочили необходимостта от пълнотекстово онлайн представяне на ръкописи

В сравнение с ръкописите, по-голям интерес се наблюдава към пълнотекстовото представяне на български първопечатни и старопечатни издания. Най-голям интерес към тях има от страна на доцентите (61%) и главните асистенти (60%). Повече от половината докторанти (51%) също проявяват интерес към тези документи, следвани от асистентите (48%) и професорите (44%).

Най-голям е броят на преподавателите и докторантите от Богословски факултет (88%), които са проявили интерес към българските първопечатни и старопечатни издания. Изненадващо висок е процентът във Факултета по начална и предучилищна педагогика (67%), Факултета по математика и информатика (67%) и Стопанския факултет (60%). Предвид спецификата на

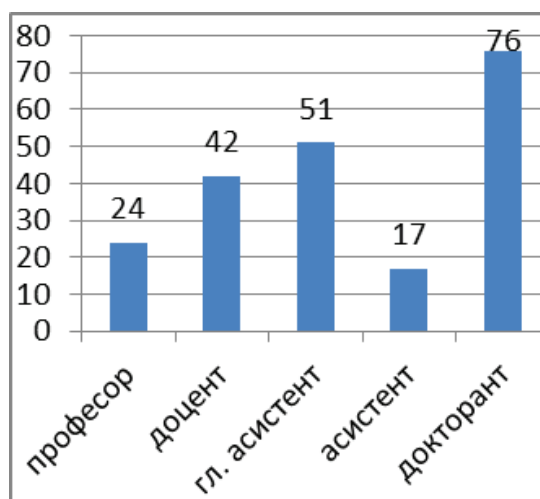
изданията голяма част от преподавателите от Факултета по славянски филологии (65%) и Историческия факултет (62%) са отбелязали необходимостта тези издания да бъдат представени в онлайн колекциите на УБ „Св. Климент Охридски“.

Графика 10. Преподаватели и докторанти, посочили необходимостта от пълнотекстово онлайн представяне на български първопечатни и старопечатни издания

Най-голям интерес от тази група документи е проявен към чуждите старопечатни, редки и ценни издания. Това се дължи на факта, че в голямата си част притежаваните от Университетската библиотека издания са научни, а някои от тях са основополагащи за определени научни области. Над 50% от всички анкетирани са отбелязали, че тези издания трябва да бъдат представени онлайн. Най-голям е процентът на главните асистенти (60%), следвани от докторантите (58%) и асистентите (55%). Почти еднакъв е процентът на доцентите (51%) и професорите (50%).

Отново най-голям е интересът на преподавателите и докторантите от Богословския факултет (88%), които проявяват интерес към чуждите старопечатни, редки и ценни издания, следвани от Факултета по класически и нови филологии (71%) и Историческия факултет (66%).

Графика 11. Преподаватели и докторанти, посочили необходимостта от пълнотекстово онлайн представяне на чужди старопечатни редки и ценни издания

Едва 9% от респондентите са посочили и други видове документи, които биха искали да бъдат достъпни онлайн. Голям процент от анкетираните са отбелязали, че в дигиталната библиотека е необходимо да има чужди периодични издания и възможност за търсене в абонираните

бази данни. Анкетираните са посочили, че искат в колекциите да има дисертации и хабилитационни трудове. Тези отговори отново водят до извода, че преподавателите и докторантите в СУ „Св. Климент Охридски“ не са запознати с ресурсите, които предоставя Университетската библиотека и най-вече възможностите за обединено търсене, чрез сводния каталог НАБИС, във всички бази данни, които са абонираны от библиотеката или са включени в националния лиценз.

В сравнение с коментарите, свързани с проблема за авторското право в предходния въпрос, тук не се взема предвид, че посочените документи са защитени от Закона за авторското право и сродните му права и без разрешението на автора не могат да бъдат предоставени за свободно ползване онлайн. В последните три години в Университетската библиотека се съхраняват и предоставят онлайн автореферати на защитените в СУ „Св. Климент Охридски“ дисертации. Едва 0,5% от предоставилите автореферати постдокторанти са изразили желание техният дисертационен труд да бъде предоставен онлайн.

В заключение може да се обобщи, че Университетската библиотека отговаря адекватно на потребителските очаквания на своите потенциални дългогодишни потребители – преподаватели и докторанти, съобразявайки се със законовите рамки, поставени в Закона за авторското право и сродните му права. Информационните потребности от библиографска информация са изпълнени с процеса на ретроспективна конверсия на традиционните каталози на библиотеката. В получените резултати от анкетата ясно се откроява непознаването на услугите и ресурсите, които предоставя библиотеката, както и на възможностите за информационно търсене чрез електронния каталог на Университетската библиотека и сводния каталог НАБИС.

Интегративни политики за придобиване на ключови компетентности по библиотекознание и библиография в УниБИТ

Красимира Александрова

Докладът представя концепцията на преподаване на дисциплини свързани с формирането на ключови компетентности по библиография и библиотекознание в УниБИТ, като например „Автоматизирани библиотеки“, „Каталогизация“, „Класификация на документи“, „Библиотечни компютърни технологии“, „Библиотечно-информационни обслужване“, „Съхраняване, опазване и защита на национално книжовно наследство“ и редица други. Специален акцент са интеракциите между теоретичните знания и практическите умения в образователния процес осъществявани в Лабораторията по библиотечни технологии, комуникации и информиране при УниБИТ – LibLab.

В условията на библиотечната учебна лаборатория LibLab, като звено от структурата на Библиотечно-информационен център на университета, наред с образователния процес по учебната програма на студентите, се осъществяват експерименти и се тестват иновативни решения и подходи, свързани с приложение на информационните технологии в библиотечната и библиографска дейност. Основна цел на интегративните политики в работата на LibLab е постигането на ефективни взаимовръзки между придобиването на теоретичните знания и изграждането на практически умения за работа в реална библиотечна среда.

Този иновативен образователен подход основан на метода Learning by doing, се прилага в УниБИТ от академична 2013/2014 година. Традиционно в академичното образование като форма на преподаване се залага на лекцията, а според популярната Пирамида на ученето от лекционната форма студентите запомнят едва 5%. Следвайки параметрите ѝ се оказва, че най-малко се научава от лекция и четене.

Фактите са любопитни, а те предизвикват още по-любопитни въпроси. Така например от демонстрация се запомня от 20% до 30% от информацията като се приема, че това е и макси-

мумът, който можем да бъде извлечен от пасивните форми на учене. Дискусията и практиката се възприемат като далеч по-ефективни подходи. А най-много се запомня, когато прочетеното се разкаже на друг – до 90%. Съобразявайки се с фактите в стремежа за постигане на „различност“ в работата със студентите, са необходими не само иновативни образователни политики, но и преподаватели, които да владеят методиката на преподаването им. Защото докато учителите са в квадрата, а учениците в пирамидата, промяна няма да има. До този извод, още преди създателя на „Пирамидата“, стига възрожденецът Константин Фотинов. Той първи въвежда така наречената „взаимоучителна метода“ в българските училища. Годината е 1828.

Възможностите и перспективите за постигане на качествено образователно ниво на академичните институции и равностойното им партньорство в европейското научно и образователно пространство зависят от глобализацията и конкуренцията по отношение на внедряването на нови образователни модели. За ефективното образователно развитие на студентите е важно опитностите, които те придобиват, да послужат като основа за бъдещото им професионално развитие и кариерно израстване. Интегративните политики за придобиване на ключови компетентности по библиография и библиотекознание в LibLab на УниБИТ са насочени към постигане на баланс между традиционните форми и технологичните промени в информационната среда и прилагане на придобитите теоретични знания в практиката чрез овладяване на аналитико-синтетичната обработка на документални източници посредством използване на библиотечен софтуер.

Реализирането на тези политики се осъществява в две базови образователни направления от дейността на LibLab.

Автоматизация на библиотечните процеси

Дейностите в това направление са ориентирани към възможностите на информационната среда за интегриране на съвременните технологии в образователния процес. Началото е поставено през 2013 г., а понастоящем учебният е-каталог включва над 1800 документа. От 2015 г. започна обогатяването му с включване на пълнотекстови документи.

Кое е различното от досегашната образователна практика? Студентите имат възможност да работят с електронния каталог, като осъществяват на практика всички процеси специфични за обработка, инвентариране, класиране, отчисляване на документи. Системата е така модифицирана, че позволява възстановяване на базите след приключване на учебните занятия. Интеракциите между студенти, преподаватели и разработчици са динамични и с отворен формат.

За формирането на цялостна визия за обхвата на всички процеси извършвани в реална библиотечна среда, студентите преминават обучение по всички работни места и се запознават с процесите свързани с библиотечно заемане, контрол на изнасяните библиотечни единици, контрол на местонахождението на библиотечните единици, инвентаризация, генериране на цялостна статистическа информация – брой посещения, заемани книги – разпределение по вид, по език, по УДК, по автор и др.

Защита и съхраняване на книжовното наследство

В образователната програма на второто направление е предвидено запознаване с нормативната база, свързана със съхраняването, ползването и разпореждането с документи от библиотечния фонд; практически занимания за придобиване на умения за защита и съхраняване на специални колекции; хигиена на труда на библиотечните специалисти и др. Специално място е отделено на приложението на RFID (радио-честотна идентификация) технология в библиотечната практика. При обучението на студентите нагледно се демонстрират предимствата на RFID технологията, както пред ръчните методи за идентификация, така и пред автоматизираните методи от типа на бар кодовете.

В Лабораторията студентите имат възможност да се запознаят не само с приложението на RFID технологията в библиотечната практика, но и със спецификата на оборудването ѝ, като например, че работната честота на системата е в диапазона на високите честоти UHF (865 – 869 MHz) и по този начин е възможна детекция от по-голямо разстояние. В процеса на обучение студентите маркират с RFID етикети обработваните документи, които по подобие на бар кода представляват уникален номер. Информацията може да бъде разширявана с допълнителни данни като вид на библиотечната единица, местоположение, основни данни от описанието необходими за статистиката.

За формирането на цялостна представа за обхвата на всички процеси извършвани в реална библиотечна среда, студентите преминават обучение по всички работни места и се запознават с процесите свързани с библиотечно заемане, контрол на изнасяните библиотечни единици, контрол на местонахождението на библиотечните единици, инвентаризация, генериране на цялостна статистическа информация – брой посещения, заемани книги – разпределение по вид, по език, по УДК, по автор и др.

В обучителния процес се включва и запознаване с методиката за инвентаризация на библиотечните фондове (чл. 40 от Наредба № 3) и изискванията на Закона за счетоводството. Процесът се осъществява с помощта на подвижен ръчен четец на разстояние от 3 – 4 метра, като за целта не е необходимо вадене на книгите от стелажите. „Прочитането“ става много бързо като се изчитат едновременно всички етикети във фиксирания обхват. Следва генериране на списъци с прочетените данни, които се сравняват софтуерно с наличните в базата данни на книгите идентификатори. В зависимост от обхвата на направените заявки се генерира списък на липсите и несъответствията.

Наред със защитата на фондовете не по-маловажни са ангажиментите на Лабораторията по отношение на запознаването на младите хора с процесите по съхраняване на книжовното наследство. В тази насока в Лабораторията се работи сравнително отскоро – от началото на 2014 г. С финансиране осигурено по проект по Наредба № 9 са организирани поредица от инициативи в Ателие „Спаси книга“. Студентите придобиваха знания и умения в консервационната и реставрационна дейност свързани с профилактика на колекции с природни продукти (етерични масла), възстановяване на повредени книги – обшиване на книжно тяло, укрепване на форзаци, изработване на нови корици.

Първоначално поставените образователни цели по съхраняване на книжовното наследство логично разшириха своя обхват след организирането на поредица от работни срещи с библиотекари по теми, свързани с промени в законодателството, касаещи опазването и съхраняването на колекциите. В хода на дискусиите се оказва, че в редица читалищни библиотеки са постъпили като дарения редки и ценни издания, за стопанисването на които те нямат ресурс. Така се стигна до обособяване на специална колекция от редки и ценни издания в LibLab, която към настоящия момент наброява около 200 документа.

Въвеждането на студентите в детайлите на практическата библиотечна работа е важен етап в тяхното обучение и същностен компонент за постигане на качество на образователния процес посредством прилагане на метода Learning by doing. Така в условията на реална библиотечна среда те се убеждават, че изучаването на библиотечните процеси на фона на изменящата се информационна среда се отличава с динамика и необходимост от вземане на бързи и ефективни решения при обслужване на потребителите.

Както беше подчертано полезността на образователния процес в LibLab се определя от осъществяването му в максимално близка до естествената работна среда на библиотечно-информационните центрове в страната. В резултат на прилагането на този подход студентите придобиват качества и умения за справяне в реална среда, информационни компетентности, комуникационни умения и не на последно място променят нагласите си към библиотечната професия и мотивациите си за професионална реализация.

Специално внимание се отделя и на основното предизвикателство пред модерната библиография свързано с постигането на баланс между традиционните и електронните библиографски ресурси, от една страна в съответствие с общественно-културната и дигитална информационна среда на XXI век, а от друга с динамично променящия се облик на модерния потребител. Все по-често неговите очаквания са ориентирани към ползване на самите източници на информация, а не на метаданните за тях. Традиционният библиографски ресурс вече не е в състояние да осигури важната връзка между библиографията и потребителя в глобалната информационна среда. Следвайки съвременните тенденции в LibLab екип от преподаватели и студенти експериментира и разработва методически насоки за изработване на специални библиографски издания със смесен характер.

С цел осигуряване на условия за ефективен достъп до знание интерактивната библиография и допълнителните ресурси вече са адаптирани в библиотечната учебна лаборатория. По този начин, задоволявайки успешно информационните нужди на потребителите, се осъществява важната връзка между библиографията и глобалната информационна среда. В подкрепа на казаното до тук са поредица от реализирани инициативи като: уебинар на тема „Е-книги – настояще и бъдеще“ (18 май 2015 г.); уебинар на тема „Интегрирани библиотечни системи“ (19 май 2015 г.); ателие „Спаси книга“ (март – юни 2014 г.).

По отношение на библиографските ресурси като компонент на информационното общество, в образователните дейности със студентите се акцентира върху формиране на качества за вземане на адекватни решения по отношение на определяне на тяхната функционалност, достъпност и възможности за предоставяне.

Друг не по-малко важен резултат от провежданите обучения в LibLab е изграждането на екипни взаимоотношения. Те са обосновани от добрата комуникация в предразполагаща среда, както и от възможностите на общата база данни (а не в отделни картотеки, които всеки сектор или отдел да поддържа самостоятелно), която сама по себе си предполага колективен труд.

Като резултат на изградените добри взаимоотношения, основани на доверие и лоялност между студенти и преподаватели се оказва, че успешно приключилите практиките си студенти (задължителни практики и Проект Студентски практики), както и тези, които са имали възможност да провеждат учебните си занятия в LibLab, желаят да продължат да работят в Лабораторията като доброволци.

Характерно за университетска структура, каквато е Лабораторията по библиотечни технологии, комуникации и информиране, е правилната ориентация към работата със студентите и преподавателите и стремежа към разширяване на сферите ѝ на приложение в обучителния процес. Ролята на новите технологии в този процес е да осигуряват разнообразие от методи и средства, с които да се подпомогне образователният процес и се организира по начин, който отчита индивидуалните потребности на учещите, и позволява да се изградят у тях важни компетентности, необходими за изграждане на „основаната на знанието“ икономика. Информационната инфраструктура подпомага и осигурява интегрираното обучение, като превръща структурни звена от типа на LibLab в образователни, информационни и социални центрове на академичните среди, където се формират мислещи, интелигентни и информирани студенти.

Използвана литература:

1. Денчев, С. Информационна среда за трансфер на технологии. – София: Захарий Стоянов, 2003. – 167 с.
2. Денчев, С., И. Петева. Библиотеки и публичен достъп до информация. – София: За буквите – О писменехъ, 2006. – 312 с.
3. Харизанова, О. Библиотеките и мрежовото общество: ефекти и трансформации. – София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2010. – с. 132 – 184 с.
4. Янкова, Иванка Василева. Модерната библиотека: Мястото на Университетската библиотека в съвременното образование. – София: УИ Св. Климент Охридски, 2004. – 137 с.

Проектът LoCloud – възможности за включване на „малките“ библиотеки

Радка Калчева, Росица Тодорова

Проектът LoCloud с продължителност 36 месеца, стартира през месец март 2013 г. и цели създаване на мрежа от добри практики. Стреми се да разработи технология и услуги, които да подпомогнат **местните** институции да обединят дигиталните си ресурси и да ги направят достъпни онлайн чрез Европеана.³⁸ Партньори по проекта са 33 организации от 28 държави. Големите цели, които си поставя проекта са:

- да установи структура за агрегиране на данни, като предостави около 5 милиона записа в Европеана;
- да използва възможностите на облачните технологии, за да предложи минимизиране на оперативните и административни разходи на всеки един участник;
- да осигури инструменти, които да намалят разходите за техническо обслужване, а също така и да преодолее семантичните бариери;
- да осигури агрегиране на данни от малки институции, които имат минимални или липсващи технически умения в областта на създаването на дигитални колекции.

В рамките на проекта са разработени **редица** инструменти, които да спомогнат за изпълнението на по-горе описаните цели. Пълен списък може да бъде открит на сайта на проекта.³⁹ (виж и Прил. 1)

Прил. 1

³⁸ <http://europeana.eu>

³⁹ <http://locloud.eu>

Настоящото изложение ще се спре на три от най-атраktivните инструменти:

- LoCloud Collections – дигитална библиотека, чрез която малки организации могат да представят дигитализирани обекти без необходимост да притежават собствена техническа инфраструктура (софтуер, хардуер);
- обогатяване на геомаркери;
- обогатяване на имената на исторически места.

Популярен модел представя графично базовите компоненти на дигиталните библиотеки във вид на пирамида. За основата на пирамидата се определя хардуерната инфраструктура: сървъри, системи за резервиране на информацията, мрежово оборудване и интернет връзка. В следващото ниво се разполага софтуерната инфраструктура – система/и за управление на дигиталната библиотека. На върха са поставени дигиталното съдържание и метаданните. Известен е фактът, че за съществуването на дигиталната библиотека е необходим и квалифициран персонал, отговарящ както за дигиталното съдържание и метаданните, така и за софтуерната и хардуерната инфраструктура.

Анализът на компонентите на пирамидата сочи, че хардуера трябва да е бърз, софтуера да е лесен за използване, а съдържанието да е интересно за потребителите. Разглеждайки различните компоненти на дигиталните библиотеки, стигаме до следните заключения:

- всички те генерират разходи;
- малките организации може да нямат необходимата хардуерна инфраструктура, която да използват в дигиталните библиотеки;
- липса на експертен опит за управление на ИТ инфраструктурата.

Така възниква въпросът: Как да се намалят разходите по поддръжка на дигиталната библиотека без да се ограничава нейната ползваемост от крайните потребители? Предлаганото решение са облачните технологии. За малките културни институции се появява възможност да съхранят и представят колекциите си, използвайки „облака“. LoCloud Collections е:

- лесна за настройване система, която дава възможност да се публикуват колекции само за няколко минути;
- предназначена е специално за малки културни институции, съхраняващи местното културно наследство;
- поддържа различни видове дигитални обекти с възможност за организиране на данните в различни колекции (книги, изображения, аудио, видео и 3D обекти);
- поддържа различни формати данни – TEXT, JPEG, AUDIO и VIDEO файлове.

LoCloud Collections е базирана на софтуера с отворен код Omeka. Системата дава възможност за персонализация на потребителския интерфейс, като потребителят може сам да избере дизайна от различни темплейти и да направи допълнителни подобрения. Предлага онлайн поддръжка и помощ. Тарифният план е гъвкав като се заплаща само обема място, което е необходимо за представяне на дигиталната колекция. Едно от най-големите предимства на LoCloud Collections, е че няма нужда от допълнителни инвестиции в ново оборудване! Институциите не е необходимо да следят тенденциите в областта на ИТ сектора и да обновяват непрекъснато хардуера и софтуера си тъй като LoCloud Collections дигитална библиотека е „в крак“ с най-новите технологии.

Системата е изцяло съвместима с Европеана, което означава, че всички колекции автоматично се подават към нея и стават видими за потребителите. Като допълнително предимство може да се отчете предоставянето на подробна статистика за ползваемостта на публикуваните обекти. Освен това LoCloud Collections се отличава и с:

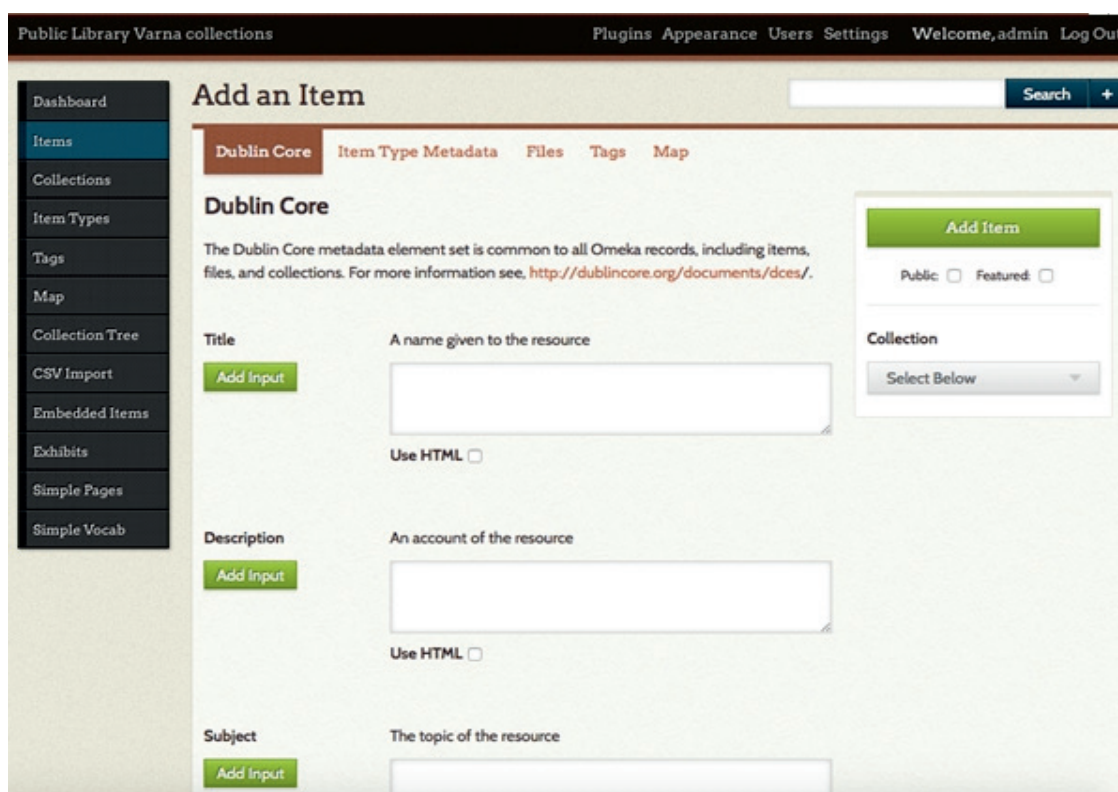
- гъвкавост на използвания обем данни;
- мултиезичност на потребителския интерфейс;
- достъпност на колекциите без ограничения по време;
- защитеност на данните – регулярно архивиране на колекциите;

- оптимизация за търсещите машини – колекциите са готови за индексирание от Google и други популярни търсачки.

Интерфейсът за въвеждане на данни е опростен и лесен за използване. Полетата за въвеждане на данни са стандартни и включват: заглавие, допълнително описание, времеви обхват, предметни рубрики и др. Атрактивна е и функцията „Интересен обект“, чрез която документът се анонсира на началната страница на дигиталната библиотека – маркетингов подход, популяризиращ допълнително определени обекти от колекцията. (Прил. 2)

Интерес за потребителите представляват и инструментите, свързани с обогатяването на геомаркерите и имената на историческите места. Геомаркерите:

- свързват обекти, релевантни на географските точки;
- отключват потенциал за изследване на местното съдържание от потребители, използващи мобилни устройства;
- съдържанието, предоставяно от музеи, библиотеки и архиви, често не съдържа географските координати, които са нужни, за да се свърже обекта с геолокацията.

Прил. 2

За обогатяване на геомаркери екипът на проекта идентифицира нуждата от:

- верифициране на точността на автоматично назначените координати;
- осигуряване на възможност обогатените метаданни да се върнат обратно на агрегатора/доставчика на данни;
- разширяване на географските индекси.

Инструмента, свързан с обогатяването на имената на исторически места, дава възможност на културните институции да си сътрудничат в създаването на индекси на исторически обекти и места, но има възможност за използване и на вече съществуващи тезауруси.

Участието на РБ „Пенчо Славейков“ – Варна в проекта LoCloud се отличава с подбор на по-малко познати и рядко представяни обекти: афиши, печати, покани. Колекциите вече са представени в Европеана. В Прил. 3 и Прил. 4 са подбрани два примера от колекция Печати и колекция Календари.

Варненска
дигитална
библиотека

ДИГИТАЛНА КОЛЕКЦИЯ

Съответствия за: печаторезач

Запис: 1 от 1

Вид на материала: [печати (отпечатьци)]

Заглавие: Г. Х. Янишев. Варна - Печаторезач = G. H. Janicheff. Varna - Stempel-Fabrik

Описание: Печатът е в форма на двоен кръг.

Формат: 4,8 x 4,8 см

Година на издаване: б. г.

Лица: Янишев, Георги Х.

>>>Повече данни<<<

Колекция: Печати, XIX - XX в.

Времени обхват: 1901 - 1910 г.

Забележка: Отпечатьци от гумени печати в работен тефтер (около 1905) на Георги Янишев, печатар и издател

Притежание: Лична колекция (оригинал)

Предметни рубрики: Обществени и фирмени печати, XIX-XX (деветнадесети - двадесети) в.

Гео-маркери: Варна

Прил. 3

ДИГИТАЛНА КОЛЕКЦИЯ

Варненска
дигитална
библиотека

ДИГИТАЛНА КОЛЕКЦИЯ

Matches for: календар

Record: 6 of 11

Type of material: [Calendars]

Title: Календар за 1938 година

Description: Илюстриран с портрети на цар Борис III, царица Йоанна и герб на Царство България

Format: 1 лист ; 50 x 35 см ; цветен

Year of publication: 1937

Persons: Борис III, цар
 Савойска, Йоанна Елизабета Антония Романа Мария

>>>More<<<

Published at: Варна

Publisher(s): печ. Варненска поща

Collection name: Calendars

Provider: Public Library - Varna (original)

Subjects: Гербове
Владетели, Български
Календар, църковен
Колекция Календари - издадени до 1944

Geo-Identifier: Варна

Прил. 4

В заключение бихме могли да отбележим, че се надяваме, че представените инструменти на системата LoCloud ще убедят потребителите в нейните преимущества и полезност, което ще доведе до повишаване на нейната ползваемост.

Изграждане на картографска база данни в подкрепа на обучението по информационна грамотност

Персида Рафаилова

За университетските библиотеки, чиято основна цел е изграждането на интелигентно оформена колекция от научни изследвания, учебни, учебно-помощни и справочни материали, интернет средата мултиплицира масива от информация, която трябва да бъде набавена, обработена и съхранена, за да се осигури съотносителност на колекциите към информационния поток. Едновременно с това, тази нова среда създаде непознати до сега пътища за разпространение и споделяне на научното познание, разшири потенциалната аудитория, създаде нови начини за дългосрочно съхранение, за повторно използване и измерване на въздействието на резултатите от интелектуалния труд.

Университетските библиотеки не само организират и съхраняват научния архив на университета, но те акумулират и насочват интелектуалната енергия към него, защото качеството на образованието и неговото адаптиране към глобалната образователна сфера е в непосредствена зависимост от пълнотата, надеждността и достъпа до информационни образователни ресурси. Акцентът вече се поставя върху трансформирането на наличното научно съдържание на библиотечно-информационните центрове в дигитални обекти и предлагането на професионално обучение за използване на тези обекти на европейско и световно ниво.

С мисълта за постигането на тези цели Библиотечно-информационният център на Университета по архитектура, строителство и геодезия (БИЦ на УАСГ) съвместно с Факултета по геодезия инициира разработването на проект „Създаване на цифров картографски архив и каталог на картографски издания“, чиято основна идея е да се вдъхне нов живот на комплектованите през годините не само от библиотеката, но и от катедрите картографски издания, като се изгради единна система за тяхното описание, както за отделни карти, така и за карти като част от атласи, които да се дигитализират и съхранят в достъпна за студентите база данни, необходима за учебния процес. С развитието на проекта се появи и необходимостта от допълването на програмата по информационна грамотност.

Успешното използване на базата налага партньорите-библиотекари и преподаватели, да създадат съвместно курс за работа с нея, предназначен за студентите, който да бъде включен в преподаването на информационна грамотност, провеждано в БИЦ от 2008 г. Благодарение на него курсистите ще бъдат улеснени при:

- формулиране на изследователски въпроси;
- информационния процес на търсене/намиране;
- изграждане на ефективни изследователски умения;
- синтез на разнообразна информация по пътя към създаване на ново знание;
- оценка и отговорно използване на информацията.

В хода на проекта бе изследван наличният картографски фонд, като бяха създадени методически принципи за неговата оценка и се изгради първоначален дигитален картографски архив. Предизвикателствата пред интердисциплинарния колектив от геодезисти, библиотекари и ИТ специалисти бяха създаването на концептуална матрица за картографска база данни и разработване на методика за библиотечна каталогизация, съобразена със стандарта за описание на картографски издания и изграждане на система за управление. Те определиха и задачите на проекта:

- Формулиране на критерии за оценка на картографския фонд, преглеждащи показатели като: исторически период, издател, значимост на темата, знакова система, качество на печат и др.
- Разработване на методика за класифициране, каталогизиране и управление.
- Експериментално използване на архива и разпространение на резултатите от наблюдението върху него.

Теоретичните постановки (комуникативна концепция, системен подход, езикова концепция, гео-информативна концепция и концептуално индексирание) са интерпретирани във връзка с конкретния социо-културен контекст.

Извършено бе проучване и анализ на съществуващата правна и технологична рамка на процесите по цифровизация на картите, като част от научното и културно наследство и информационното поведение на ползвателите на картографски произведения. Направен бе синтез на концептуална матрица за създаване на картографска база данни и информационно-комуникационен модел на функционирането на сайта на УАСГ като точка за достъп до изградената картографска база.

Постигнатите резултати могат да се обединят в следното:

- Анализирани и научно оценени са картографският фонд като историческа съвкупност на библиографска колекция от картографски произведения с голяма значимост.
- Изработена е система за описание на карти по съгласувани полета, като се използват номенклатури.
- Създадена е методика и модел за електронно съхранение и използване на картографски произведения.

Към прилаганите съгласувани полета за попълване на данни могат да се посочат основните: структурен идентификационен код, заглавие на карта/атлас, мащаб и размери на картата, сигнатура на единична карта или на атлас, метаданни, дигитални копия и информация за инвентарна книга.

Новото е създаването на класификатор, даващ идентификационен код на всяка отделна карта, който се определя от съдържанието на атласа и предоставя уникалната възможност да се извика на екран и да се разглежда само една отделна карта от атлас. Класификаторът е изграден йерархично и показва мястото на картата в съдържанието. Тази допълнителна точка за достъп директно към самата карта се осъществява чрез 9-цифров код. Например:

- 001 – за атлас;
- 00101 – за раздел;
- 0010101 – за подраздел;
- 001010101 – за конкретна карта.

В описанието се използват и номенклатури като: място на издаване, вид на издание, издателство, УДК, тематични рубрики, ключови думи, географски понятия, доставчици, начин на доставка и сигла. Тези номенклатури подобряват качеството на въвежданата информация, ускоряват процеса на въвеждане и предпазват от допускане на синтактични и правописни грешки.

Към всеки дигитализиран обект системата предоставя възможност да бъде придружен от кратка анотация в зависимост от поставените учебни задачи. Анотацията се попълва от преподавателите и дава допълнителни възможности при работа с базата, обогатявайки информационната ѝ стойност.

От екрана за търсене ползвателят може да намери конкретна карта или група записи по зададени параметри за търсене. По всеки един от показателите за въвеждане може да се осъществи търсене, както и по всяка дума от библиографското описание, което много улеснява студентите при работа с информационните масиви.

Системата притежава и своите сервизни функции по поддръжка на базата данни, създаването на осигурителни копия и лесно архивиране на информацията, както и пренасянето ѝ на външни носители. Тя е част от електронния каталог на БИЦ и достъпът до нея може да се осъществява чрез задаване на лични и групови пароли на потребителите от библиотекарите в модула за електронно картотекиране на читателите, както и отчитане на ползването на електронните ресурси на базата с цел установяване на най-търсените карти.

Изградената информационна система за описание на отделни карти и атласи от БИЦ на УАСГ спомага за тяхното съвременно използване. Тя осигурява опазването на специфичните библиотечни фондове, каквито са картографските. Нейната основна роля е по-пълното и качествено удовлетворяване на информационните потребности на преподаватели, студенти и докторанти.

Следващите стъпки в развитието на проекта предвиждат включването на базата като обект за изучаване в курсовете по информационна грамотност и създаване на възможност студенти-доброволци от всички курсове и специалности да участват при понататъшното ѝ развитие. Перспективите за развитие на базата с картографски издания са насочени в следните направления:

- изследване на информационното поведение на ползвателите ѝ, с цел нейното подобрене;
- разширяване на обхвата на базата, със задача да се повиши информационната ѝ стойност;
- сътрудничество с други библиотеки и институции, за да получи картографската информатика възможно най-доброто развитие в България;
- представянето на уникални карти в Европа, за популяризиране на българската картографска школа.

С осъществяването на проекта „Създаване на цифров картографски архив и каталог на картографски издания“ БИЦ на УАСГ създаде непредлагана досега услуга на своите читатели, разработена съобразно техните специфични нужди от гледна точка както на учебния, така и на изследователския процес.

Непрекъснатото въвеждане на нови библиотечно-информационни услуги е резултат на целенасочено формираната иновативна култура на БИЦ на УАСГ като институция, която ѝ позволява да постига устойчив ръст на балансирано изграждан библиотечен фонд, успешно адаптиращ се към постоянните промени в изискванията и търсенията на постепенно нарастващия брой активни потребители.

Елена Павловска

Терминът „gray literature“ (англ.), „серая литература“ (рус.) – сива литература се използва от учени, изследователи, библиотечни и информационни специалисти за документи, които не се разпространяват по традиционни канали на дистрибуцията и не подлежат на библиографски контрол. Като правило тези документи са достъпни извън системата на книгоиздаване и книгоразпространение, затова те не могат да бъдат закупени в книжарници или издателства. Примери за сива литература са технически и научни доклади, отчети за научноизследователски проекти, патенти, официални законодателни документи, магистърски тези, дисертации. Най-често този термин се използва, когато се имат предвид именно научни изследвания, тъй като понякога сивата литература е единствен източник на информация по конкретни изследователски проблеми. Такава литература се търси и използва предимно от научна общност, понеже като правило съдържа най-новата информация.⁴⁰

По-рано този термин е използван за малотиражни, непубликувани или дори секретни документи, свързани с изследването на космоса и космическата промишленост, изобретенията в областта на националната сигурност, ракетостроенето.

Новото, съвременно тълкуване на термина сива литература е предложено на Третата международна конференция по сива литература в Люксембург през ноември 1997 г. Дефиницията е допълнена на 12-та Международна конференция в Прага през 2010 г., а именно: „сивата литература включва правителствени, научни, делови и промишлени документи, библиографски необработени и недостъпни по традиционните канали на книготърговията както в печатна, така и в електронна форма, ако качеството им позволява събирането и съхранението в библиотечни фондове и институционални архиви (репозитории)“.⁴¹

Известно е, че голяма част на научната, образователната, техническата и търговската литература сега се подготвя в електронен формат и се публикува в Интернет. Развитието на информационните технологии и съвременните форми за разпространение на информация в цифровата ера създадоха нови възможности за достъп, проучване и използване и на сивата литература. През последните години се наблюдава все по-голям интерес към сивите документи. Анализаторите и специалисти смятат, че съществува явна тенденция към осъзнаване на необходимостта от достъп до тези документи с оглед да се задоволяват своевременно информационните нужди на научната общност.⁴² Сега с увереност може да се твърди, че ролята на сивата литература като значителна част от информационна база на глобалната мрежова среда е нараснала значително.

Първата информационна библиографска система за сива литература SIGLE (System for Information on Grey Literature in Europe) е създадена по инициатива на Комисията на европейските общности през 1980 г. с цел събиране и разпространение на информация за сива литература в европейските страни. Тогаво е разработен универсален формат за описание на сиви документи и е създадена система за управление на базата данни. До 1985 г. функционирането на системата се финансира от Европейския съюз. Това осигурява бързото ѝ развитие и привлича към проекта останалите европейски страни. С прекратяване на финансирането за да продължи

⁴⁰ Debachere, M. C. (1995). Problems in obtaining grey literature // IFLA Journal 21 (2): 94 – 98.

⁴¹ Schöpfel, J., Farace, D.J. Grey Literature. Encyclopedia of Library and Information Sciences (3rd ed.), Boca Raton, Fla. : CRC Press, 2010. – p. 2029 – 2039.

⁴² Farace, D.J., J. Schoepfel. Grey Literature in Library and Information Studies Walter de Gruyter GmbH & Co, KG. Berlin/N.Y., 2010. – 282 p.

развитието на системата се създава Европейска асоциация по сива литература (EAGLE) със секретариат в Хага. Една от нейните задачи е да организира и провежда международни ежегодни конференции. Последната, 16-та Международна конференция по сива литература „Grey Literature – 16“, се проведе на 8 – 9 декември 2014 г. в Библиотеката на Конгреса на САЩ във Вашингтон и беше посветена на ролята на сивата литература в социалните мрежи.

Всяка страна участничка е представена в асоциацията EAGLE от своя национален център, който събира, обработва, съхранява в своите архиви и разпространява сива литература. Европейската Комисия участва в работата на Асоциацията в качеството на асоцииран член.

Броят на сивите документи бързо нараства. Базата данни се попълва всеки месец. През октомври 1993 г. базата данни SIGLE е съдържала 336 650 записи и всяка година в нея се въвеждат 40 000 записи. През септември 1999 г. нейният обем е увеличен почти два пъти – 630 000 записи с ежегоден прираст от 60 000 записи. През февруари 2005 г. обемът на базата данни вече е 860 000 записи, постъпили от 16 европейски страни и от Европейската Комисия.⁴³ Най-голям принос имат Великобритания (предоставила е приблизително 49% от всички записи), Германия (24%) и Франция (около 10%).

През 2007 г. библиографската система SIGLE е преобразувана в електронен архив OpenSIGLE, който предоставя свободен достъп до сивите документи. Основната част от архива OpenSIGLE са доклади, включващи широк спектър от различни документи: ведомствени отчети; годишници; технически доклади; доклади, публикувани от министерства, лаборатории, научноизследователски колективи и др. Всяка страна участничка попълва архива OpenSIGLE чрез националните си центрове за документация и/или националните библиотеки.

През 2009 – 2010 към OpenSIGLE се присъединява Международната интернет мрежа на сивата литература GreyNet (Grey Literature Network Service)⁴⁴, като добавя в електронния архив препринти на доклади от конференции по сива литература. GreyNet е създадена през 1992 г. с цел да осигурява диалог, научни изследвания и комуникация между лицата и организациите в сферата на сивата литература. Нейните задачи включват популяризация на резултатите от научни изследвания и материалите на международните конференции по сива литература, създаване и поддръжка на интернет ресурси, а също така разработане на учебни програми в областта на сивата литература.

Международната мрежа GreyNet работи в рамките на проекта TextRelease⁴⁵, който поддържа постоянни контакти с ICSTI (Международен съвет за научна и техническа информация), EBSCO, Elsevier, Springer и други информационни служби. Спонсори на проекта TextRelease са Националната британска библиотека, EBSCO Publishing, Библиотеката на Конгреса на САЩ, Институтът за научна и техническа информация на Франция, Националната техническа библиотека на Чехия, Националната медицинска библиотека на САЩ и др.

GreyNet издава единственото международно научно списание по сива литература „The Grey Journal“, предназначено за висши учебни заведения по библиотекознание и информационни науки, а също така и за работещи библиотекари, изследователи, информационни специалисти, редактори, архивисти. „The Grey Journal“ излиза 3 пъти годишно в печатен и електронен формат. Електронните версии на статиите са достъпни чрез EBSCO Publishing. Списанието се индексира от SCOPUS.

През 2011 г. електронният архив OpenSIGLE сменя името си на OpenGrey. OpenGrey се индексира от Google и Google Scholar и понастоящем представлява един от най-популярните мултидисциплинарни репозитории на сива литература в областта на технологиите, социални-

⁴³ Павловска, Е. „Серая“ литература в Интернет // Научное и культурное взаимодействие в контексте развития книгоиздания, книгообмена и науки о книге.: Материалы Межд. научной конференции, Москва, 6 – 8 ноября 2013 г. – Москва : НИЦ „Наука“ РАН, 2013. – с. 140 – 147.

⁴⁴ <http://www.opengrey.eu/about>

⁴⁵ www.textrelease.com

те и хуманитарните науки, медицината, икономиката.⁴⁶ OpenGrey е включен в най-известния каталог на електронните архиви „Directory of Open Access Repositories“ (OpenDOAR)⁴⁷, съдържащ около 900 000 препратки към сивата литература.

При създаването на репозитория OpenSIGLE е използван специалният програмен продукт DSpace, разработен през 1992 г. от сътрудниците на библиотеката на Масачузетския технологичен институт (Massachusetts Institut of Technology – MIT) и Hewlett-Packard за архивиране на научни разработки от преподавателите и изследователите на MIT, представени в електронен вид. Софтуерът DSpace е безплатен, прилагането му за архивиране на документите не е сложно. Той позволява и електронно доставяне на пълния текст на документа, затова този продукт се използва от огромен брой потребители в целия свят. Към началото на 2015 г. над 1200 организации създават и управляват свое електронно съдържание с помощта на DSpace. Само за 2014 г. са регистрирани над 200 нови репозитории, създадени с помощта на този програмен продукт.

По данните на регистъра ROAR, най-много репозитории на сива литература в света са създадени с помощта на DSpace. Първото място принадлежи на САЩ: там към края на 2014 г. 256 организации са създали свои репозитории с помощта на DSpace, в Индия – 133 организации, в Япония – 102, в Бразилия – 84, в Испания – 83, във Великобритания – 68.

На Балканите първо място по броя на репозитории заема Турция. 41 организации са създали електронни архиви със свободен достъп – от тях 39 са университетски репозитории, съдържащи дисертации, доклади и презентации от научни конференции, учебни материали, исторически архиви и други сиви документи. Някои университети имат по няколко репозитория, например Istanbul Arel University. Гърция заема второ място сред балканските страни по броя на електронните архиви. Те са 19 – от тях 10 са академични, 6 принадлежат на нетърговски структури и 3 – на научноизследователски центрове. Гръцките електронни архиви съдържат сборници с доклади от конференции, учебници и учебни помагала, технически отчети и доклади.

България е на трето място – в страната са създадени 7 репозитория, 5 от които принадлежат на университети (Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Нов български университет, Бургаски свободен университет, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов и Русенски университет „Ангел Кънчев“) и 1 на Института по математика и информатика към Българската академия на науките.

В Албания има 3 репозитория, в Сърбия – 2, а в Хърватия и Черна Гора – по 1. Всички репозитории са създадени в университети и съдържат голям обем сива литература, достъпна за студенти, докторанти и преподаватели.

Съвременните информационни технологии позволяват да бъдат решени проблеми, свързани със съхраняването на големи информационни масиви и свободния достъп към недостъпна преди информация, да се осъществява интеграция на разделени информационни ресурси. Затова политиката на университетските и академичните библиотеки трябва да насърчава създаването на електронните архиви във всеки университет, разширяването на свободния достъп на потребителите до репозитории със сива литература, осигуряването на електронно доставяне на документи, като по този начин да съдейства за ефективността на научните изследвания и образователните дейности.

⁴⁶ Stok, C. „From OpenSIGLE to OpenGrey“. http://www.greynet.org/images/GL12_S3P_Stock_and_Henrot.pdf

⁴⁷ <http://www.opendoar.org>

Тошка Борисова

Mendeley е млада, но вече наложила се научна мрежа. Mendeley е съчетание между софтуер за библиографски мениджмънт и социална мрежа. Създадена е през 2007 г. от германски докторанти, учещи в Лондон. През 2009 година печели награда за стартираща компания. От 2013 г. е част от семейството на издателство Elsevier. На страницата на Mendeley учените създават профили, в които описват своите научни публикации и цитати и получават видимост.⁴⁸ Потребителите разполагат с онлайн пространство, в което съхраняват статии, резюмета, книги и други документи и изграждат своя онлайн библиотека. На базата на тази споделена в мрежата информация, учените могат да преглеждат най-четените документи в рамките на своите научни области. Като социална мрежа Mendeley позволява създаването на групи по научни области и онлайн комуникация между потребителите.

С интегрирането на алтернативни метрични показатели (altmetrics) и други аналитични инструменти, Mendeley е сред най-популярните сред учените във всички дисциплини и региони по света. Подобни, но по-малки мрежи са ReserchGate, Academy.edu и др. Мрежата Mendeley е с отворен код и е безплатна за индивидуални потребители, а за институционални потребители достъпът е с абонамент и с повече възможности за наукометричен анализ на институционално ниво.

Заедно Mendeley и Elsevier осигуряват на учените решения по цялата академична верига: от откриването и достъпа до съдържание, през публикуване и разпространение, до управление на знанията и сътрудничество. Mendeley е изградена и разчита на глобалната научна общност. В момента тя има над 400 000 потребители по света (25% от които са в САЩ). Базата данни с научни изследвания съдържа повече от 400 милиона записи и се удвоява на всеки 12 седмици като е на път да стане най-голямата научноизследователска база данни в света.

Като социална мрежа Mendeley се самоорганизира и развива посредством мрежа от доброволци. Годишно се провеждат над 840 презентации и обучения, над 21 600 нови потребители от научните организации по света си създават профили. Целевата публика на Mendeley включва учени, докторанти, абсолвенти и студенти, преподаватели, представители на научноприложния бизнес и разбира се информационни специалисти и библиотекари. Мрежата предлага три ключови предимства:

- Mendeley увеличава продуктивността на учените чрез вложения софтуер за цитиране или т.нар. софтуер за библиографски мениджмънт. Библиографските описания и цитати се интегрират в Microsoft Word, OpenOffice и LaTeX. В момента (юни 2015 г.) по избор са налични 7500 научни стила за цитиране, като библиотекарите и редакторите на списания могат да създадат свои стилове за цитиране.
- Mendeley предлага достъп до ценна научна информация. На базата на събраните от общността (краудсорсинг) документи, базата данни надвишава 400 милиона документа (2015 г.) и продължава стремително да расте. За сравнение, най-голямата база данни с библиографска информация – Scopus има над 50 милиона записа. Всеки учен, който има профил в мрежата прави видими своите публикации. Така се създава един огромен каталог от източници, с възможности за търсене по ключова дума и преглеждане на сходни статии.

⁴⁸ <http://www.mendeley.com>

- Mendeley осигурява среда за сътрудничество и научна комуникация. Учените общуват чрез публични групи по научни интереси или в частни, затворени такива. С цел спазване на авторските права, когато групите са публични, в тях се споделя само библиографска информация, когато са частни, в групите се споделя и пълнотекстова научна информация.

Някои от ключовите функции на Mendeley са:

- Mendeley работи като интердисциплинарна платформа на свободен достъп. Осигуреното безплатно пространство на потребител е 2 GB. Личните данни са защитени, като функциите с кого каква информация и данни да се споделят е под контрола на автора. Наличието на профил подпомага видимостта и споделянето на авторските публикации, откриването на ресурси и работата в екип.
- Потребителите създават собствена библиотека от PDF файлове от научни статии и други ресурси в облака. Те могат да четат и търсят в пълен текст статии, да анотират, предметизират (създават тагове) и подчертават в цвят избран текст; бързо и лесно да създават библиографски списъци и/или да се абонираат за актуална информация чрез RSS.
- Основно предимство на Mendeley е възможността за цитиране. Документите могат да бъдат цитирани в Microsoft Word, OpenOffice Writer и от тях да бъдат съставяни библиографии.
- Базата предоставя статистика за най-четените документи и автори във всяка академична дисциплина. Авторите разполагат с информация колко читатели в кои академични дисциплини и от кои географски региони са ги чели. Тази демографска статистика подпомага достъпа до най-добрите публикации и улеснява разпространението на научна информация. Данните за четенето и използването на документите доказват пряка връзка между четенето на статиите и тяхното цитиране.
- През уеб браузър или чрез уеб приложенията, Mendeley профилът се синхронизира между служебния и домашния компютър и използваните устройства. Мобилната версия дава възможност за използване на документите в движение.
- Mendeley е социална мрежа. Потребителите създават и участват в групи по научни интереси. Членовете на групите могат да поддържат обща база данни с литература и да създават общи списъци за четене. Те имат синхронизиран достъп до общите файлове, могат да ги вграждат в други сайтове (например на университета). Mendeley позволява на учените да следят новостите в науката чрез RSS мисия.
- Съществено преимущество на платформата е директната интеграция на документи от базите данни на Elsevier – ScienceDirect и Scopus, като потребителите могат да импортират към Mendeley пълнотекстови статии или библиографски записи. Mendeley работи и с бази данни и други доставчици като Google Scholar, EBSCO, JSTOR и др. Свалените цитати от уеб сайтове чрез инструмента за импортиране на Mendeley се синхронизират със софтуери като CiteULike и Zotero.

Потребителите са улеснени в работата си посредством две важни допълнителни програми (пългина) за Mendeley. Това са уеб импортера и пългина за Word, който позволява на ниво документ да се прави библиография.⁴⁹ Mendeley подпомага създаването на нови приложения (под Windows, Mac, Linux, iPhone) чрез автоматично извличане на информация от публикуваните документи (автор, заглавие, списание, ключови думи), метаданни и различни филтри. Тези данни са на разположение чрез портала за разработчици на API.

Институционалната версия (MIE) разширява анализа на научноизследователската дейност на ниво университет или институт. Версията предлага по-голямо мрежово пространство, 12

⁴⁹ <https://www.mendeley.com/import/>

месеца достъп за завършилите учебното заведение и табло за анализи за библиотекари. Тя осигурява 24x5 онлайн поддръжка и обучение за ментори и потребители.⁵⁰

Наскоро Mendeley разработи специална библиотечна сертификационна програма. Програмата е на самообучение и отнема 15 – 20 часа на участниците. На сертифицираните библиотекари Mendeley осигурява безплатно Premium Upgrade за 500 потребители за тяхната институция. С Mendeley Premium Upgrade всеки потребител разполага с пространство за съхранение от 5 GB; мрежовото пространство за група е 20 GB; броят на групите е неограничен, а броя на участниците в групите стига до 25 членове.

С какво Mendeley подпомага библиотечната работа?

- На първо място е достъпът до богатия каталог с научни ресурси на Mendeley, с което библиотеките обогатяват обема от източници с които работят. В него могат да се открият релевантни и редки ресурси, да се търси актуална информация, да се откриват най-четените научни списания и да се следят актуалните научни теми по дисциплини.
- Като безплатен софтуер с отворен код, Mendeley е полезен в ежедневната работа в библиотеката при цитиране на документи в различни стилове. Той може да се използва като софтуер за библиографски мениджмънт вместо сходни продукти (Endnote, Refworks и др.).
- Като насърчава учените да си създадат профили в Mendeley, библиотеката си осигурява актуална библиографска информация за публикациите на своите автори и статистическа информация за използване на публикациите, вкл. по дисциплини. Като интегриран софтуер със свойства за споделяне, Mendeley работи за видимостта на публикациите на институцията.

Как Mendeley на практика да се приложи в библиотеката? Първата стъпка е създаване на профили на библиотекарите и запознаване с възможностите на софтуера. Следваща стъпка е инсталирането на софтуера на компютрите в библиотеката и/или лабораториите. Следват действия по популяризирането на мрежата – споделяне на информацията с учените, публикации на сайта на библиотеката и в социалните медии, публикуване на банери, изпращане на имейли и др. Провеждането на проучване на интересите на потребителите в рамките на институцията, създаване на ръководства за работа и провеждане на серия от обучения са другите действия.

Използването на Mendeley като безплатен инструмент за библиографски мениджмънт и платформа за съхранение и споделяне на документи подпомага ежедневната работа на всеки учен, научна и образователна институция и респективно библиотека.

Използвана литература:

1. Gunn, W. Mendeley: Enabling and understanding scientific collaboration. // *Information Services & Use*, 2014, 34, N 1/2, p. 99 – 102, Academic Search Complete, EBSCOhost.
2. Lutz Bornmann, Robin Haunschild. Which people use which scientific papers? An evaluation of data from F1000 and Mendeley. // *Journal of Informetrics*, 9, N 3, July 2015, p. 477 – 487. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1751157715000450>.
3. Zaugg, H. et al. Mendeley: Creating communities of scholarly inquiry through research collaboration. / West, R., Tateishi, I., & Randall, D. // *Techtrends: Linking Research & Practice To Improve Learning*, 2011, 55, N 1, p. 32 – 36, Academic Search Complete, EBSCOhost.

⁵⁰ <http://www.elsevier.com/online-tools/mendeley/about#about-mendeley-institutional-edition>

ТЕХНОЛОГИИТЕ И НОВИ БИБЛИОТЕЧНИ УСЛУГИ В ПОДКРЕПА НА ЗНАНИЕТО

Облачните технологии и библиотеките

Милена Миланова

Библиотечните услуги все по-често биват реализирани с помощта на информационните и комуникационни технологии и дори все по-често наблюдаваме развиването на нови и съвършенстването на съществуващите библиотечни услуги чрез тези технологии. Не може да не се съгласим с изводите на Matt Goldner, че повечето библиотечни информационни системи са разработени с помощта на ИКТ технологиите преди появата на уеб, които от своя страна са трудни за управление и интегриране, библиотеките организират и съхраняват една и съща информация многократно, търсещите системи трудно включват разнообразните библиотечни интегрирани системи, както и използват една малка част от своя капацитет.⁵¹ В този контекст облачните технологии биха могли да бъдат разглеждани като средство, което създава условия за преодоляване на слабостите на библиотечните системи.

Облачните технологии могат да бъдат възприемани като синоним на интернет.⁵² Определението, което предлага института по стандартизация на САЩ (NISO) посочва технологията като „модел, позволяващ повсеместен и удобен мрежови достъп при необходимост до споделяни ресурси от конфигурируеми компютърни средства (например, мрежи, сървъри, хранилища, приложения и услуги), които лесно могат да бъдат предоставени и пуснати с незначителни управленски усилия или взаимодействия с доставчика на услугата“.⁵³ Това предполага всяка една организация, институция, личност да имат възможност да използва виртуалното пространство като място за организиране, управление, развитие на организации, дейности и услуги, като канал за комуникации, както и като място за съхранение на ресурси и данни. За да бъде постигната тази цел е необходима добра връзка към интернет, добра техника и технология за осъществяване на тази свързаност. Библиотеките в такава среда получават възможност от една страна да изграждат и управляват своите дейности и услуги без значителни разходи по отношение на техническата обезпеченост и обучение, както и да изграждат услуги, свързани с обучение на потребители за използване на облачните технологии и предоставяне на връзка към тези технологии.

Пет са основните характеристики на облачната технология⁵⁴:

1. самообслужване при наличие на потребност – потребителят може едностранно да осигури необходимите компютърни, изчислителни способности, като необходимо вре-

⁵¹ Goldner, Matt. Winds of Change [online]. Libraries and Cloud Computing. Dublin OH, OCLC, 2010, p. 6 – 7. Available from: <http://www.oclc.org/content/dam/oclc/events/2011/files/IFLA-winds-of-change-paper.pdf>

⁵² Fox, Robert. Library in the Cloud. In: OCLC System and Services, 2009, Vol. 35, № 3, p. 157. DOI: 10.1108/10650750910982539

⁵³ Mell, Peter, Grance, Timothy. The NIST Definition of Cloud Computing. [online]. Sept. 2011. Available from: <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-145/SP800-145.pdf>

⁵⁴ Mell, Peter, Grance, Timothy. The NIST Definition of Cloud Computing. [online]. Sept. 2011. Available from: <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-145/SP800-145.pdf>; Кратко представяне на изчисления в облак [онлайн]. SECOVIA, 2013. Available from: <http://www.secovia.eu/news/secovia-overview-of-cloud-computing>; Изчисления в облак. In: Wikipedia [online]. 13:05, 17 август 2015. Available from: <https://bg.wikipedia.org/>

- ме на сървър или мрежово съхранение, когато е нужно без да се изисква персонална връзка с доставчика;
2. повсеместен мрежов достъп – достъпност на услугите от всяка точка на света и през всички възможни стандартни устройства, осигуряващи достъп до интернет;
 3. обединяване на ресурси – ресурсите за обработка и съхранение на данните на всички потребители са балансирано разпределени в рамките на една обща инфраструктура, като за отделните потребители не се заделят точно определени ресурси и мощности;
 4. рязко променлива, бърза еластичност, гъвкавост на търсенето – потребителите могат произволно да увеличават или намалят капацитета на търсенето обслужване;
 5. измерена услуга – автоматично се контролира и оптимизира използването на ресурсите, ползването на ресурсите може да бъде наблюдавано, контролирано и докладвано, заплащането за обслужване се определя от потреблението на база използваните изчислителни мощности, широколентов достъп и/или компютърна памет.

Тези пет характеристики в много отношения имат известна аналогия с дейностите в библиотеките. Ползването на библиотечната услуга има пряка връзка с възникнала необходимост от задоволяване на някаква информационна потребност. Обикновено библиотеките са тези организации, които биха могли да помогнат чрез своите колекции, информация и услуги решаването на даден проблем. Ако библиотеката се възползва от предимствата на облачната технология ще се постигне повишаване на нейната ефективност по отношение на обслужването на потребителите в момента на възникването на необходимост от информация.

Стремежът за изграждане на общ информационен ресурс между библиотеките може да се проследи назад във времето и е една от причините за създаването на международните програми за Универсален библиографски контрол и Универсален достъп до публикациите, сводни каталози, обединения, мрежи, които да позволят на потребителите да имат достъп до информационните ресурси, независимо от технологията, която се използва за създаването на библиотечните бази данни. В този процес водещ принцип за библиотечната и библиографската общност е стандартизирането на процесите, за да се постигне осигуряване на повсеместен достъп до информация и ресурси.

По настоящем сме свидетели на разпиляване на усилията и ресурсите на библиотеките по многократното изграждане, поддържане, съхраняване и управление на едни и същи данни. В това отношение усилията на библиотечната общност не са малки и отново имат отношение към създаването на международни програми (например MARC, UBCIM). Трябва да отчетем, че усилията все още не са довели до постигането на очакваните резултати. Обединяването на ресурси ще облекчи работата на специалистите и ще освободи потенциал за развитие и иновативни библиотечни услуги и дейности.

За запазване на основните им характеристики и услуги, библиотеките е необходимо да следят промените в окръжаващата среда, да са гъвкави по отношение на непрекъснато нарастващите информационни потребности, на предлаганите услуги, на конкурентността на средата и на очакванията към тях. Трябва да се отчитат промените в демографията, носителите на информация, достъпа до интернет, нарастването на електронните услуги, появата на нови приложения и подходи за привличане на потребители, увеличените изисквания към информационните услуги, достъпа до информация.

Библиотеките предлагат и възможността потребителите им да получават специфична, разширена информационна услуга, която се заплаща според параметрите ѝ (например, електронна доставка на документи, писмени тематични справки, дигитализация на обекти). Съотнесени към библиотеките характеристиките на облачната технология ни подсказват, че макар и традиционна институция, библиотеката е готова и предполага използването и прилагането на тези технологии.

Вземането на решение за въвеждане на облачна технология могат да се търсят и от гледна точка на управление на организацията. Тя би се освободила от необходимостта да поддържа компютърни системи и мрежи за да задоволява нуждите на организацията си и в неопределен бъдещ момент. Облачната технология дава възможност да се използва изчислителен ресурс тогава когато е необходим и без намесата на посредник, което предполага намаляване разходите на организацията. Когато е необходимо е възможно бързото нарастване на ресурса, което рефлектира върху повишаване гъвкавостта на организацията от една страна, както и свиване на ресурсите, когато те не са необходими. Това ще се отрази и върху разходите на организацията, тъй като ползването на ресурсите може да бъде измервано според потреблението.

За библиотеките очевидно би се променил моделът на разходите за изграждане и поддържане на изчислителна инфраструктура, за осигуряване и поддържане на специална среда и организация на съхранението и управлението на създаваните в тях данни, отпада необходимостта от специализиран персонал и обучение на специалисти с необходимите специфични познания и умения. Така ще се освободи ресурс за разширяване на мястото за съхранение на документи, ще се освободи персонала от несвойствени за него задължения, ще се постигне увеличаване и разнообразяване на предлаганите услуги, ще се отрази и на разходите за заплати и поддръжка на сградите. Според Jeff Bezos, представител на Amazon, в сила е правилото 70/30 при организациите, които поддържат компютърна инфраструктура и приложения. Те губят 70% от времето в поддръжката им, като въвеждането на облачната технология обръща съотношението.⁵⁵

Познатите модели услуги са три: Софтуер-като-Услуга (Software as a Service (SaaS)), Платформа-като-Услуга (Platform as a Service (PaaS)) и Инфраструктура-като-Услуга (Infrastructure as a Service (IaaS))⁵⁶.

SaaS се изразява в това, че предоставя възможност на потребител да използва приложения на доставчика, които са активни в облачната инфраструктура на доставчика. Пример за подобен модел услуга са приложенията на Гугъл (Google Apps). Библиотеките използват активно подобни услуги: социални мрежи (YouTube, Facebook, Instagram, Flickr, Twitter), библиотечни пътеводители, инструменти за създаване на сайтове или блогове (например WordPress), уикита, чат услуги. Световният каталог WorldCat е пример за модел в областта на библиотеките.⁵⁷

PaaS е модел, който предоставя възможност на потребителя да използва инфраструктурата, програмните езици и инструменти, поддържани от доставчика, като развива свои собствени приложения. Основните сървъри, операционни системи и съхранението на данните се поддържат от доставчика, а потребителят контролира самите приложения. Пример за подобен модел са Google App Engine, Amazon Web Services.⁵⁸ По отношение на библиотеките подобен модел е налице в множество приложения за търсене в каталозите на библиотеките и базите данни като WorldCat Search, Jstore Search, PubMed Search, както и уеб услугите, които предлага OCLC.⁵⁹

IaaS е модел, при който доставчикът предоставя обработка, съхранение, мрежи и други фундаментални изчислителни ресурси на потребителя, където той може да създаде и използва свой собствен софтуер, включително и операционна система и приложения. Потребителят има контрол не върху основната облачна инфраструктура, а върху операционните системи, хранилищата, приложенията. Пример за подобен модел е Amazon Elastic Compute Cloud (Amazon EC2).⁶⁰ Предлагат се и интегрирани библиотечни системи като LibLime Koha.⁶¹

⁵⁵ Цит. по: Goldner, Matt. Winds of Change [online] : Libraries and Cloud Computing. Dublin OH, OCLC, 2010, p. 6. Available from: <http://www.oclc.org/content/dam/oclc/events/2011/files/IFLA-winds-of-change-paper.pdf>

⁵⁶ Mell, Peter, Grance, Timothy. The NIST Definition of Cloud Computing. [online]. Sept. 2011. Available from: <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-145/SP800-145.pdf>; Кратко представяне на изчисления в облак [онлайн]. SECOVIA, 2013. Available from: <http://www.secovia.eu/news/secovia-overview-of-cloud-computing>

⁵⁷ <https://www.worldcat.org/>

⁵⁸ <https://cloud.google.com/appengine/docs>, <https://aws.amazon.com/>

⁵⁹ <https://platform.worldcat.org/api-explorer/>

⁶⁰ https://aws.amazon.com/ec2/?nc1=f_ls

⁶¹ <http://www.liblime.com/>

Моделите за реализация на облачната технология са частен, общностен, публичен и хибриден облак.⁶² Частният облак може да се използва от една организация с няколко потребителя. Той може да бъде притежаван, контролиран и управляван от организацията или от трета страна. Общностният облак се използва само от специфична общност от потребители или организации, споделящи общи интереси като мисия, изисквания за сигурност, политика и съображения за съответствие. Може да бъде притежаван, контролиран и управляван от една или няколко организации в общността, от външна организация или комбинация от тях. Публичният облак е на разположение за свободно ползване от потребители навсякъде. Може да се притежава, управлява и използва от бизнес, академични или правителствени организации или да е комбинация от тях. Хибридният облак е комбинация от някои от другите модели на реализиране, които по същество остават отделни обекти, като са свързани по между си чрез стандартизирана технология, която позволява пренос на данни и приложения.

Налице са множество причини, поради които облачната технология е атрактивна за организациите. Например технологията измества по-голямата част от отговорността по поддръжката на инфраструктурата на компанията към доставчика. Не е необходимо да се осъществяват клиент-базирани обновявания на софтуера. Въпросите, свързани със съхранението, мрежовата сигурност, обновяването на операционната система, разходите за хардуер са изместени към доставчика на услугата. Приложенията са централно инсталирани и унифицирани. Няма нужда от лиценз, за да използвате даден софтуер.

Недостатъците се отнасят до това, че данните се стопанисват чрез хардуера на друга компания. Съществува риск, свързан с поверителността и защитата на данните асоцииран към този модел. Когато друга компания управлява данните ни, то тяхна е отговорността по отношение на проблеми и въпроси за осигуряване на място за съхраняване на данните, миграцията им и защита. Независимо, че отговорността е на доставчика на услугата, трябва да си даваме ясна сметка кой губи, ако нещо се случи с данните ни. Услугата не предоставя възможност за персонализиране, ограничава се до интерфейса на доставчика.⁶³

По отношение на библиотеките най-видим в уеб пространството е базираният на облачните технологии достъп до библиотечни колекции от книги и аудиовизуални материали чрез онлайн каталозите (ОРАС), които са част от интегрираните библиотечните системи. ОРАС могат да бъдат разширени с изградени приложения, базирани на облачните технологии за достъп до тях, като ги правят по-добре потребителски ориентирани. Налице са и облачно базирана услуга за управление на библиотеки като WorldShare Management Services.⁶⁴

Изграждат се стратегически партньорства между доставчиците на библиотечни автоматизирани системи и други компании като Amazon и Google. Например LibraryThing комбинира аспектите на социалното общуване и облачните технологии като представя услуги, които позволяват на читателите да доставят информация и препоръки за книги и да се свързват едни с други, за да споделят общи интереси.⁶⁵ Предоставя и уеб услуги за библиотеки, за които се плаща номинална такса.

Електронните ресурси на библиотеките също могат да бъдат направени достъпни чрез репозиториуми извън библиотечните системи като Google Scholar, OverDrive, 3M's ebook service. Предлагат се и системи за управление на цитирания в облака, като Mendeley^{66, 67}.

⁶² Mell, Peter, Grance, Timothy. The NIST Definition of Cloud Computing. [online]. Sept. 2011. Available from: <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-145/SP800-145.pdf>; Кратко представяне на изчисления в облак [онлайн]. SECOVIA, 2013. Available from: <http://www.secovia.eu/news/secovia-overview-of-cloud-computing>

⁶³ Fox, Robert. Library in the clouds. In: OCLC Systems & Services. International Digital Library Perspectives, Vol. 25, 2009, N 3, p. 159.

⁶⁴ <https://www.oclc.org/worldshare-management-services.en.html>

⁶⁵ <https://www.librarything.com/>

⁶⁶ <https://www.mendeley.com/>

⁶⁷ Corrado, Edward M., Heather Lea Moulaison. The Library Cloud. In: Library Journal, 2012, March 1, p. 50 – 51.

Вземането на решение относно използването на облачна технология в библиотеките трябва да отчита и различните специфики, произтичащи от средата. Библиотечната среда и нейните потребители обикновено имат специфични изисквания, които рядко могат да бъдат задоволени според очакванията на всички. Особено в научните среди е трудно да се намери доставчик, предлагащ решения, които да отговарят на очакванията на определена група. Услугите, предоставяни от облачните технологии не винаги са безплатни. Много от тези услуги изискват нещо подобно на споразумение за софтуерен лиценз (software license agreement or SLA (Service Level Agreement)).

Налице са и наблюдения, че библиотеките не са склонни да представят съхраняването на информация извън техния сайт или от други организации. Те работят с информация, която институциите предпочитат да пазят на своята собствена инфраструктура. Обикновено въпросите за отговорността се разглеждат от гледна точка на сигурността. Ползите по отношение на цената и мащаба понякога се преценяват според липсата на възможност за постоянно съхраняване. Важен е и въпросът дали данните биха могли лесно да мигрират към друга система и услуга. Доколко времето за развитие на дадена услуга може да отговори на необходимостта от поддръжката и грижата за тази услуга. Налице са множество услуги, базирани на облачните технологии. Всеки тип има различно ниво на връзка с доставчика на услуги и различна цена.⁶⁸

През последните десетилетия библиотеките са в процес на адаптиране на дигиталните технологии. По много начини те се опитват да бъдат във водеща позиция, но също така в много отношения остават далеч назад и възприемат доста предпазлив подход като бавно адаптират технологиите. Характерно за библиотечните организации е, че изграждат и поддържат твърде много съдържание и поддържат твърде много стандарти, което обуславя и предпазливия подход при преминаването към новопоявили се технологични решения. Независимо от тези условия библиотеките трайно се опитват да развият и предлагат услуги за потребителите си в зависимост от техните изисквания и очаквания.

⁶⁸ Fox, Robert. Library in the clouds. In: OCLC Systems & Services. International Digital Library Perspectives, Vol. 25, 2009, N 3, p. 160.

За добавената стойност на библиотеките и тяхното бъдеще

Юлия Савова

Напоследък в България терминът добавена стойност, макар и рядко, вече се споменава и по отношение на библиотеките. В същото време липсват изследвания по тези въпроси и в действителност не са правени опити за определяне на параметрите свързани с библиотеките и техните особености и мисии. Ясно е, че добавената стойност на библиотеките е трудно измерима. Не е случайно, че този проблем често остава извън основните интереси на икономистите, дори когато последните се занимават с икономика на културата.

Традиционно библиотеките са изключително скромни по отношение на собствената си стойност. В период на икономически трудности и постоянни бюджетни съкращения обаче, те трябва повече от всякога да бъдат видими и да доказват своята рентабилност.

Ще се спра на няколко основни подхода или ако използвам един френски изследователски израз – „писти“, за очертаване и анализиране на добавената стойност на библиотеките:

- Първата писта е свързана с икономическата тежест на библиотеките, която е обусловена исторически и количествено от развитието на последните. Необходимо е да бъде привлечено и мнението на икономистите.
- Втората писта е свързана с изследователската и практическа дейност на самите библиотекари. Тя следва да покаже оригиналността на добавените стойности обосновани върху библиотечния модел.
- Третата писта е свързана с развитието на уеб пространството. Тя следва да покаже как стойността на библиотеката е илюстрирана a posteriori чрез изнасянето на голяма част от нейните дейности в уеб пространството. По такъв начин библиотеката следва да промени своята позиция запазвайки оригиналните си мисии и стойност.

Икономическа тежест на библиотеките

Библиотеките имат своята тежест в икономиката на всяка страна, която се измерва конкретно с разходите или със статистиките на посещенията. Следва да се отбележи тяхната дълга история и стабилност на библиотечния модел, които показват съществуването на устойчива функция на библиотеките в социалната организация. И накрая, но не по значение, библиотеките притежават собствена екосистема, в която се крие тайната на тяхната дълга история.

1. Сериозно присъствие на библиотеките в икономиката на всяка страна

Разбира се, това присъствие е различно за отделните страни, но все пак съществува. Така например през 2003 г. в изследване на OCLC се посочва, че: в света съществуват около 1 милион библиотеки; разходите за тях са около 31 милиарда долара (малко под половината са в САЩ); един от шест жители на планетата е записан в библиотека; колекциите на библиотеките са около 16 милиарда книги, т.е. се падат по 2,5 книги на човек.

В тази статистика първенството на САЩ е смазващо.⁶⁹ Пак според OCLC през 2010 г. има 1,4 милиарда посещения в библиотеките на САЩ спрямо 1,3 милиарда посещения на кино и 218 милиона посещения на спортни събития.⁷⁰ Колкото и да са големи различията в отделните страни, тези цифри показват ролята на библиотеките в обществото.

⁶⁹ OCLC, 2003, Environmental Scan: Pattern Recognition, Report. <http://www.worldcat.org/title/2003-oclc-environmental-scan-pattern-recognition-a-report-to-the-oclc-membership/oclc/53934212>

⁷⁰ OCLC, 2010, How Libraries Stack Up: 2010, Report. http://www.oclc.org/ca/fr/reports/pdfs/214109usf_how_

2. Дълга история на съществуване

Макар и историята на библиотеките да не е дълга, колкото тази на човечеството, все пак тя е много по-дълга от тази на класическите медии. Във всеки случай тя е паралелна на съхраняването и разпространяването на знания от момента, в който те благодарение на писмеността са фиксирани върху някакъв носител. Еволюцията на библиотеките, както и тази на архивите и музеите, е в действителност паралелна на обществената еволюция чрез връзката с регистрираните и съхранени знания, които участват в икономическото развитие на обществото. Някои изследователи ги наричат „епистемични инфраструктури“, които улесняват организацията на знанията.⁷¹

3. Библиотечен модел

След като библиотеките съществуват толкова дълго и през различни епохи, без да променят особено своя първоначален модел, значи че този модел се базира върху основен икономически принцип, който е едновременно прост и силен. Библиотеката, в действителност използва две характеристики на обектите (т.е. документите), които манипулира, а именно:

- Документите могат да бъдат използвани от всички без никакво съперничество (използването на дадена книга от един читател не лишава друг от това да я прочете).
- Всеки документ е самостоятелен (всяко заглавие е отделно и незаменимо с друго).

По такъв начин библиотеката е място на равенство и съгласие, в което се създава автономна екосистема – т.е. библиотеката създава собствена екосистема. Нейният основен принцип е даден документ да остане в нея като собственост на съответната общност. Създадена върху принципа на равенство, библиотеката не носи пари. Нейното използване е безплатно или символично заплатено. Финансирането на библиотеките не е на пазарна основа, а чрез субсидии. В такъв случай възниква въпросът, как може да се определи добавената стойност на библиотеката?

Оригиналеност на добавените стойности основани върху библиотечния модел

1. Изчисляване на възвращаемостта на инвестициите (*Return on Investment – RoI*)

Икономическите стойности на библиотеките са трудни за изчисление. Още повече, че в много от случаите подходите са вдъхновени от подходите в промишлените предприятия, чиято специфика е различна от тази в библиотеките. Обикновено определяща е връзката между стойност и полза. Би следвало обаче винаги да се отчита спецификата на добавената стойност на библиотеката, която е свързана с оригиналността на библиотечния модел.

През последните години в различни изследвания за библиотеките в Северна Америка постоянно се пише за методите на приложение на RoI в библиотеките.⁷² Създава се възможност за изчисляване на сумата, която носи всеки долар инвестиран в определена библиотека. Тези изчисления са предназначени не само за ръководителите и политическите власти, те са достъпни за всеки гражданин, който желае да разбере за какво и как се използват публичните средства. Задачата на библиотекарите е да покажат, че вложените пари носят още пари. Че носят приход, който се отличава от този в индустрията, но който все пак може да бъде изчислен.

В тази връзка Американската библиотечна асоциация предлага на своя сайт калкулатор (*Library Value Calculator*), чрез който по определени параметри (напр. заемане) може да се изчисли добавената стойност. Постоянно се работи по прецизиране на изчисленията. Смята се, че установяването на добавената стойност на библиотеките е важно. Макар че в САЩ най-ак-

libraries_stack_up.pdf

⁷¹ Margaret Hedstrom & John L King, 2006, *Epistemic Infrastructure in the Rise of the Knowledge Economy*, in Kahin, B. and Wycoff, A. (Eds.) *Advancing Knowledge in the Knowledge Economy*, MIT Press. <http://jking.people.si.umich.edu/EpistemicInfrast-MITPress.pdf>

⁷² *Articles and Studies Related to Library Value (Return on Investment)*. <http://www.ala.org/ala/research/librystats/roi/index.cfm>

тивни в изчисляването на добавената стойност са публичните библиотеки, то другите типове библиотеки (напр. университетските), също обръщат внимание на този проблем. В началото на ХХІ век в Северна Америка са извършени различни изследвания по проблемите на възвращаемостта на инвестициите в библиотеките. Резултатите са много благоприятни за библиотеките и варират от 3 до 6,54 долара за един инвестиран долар.

По отношение на университетските библиотеки особено значение през последните години има проекта Lib-Value, който се състои от три фази и е финансиран от издателство Elsevier.⁷³ През първите две фази на проекта се правят опити да се изчисли приноса на библиотеките при получаването на субсидии за научни изследвания. Проектът обхваща 8 университета в 8 страни. Резултатите по отношение на възвращаемостта на инвестициите са различни – варират от 0,64 до 15,54 долара за 1 инвестиран долар. През третата фаза на проекта анализът се разширява и по отношение на други добавени стойности на университетските библиотеки във връзка с обучението, изследванията, социалните, професионални и публични функции и т.н.

Такива изследвания имат за цел, опирайки се на емпирични проучвания, да постигнат бърз резултат доказвайки на ръководните и финансиращи организации полезността на библиотеките чрез добавени стойности. В същото време обаче някои библиотечни изследователи смятат, че такъв подход е характерен за промишлените предприятия и чрез него до известна степен се рискува да бъдат negliжирани класическите мисии на библиотеките, тъй като се подценява оригиналността на библиотечния модел.

2. Библиотечни стойности

Установени са три основни добавени стойности на библиотеката благодарение на нейните характеристики:

- Първата се изразява във взаимното (общото) използване на документите. Ползвателят в библиотеката може да ползва документ вече използван и от други. По такъв начин документът не следва да се закупува многократно. Така се съкращават разходите в дадена общност. Колкото по-висока е цената на даден документ (по отношение на пари, време и енергия) за даден ползвател, толкова по-голяма е ползата. Тази добавена стойност е най-вече забележима в ситуация на оскъдица на документи. Тогава библиотеките са незаменими.
- Следваща добавена стойност, която е свързана конкретно с библиотечния модел и услугите предоставени от библиотеката, е възможността за своевременен достъп до документи и информация. Тя произтича от създаването на колекция и нейното класиране (организиране). Така ползвателят може да намери по-лесно и бързо документ или информация, която му е необходима. Освен това той може да попадне и на други документи, които са му нужни, без дори да е подозирал за тях. При съвременния уеб се наблюдава нещо подобно, но ситуацията и възможностите са различни.
- Последната добавена стойност в случая произтича от библиотечната функция консервация или опазване на документите. Някои я наричат потенциалност. Тази последна в случая добавена стойност е напълно очевидна исторически. Без библиотеките писменото културно наследство би било загубено. Тя се изразява във възможността за избор. Именно благодарение на запазените библиотечни колекции фирмата Google може да цифровизира милиони книги и да ги предостави в уеб пространството.

За съжаление тези добавени стойности са невъзможни за измерване. В продължение на векове библиотекарите развиват специфични компетенции, създавайки по такъв начин добавена стойност чрез своята дейност. Тези компетенции са най-разнообразни. Те са свързани със създаването и развитието на колекции, правила за каталогизация и класификация, системи за набавяне на документи, обслужване, архитектура, маркетинг и др. Или най-общо – компетенции в областта на библиотекознанието. Става въпрос за огромна работа и създаване на добавена стойност, която въпреки трудното ѝ измерване съществува.

⁷³ Libvalue ROI and Value Bibliography. <http://libvalue.cci.utk.edu/biblio>

Развитие на уеб пространство

Цифровизацията и по-специално уеб пространството в определен аспект разклати библиотечния модел, подобно на моделите на всички медии. Както при появата на книгопечатането, част от библиотечните дейности бяха изнесени извън библиотеката. В случая обаче ситуацията е различна. Този път именно библиотечният модел вдъхнови нови индустрии свързани с автоматизирано обслужване и нови документални възможности. Всъщност библиотечният модел в действителност без промени е приложим в уеб пространството. Например, търсачката на Google го доказва.

Библиотеките винаги са се адаптирали към промените в информационните системи. От 70-те години на миналия век информатизацията навлиза в библиотеките. И днес всяка цифрова иновация намира своето място в библиотеките. Библиотеките все повече се отварят към ползвателите. Разбирането за библиотеките като „трето място“ постепенно се налага.⁷⁴

Конкуренцията на директното предлагане в уеб пространството води до отварянето на библиотечната екосистема. Вероятно с времето, създаването на класическите библиотечни добавени стойности отново ще излезе на повърхността. Защото тези стойности винаги са съществували и продължават да съществуват, но тяхната оценка е различна. А всъщност те до голяма степен определят бъдещето на библиотеките.

Заклучение

Библиотеките са просъществували столетия. Техният модел, който е много стар, се е адаптирал към еволюиите на обществата, показвайки своята гъвкавост и издръжливост. Той се опира върху екосистема основаваща се на равенство и споделяне, и включва два основни момента свързани с организирането на дадена колекция и създаването на достъп до нея, които дефинират екосистемата като автономна.

В последните години библиотеките извършват изследвания мъчейки се да изчислят възвръщаемостта на инвестициите на своите дейности, опирайки се на средства създадени за комерсиални организации. Дали това е правилно? Съществуват изключително сериозни изследвания, с които българската професионална общност следва да се запознае. В същото време въпреки интереса към такива изчисления, все пак истинската добавена стойност на библиотеката трудно може да бъде измерена. Тя се опира, в зависимост от контекста, върху възможността да бъде намерена бързо неочаквана информация, както и да се съхрани информация, която потенциално е важна.

Все пак терминът „добавена стойност“ не е просто модерен израз или брошка по отношение на библиотеките. Библиотеките винаги са създавали добавена стойност. Разбирането на този факт и показването на новите възможности са важни за бъдещето на библиотеките в България и тяхната роля в обществото на знанието.

⁷⁴ Савова, Юлия. Библиотеките като „трето място“ в живота на съвременния човек и предизвикателствата в България // Българска библиотечно-информационна асоциация. XXI. Нац. конференция на ББИА – 2011. Благоевград. Потребностите на информационното общество и библиотеките: хармония и конфликт. – София, 2012, с. 15 – 22.

X-LIBRIS или библиотечната услуга като творчество

Иновативни умения и библиотечни услуги SMART 3.0

Даниела Канева, Деница Чолакова

Динамиката на нашето съвремие през последните години, налага да се преосмисли концепцията „образование за цял живот“ като етап от живота на човека и да премине към идеята за „образование през целия живот“.

Проектът X-LIBRIS съчетава точно тази идея: модерната обществена библиотека и ученето през целия живот. Споделяме разбирането, че за да бъде библиотеката партньор в организирани програми или индивидуални проекти, свързани с учене през целия живот, самата тя трябва непрекъснато да се обновява и развива с интегрирането в практиката на нови идеи и умения. Варненската библиотека, от гледна точка на услугите, които предлага, на комуникацията със своите читатели чрез социалните мрежи и новите технологии, е поканена за участие като една от водещите библиотеки в проекта.

През последните години Варненската библиотека извървя пътя от „пазител на съкровищницата на знанието“, образно казано, до партньор за потребителите си в достъпа до информация. Това се случи чрез въвеждане на информационните технологии в практиката (създаване на онлайн каталог), чрез автоматизирана система за книгозаемане, чрез дигитализиране на част от фондовете. Разработихме електронни услуги като:

- онлайн заявка – един виртуален диалог между библиотекар и потребител, отворена връзка за комуникация в реално време;
- изграждане на съвременни медии, каквито са блоговете на библиотеката: ТрансАрт формация, Инфопорт, Блогът на Детски и средношколски комплекс – за активно и атрактивно популяризиране на знание.⁷⁵

И така от посредник в достъпа до знание до партньор в процеса на удовлетворение на осъзнати индивидуални потребности, библиотекарят все повече намира своето място в създаването на такава организация, без видимо посредничество, чрез която потребителят стига сам до нужната му информация. В закономерността на тази посока приближаваме до идеята за развитие на ново ниво на предлаганите услуги – услуги, които се генерират в активния диалог на библиотекар и потребител.

Мисленето в насока на създаването на модерна и адекватна на времето библиотечна услуга е резултат от професионално развитие на библиотекаря, което синтезира процеса на учене през целия живот за професионалистите в библиотеката. От друга страна, провокирането на потребителя сам да формулира изискванията си за необходима услуга е част от неговото личностно развитие чрез учене през целия живот. Развивайки иновативни услуги, библиотеката продължава да бъде консервативна по отношение на ценности и динамично променяща се по отношение на форми на предлагане на достъпа до познание и учене. Опитът ни показва, че това е успешната формула.

X-LIBRIS е стратегическо партньорство за обучение на възрастни в рамките на ключовата дейност „Сътрудничество за иновации и обмен на добри практики“ на Програма Еразъм+. Той стартира през септември 2014 г. и ще продължи до лятото на 2016 г.

Основен акцент на проекта е различната роля на библиотеката като институция и на библиотекарите в свят, обвързан с технологиите. В основата лежи създаването на методологии и нови услуги за потребителите. В отговор на въпросите „Каква е ролята на библиотекарите

⁷⁵ <http://art.blog.libvar.bg/>; <http://ref.blog.libvar.bg/>; <http://srd.blog.libvar.bg/>.

в следващото десетилетие?“ и „Как социалните мрежи въздействат на ежедневната работа с потребителите?“ се търсят нови услуги, които не само да удовлетворяват потребности, но и да стимулират пораждането на нови интереси. Това е динамична и двупосочна провокация, еднакво насочена както към библиотекарите и тяхното креативно мислене, така и към потребителите – да очакват или да изискват нови функционални модели на комуникация.

Поставените цели и задачи на проекта X-LIBRIS са насочени както към потребители, така и към библиотекарите. Целите към първите са за придобиване на нови способности и компетенции, за подобряване на информационно-комуникационните им умения и предоставяне на нови възможности за обучение през целия живот. Крайните потребители, т.е. читателите ни, се включват в разработване на дизайн на услуги, като по този начин преминаваме от статичен към динамичен модел на обучение и общуване с потребителя, на обучение в нова среда. Целите и задачите към библиотекарите са за предоставяне на иновативни обучения; насърчаване на колегиални и междупоколенчески обучения; изграждане и развитие на общество от практики; подпомагане на стратегическото партньорство за обмен на добри практики; елиминиране на вероятността за изключване, породена от липса на услуги.

Основната дейност на проекта е организиране на серия обучения, насочени към разработване на нови библиотечни услуги, базирани на иновативни информационни и комуникационни технологии. За тази цел, X-LIBRIS ще разработи свободни образователни ресурси и онлайн обучения както за библиотекарите, така и за потребители. Партньори в проекта са: Университет Хаджетепе – Анкара, Турция; Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна; Общински център за образование и спорт – Радвилишкис, Литва; Образователен институт Визамар – Лайпциг, Германия; Община Кабелскетел, Германия и Организация ISES, Испания.

Всеки участник в проекта е домакин на работна среща, на която се разработват методологии за създаване на иновативни услуги за собствените си потребители. В проекта е обхванат целият диапазон на библиотеките, както и връзката на библиотеката с образованието и местната култура. Точно това разширяване на диапазона ни подсказва как библиотеката се намества в цялата културна и обществена среда, какво прави за своите читатели и как се развива. Много важен за нас е процесът на комуникация. Това е едно от нещата, за които непрекъснато говорим. Нашата библиотека участва преди всичко с опита си на институция, работеща за каузата „Учене през целия живот“, имаме вече няколко подобни осъществени проекта и устойчиви практики с различни възрастови групи.

През февруари във Варненската библиотека се проведе една нестандартна форма на среща – уебинар, на който поканихме да споделим идеите си с колегите от региона. Но за наша приятна изненада в уебинара се включиха колеги от 44 селища – Кърджали, Силистра, София, Стара Загора, Бургас, Златоград, Ловеч, Провадия, Димитровград, а особено активни бяха колегите от Варна и Варненска област – Тополи, Звездица, Белослав, Белоградец и др. Проявата включваше презентации, а също и отворена дискусия по различни въпроси, отнасящи се до ученето през целия живот.

Включихме се в състезание за най-атраktivно селфи пред книги в библиотеката, инициатива на партньорите от университета в Анкара, наречено Shelfie, като заглавието е игра на думи от английски „shelf“ – библиотечна лавица и „selfie“, една атраktivна форма за място, на което представяш себе си пред книги.

Проектът X-LIBRIS е представен на български език на собствена уебстраница, разработена от нашата библиотека.⁷⁶ В рамките на проекта за първи път използвахме нова форма за популяризиране на новини от библиотеката – флаер, който разработихме за анонсиране на уебинара проведен през м. февруари, а после така обявихме и ежегодната професионална среща за колегите от региона, която се състоя на 11 май, в рамките на Националната библиотечна седмица. До края на проекта нашата библиотека е поела ангажимент за внедряването на пет нови услуги, по които интензивно се работи в момента.

⁷⁶ <http://www.libvar.bg/projects/xlibris/index.html>

Библиотеката на бъдещето или бъдещето в библиотеката

Екатерина Полякова

Светът се дигитализира, библиотеките се дигитализират със своите фондове, заедно всички създаваме дигитализирано виртуално общество. Библиотеката е място за всеки в развитото информационно общество, тя е „врата към знание (на местно ниво), осигурява условия за непрестанно учене, независимо вземане на решения и културно развитие на отделната личност и на социалните групи“.⁷⁷

Google – това е бързата справка, това е прочит от вкъщи, прочит в автобуса или в трамвая. Замисляли ли сме се, обаче, колко е точна и достоверна като информация бързата справка? Електронната книга която е на екрана дали ни мирише на хартия, мастило или лепило? Да, сантименталност но все пак трябва да сме наясно, трябва да проучим, трябва да знаем, да се допитаме до читателите какво предпочитат – електронната книга или традиционната хартиена книга? Защото ако обикновеният читател (вероятно някой ще възкликне – старомодният читател) е и масовият потребител и ако иска да отвори книгата и да му замирише на хартия, значи ще има библиотеки в традиционния им вид и библиотекарите, за да ги обслужват и да им предоставят удоволствието да четат.

Ако направим една проста сметка, базирайки се на данни от Статистическия годишник на НСИ, стигаме до извода, че на един гражданин в България се падат по 63 книги от фондовете на библиотеките в страната. При средна продължителност на живота от 63 години трябва на една година да прочитаме по една библиотечна книга. Именно тези граждани, които вече обслужваме по библиотеките, трябва да облекчим при ползването на библиотечни услуги и по възможност, да увеличим броя им. Защото старомодният читател е и активен ползвател на мрежата, превръщайки се постепенно в нов ползвател на различни алтернативни форми на четене, умело прецизирайки събраната информация.

Защо си задаваме всички тези въпроси – ами от опит. Вече две години в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив (НБИВ) обслужваме електронно – регистрация на потребители, заемане на библиотечни материали в Заемна за дома, обслужване в читални зали (всяка читалня е с отделен самостоятелен достъп, защото са тематично обособени по отдели на знанието). Читателят има достъп до всички читални, като предава картата си за регистриране, всяко посещение се отчита за съответната читалня. Всяка ползвана или предварително заявена литература също се регистрира, което води до точност в статистиката. Всеки читател има личен читателски картон за читалната зала, различен от читателския картон на Заемна, в който се отбелязва заетата литература за дома. След приключване на работата, читателят заявява своето желание – или освобождава, или запазва заетите и ползвани библиотечни материали. Срокът за запазване в читалня е 7 календарни дни.

Във всеки момент може да се каже даден библиотечен документ в коя читалня е запазен и от кой читател. Ако е зает материал от друга читалня, в описанието има забележка за връщане на съответното място. Това е допълнително изискване от нас, защото Читалня № 1 работи ежедневно (вкл. събота и неделя) и документите могат да се запазват със заявки от петък на място или онлайн по електронната поща. При изпълнение на заявките често се налага да се прехвърлят библиотечни материали от други читални и съответното връщане на място е вече видимо за проверяващия дежурен библиотекар в понеделник – така лесно се следят освободените и запазени материали и се разпределят по местата им.

Друго интересно в обслужването в читалните зали е това, че нашата библиотека е уникална като начин на сигниране. През годините дейността се е променяла, актуализирала и модернизирала, но различните видове сигнатури остават. Това са така наречените „шкаф“ сиг-

⁷⁷ Манифест на ИФЛА/ЮНЕСКО за обществените библиотеки, 1994

натури или „дробни“ действащи и до днес. Първият печатан азбучен каталог на български книги от 1885 г. е издаден от Илия Йовчев, директор на НБИВ в периода 1883 – 1887. В този каталог намират място тези сигнатури, което в съвременното електронно общество на каталози и обслужване доведе до включване на допълнителни опции в забележките при такъв вид библиотечни документи.

Дробна сигнатура в забележка, инвентарен номер, продължаваща обща инвентарна книга без година, многотомно издание с един и същ инвентарен номер за всички томове, което наложи добавяне на букви към инвентара, за да унифицира съответния том на даденото заглавие – това са все особености на библиотеката и начина на обработване, който се отбелязват за да се индивидуализира съответното заглавие. Като депозитна библиотека получаваме и обработваме фонд „древни публикации“ за групово обработва – брошури, реклами, флаери, афиши, конференции, фирмени листовки, които първо се класират по раздели на знанието със самостоятелна сигнатура, и са обособени и съхранявани като самостоятелен фонд с ограничен достъп на обслужване.

Във всеки момент може да се направи справка в коя читалня колко потребители са преминали и какви библиотечни документи са използвани за определен период от време. Използваните документи излизат като статистика разпределени по вид, език, индекси по УДК; място на ползване – заемни зали или читални зали по номера; финансов преглед – такси видове карти, платени глоби, неплатени глоби.

С функцията „Топ класации“ се изнася информация за най-четящ потребител, което стимулира читаемостта и посещаемостта и служи като основа за номиниране на „Читател на годината“ – звание, което даваме вече седем години в рамките на фестивала „Пловдив чете“. През тази година ще участваме в новата инициатива на евродепутата Мария Габриел и Столична библиотека „Читател на годината 2015“. Топ 20 на най-четени автори предоставяме на наши партньори издатели, а Топ 20 на най-четени български автори залегна като основа при съставяне на изборни бюлетини в кампанията „Пловдив избира любим български автор“ проведена през октомври 2014 г.

Цялостното обслужване в читалните зали и Заемна за дома е насочено към масовия читател, който идва за удоволствие, който идва при необходимост, който идва за справка или просто за разговор с познат. Това в никакъв случай не намалява важността на ползване на електронизирани вече библиотечни материали – просто за всеки тип литература и начин на ползване си има потребителска среда. Формира се новия тип читател умело ползващ услугите на мрежата и библиотеката, защото „...промяната е неизбежна, все по-често неподвижните ръце, почиващи в бавно течащата вода на книгите, ще бъдат измествани от грациозни пръсти, бягащи по клавиатурата“.⁷⁸

Библиотеката е със 135 годишна история на развитие, което предполага изключително богатство и разнообразие на фондовете. Те трябва да се съхраняват и опазват правилно и съответно да бъдат достъпни за всеки интересуващ се, затова е дигитализирането и представянето във виртуалното пространство. НБИВ се включи в разширената Дигитална научноизследователска библиотека „Зограф“ за копия на славянски ръкописи, съхранявани в престижни колекции в страната и чужбина. Славянските ръкописи от колекциите на НБИВ, чиито дигитални копия ще могат да се видят там, наброяват 58 фрагмента на хартия и пергамент в хронологичните граници XII – XVIII век. Същите копия са публикувани и на сайта на библиотеката.⁷⁹

Друг голям проект на библиотеката е „Дигитално културно-историческо наследство на Пловдив“ – партньорски проект с Община Пловдив, Регионалният исторически музей, Регионалният археологически музей, Общинският институт „Старинен Пловдив“ и Градската художествена галерия в рамките на Пловдив’2019. Ще бъдат дигитализирани 50 000 обекта на богатото културно-историческо наследство на града. Проектът ще бъде насочен и към жителите и гостите на град Пловдив, които ще се запознаят по-добре с културната му история и ще се популяризират дейностите на големи водещи културни институции в града.

⁷⁸ Кьосев, Александър. Четенето в епохата на медии, компютри и интернет. 2003.

⁷⁹ <http://www.libplovdiv.com>

Елисавета Цветкова, Ваня Аврамова

Въведение в темата

Никога досега информацията не е имала такава ключова роля в развитието на човешката цивилизация, каквато има днес. Съвременните информационни и комуникационни технологии осигуряват свободен обмен на данни, знания и идеи между хората. Комуникацията е бърза и лесна, независеща от разстояния и време. Начините да се открива необходимата информация и да се споделя, са необятни. Ал. Димчев обобщава, че информацията, информационните и комуникационните технологии (ИКТ) изменят драстично нагласите, мисленето и начина на живот на отделния човек и на обществото като цяло. Според него, те са новите „свещени частици“, заложени в началото на „вселената на знанието“ и стоят в основата на глобалната информационна инфраструктура, към която сме вперили поглед днес.⁸⁰

Светът се превръща в глобална система, обвързана икономически, социално, културно и дори политически. В международните и националните стратегически планове се отделя основно място и внимание на програми за развитие на информационни и знаниеви инфраструктури. Страните и политическите лидери, осъзнаващи сериозния потенциал на такива структури и политики, инвестират огромни средства в изграждането и оптимизирането им. В международни стратегически документи се застъпват хуманни принципи за равен и демократичен достъп до информация и знание, за равнопоставеност при използването на ресурси и технологии. Съвременният конкурентноспособен човек е образованият – знаещ, можещ и мислещ.⁸¹

Именно библиотеките са институциите, които могат да създават и подпомагат информационно грамотни личности. Мисията на библиотеките в съвременните условия, залегнала в редица документи на Европейския съюз и други организации, се изразява в следната същност:

- да съдействат за развитието на новото информационно общество и обществото на знанието;
- да демократизират достъпа до информация и култура;
- да популяризират културното наследство;
- да стимулират творчески и културни прояви;
- да осигуряват нови онлайн услуги.

Коментирайки развитието на мащабните проекти за дигитализация на световното културно наследство като Google Books Project, Европеана и др., Таня Тодорова подчертава, че дигитализацията на книжовното наследство води до забележителна трансформация в библиотечните услуги и в достъпа до информация. Библиотеките се обединяват от идеята цифровизираните ресурси да съставят общ фонд, споделян между различни университети и за обществено ползване.⁸²

⁸⁰ Димчев, Ал. Глобална информационна инфраструктура. Роля и мисия на библиотеките в променящия се свят. – София, УИ Св. Климент Охридски, 2014. – 479 с.

⁸¹ Дигиталното настояще и бъдеще: Икономически, културни, образователни, правни и технологични въздействия = Digital Present and Future: Economic, Cultural, Educational, Legal and Technological Impacts. Сб. с науч. докл. от науч. конф. с междунар. участие, 9 – 10 април 2013 г., Метрополитън хотел, София / Състав. Румелина Василева, Силвия Станчева; Науч. ред. Иванка Янкова; Ред. кол. Иванка Янкова, Стоян Райчевски, Таня Тодорова. – София: За буквите – О писменехъ, 2013. – 312 с.

⁸² Тодорова, Таня. Библиотечни политики. – София, Авангард Прима, 2010. – 191 с.

Дигиталната библиотека на Химикотехнологичния и металургичен университет

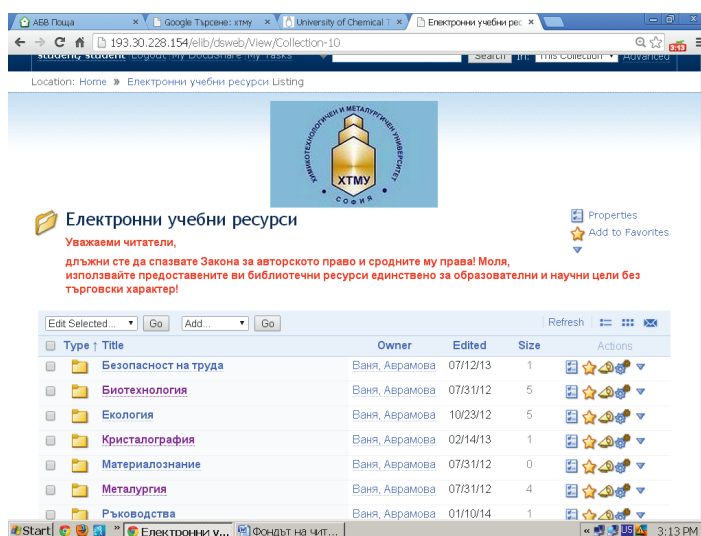
Дигиталната библиотека на Химикотехнологичния и металургичен университет се създава през 2012 г. в рамките на проект „Подходяща и рентабилна инфраструктура за ХТМУ – София“. Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Регионално развитие“ 2007 – 2013, съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие. Една от целите на проекта е модернизация на информационното обслужване в университетския библиотечно-информационен център, във връзка с което са закупени роботизиран скенер за книги Kirtas Kabis I, печатна машина с много висока скорост на печат XEROX 700 Digital Color Press и съответният софтуер за функционирането им. Чрез тях е създадена и предоставена в специализиран портал дигитална колекция, осигуряваща достъп до електронни ресурси, виртуални читателски зали, реализация на печат при поискване, виртуални форуми, възможност за съвместна изследователска работа, електронен информационен бюлетин.

Тези комплексно предоставяни ресурси и услуги водят до повишаване на качеството на информационното обслужване, на образователния процес и на научната дейност в университета. Част от ресурсите на дигиталната библиотека са със свободен достъп, останалите – предимно електронни учебни материали се използват само от регистрирани читатели на академическата общност на ХТМУ в защитена мрежова среда. Дигиталната библиотека е достъпна и посредством мобилни устройства – планшети и мобилни телефони.

Как се осъществява достъпът до информацията в дигитална библиотека?

Мисията на дигиталната библиотека при БИЦ на ХТМУ е: „Лесно е да знаеш“. С изграждането ѝ се цели максимално улесняване на достъпа до информация. Потребителите могат да влязат през активен линк от официалната страница на университета.⁸³

Ресурсите на дигиталната библиотека могат да се ползват от студенти, преподаватели, докторанти и служители на ХТМУ. Дигиталната колекция е достъпна както в мрежата на университета, така и извън нея. След въвеждането на потребителско име и парола, читателите получават достъп до защитената колекция „Електронни учебни ресурси“. (Фиг. 1) Паролата за достъп се получава от служител на библиотеката на ХТМУ след регистрация в библиотеката и подписване на декларация за спазване на Закона за авторското право и сродните му права.

Фиг. 1. Колекция „Електронни учебни ресурси“

⁸³ <http://elib.uctm.edu/elib/dsweb/HomePage>

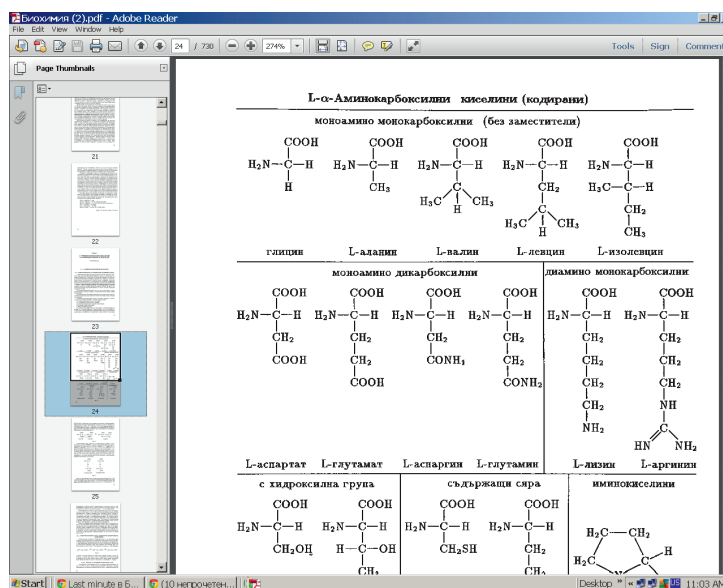
Съдържание на дигиталната библиотека

Дигиталната библиотека съдържа три основни колекции:

- учебни електронни ресурси – достъпна само след въвеждане на парола за достъп;
- свободни електронни ресурси – достъпна за всички ползватели;
- публична информация – съдържа полезна общодостъпна информация.

Документите, предоставени в дигиталната библиотека, са в PDF формат (Фиг. 2). Предлага се и възможност за печат при поискване с учебна или научна цел. Търсенето в дигиталната библиотека може да се осъществява по различни критерии:

- ключова дума;
- име на автор;
- отдели на знанието;
- определена дума от целия текст на документа.

Фиг. 2. Документ в PDF от колекция „Електронни учебни ресурси“

Постигнати резултати

За периода септември 2012 – април 2015 са отчетени следните данни:

- регистрирани потребители – 1045 читатели;
- посещения в дигиталната библиотека – 6058;
- брой дигитализирани учебници – 105 (55 000 страници).

Заклучение

В своята книга „Интеграционни процеси в библиотечно-информационната сфера“ Таня Тодорова обобщава: „Интеграционният и интердисциплинният подход, взаимодействието с международни образователни структури и научни групи, основано на приложението на информационните и комуникационни технологии – съответстват на динамичните преобразувания в глобалната информационна среда, на демократизацията на образователното пространство и преосмислянето на системата на обучение в световен мащаб“.⁸⁴ Дигиталното информационно обслужване е един от новите модели на адекватно, преосмислено и иновативно развитие – отговор на съвременните образователни търсения.

⁸⁴ Тодорова, Таня. Интеграционни процеси в библиотечно-информационната сфера / Таня Тодорова ; Науч. рец. Иванка Янкова, Ирена Петева ; Науч. ред. Т. Тренчева. – София, За буквите – О писменехъ, 2014. – 278 с.

Виртуално справочно-библиографско бюро

Система за управление на електронни библиотечно-информационни услуги

Ваня Русева

Създаването на система за управление на електронните библиотечно-информационни услуги (СУЕБИУ) започна в началото на 2013 г. като вътрешноинституционален проект за Нов български университет. Инициатор и възложител е библиотеката на НБУ, а изпълнител – департамент Информатика, чието ръководство делегира права и отговорност за разработка на системата на студент в дипломантски семестър на бакалавърска програма „Информатика“. Уеб базираният продукт е приет и пуснат със стабилна версия в експлоатационен режим през юли 2014 г. До септември 2014 г. са извършени последни настройки, обучение на библиотечния персонал за работа със системата и е вкаран от негова страна необходимия масив от първоначални данни (записи на потребители, списания и тематични библиографии, качени са съответните файлове на сканирани страници на съдържания към броеве и на готови библиографски справки). По случай началото на академичната 2014/2015 г., през м. октомври 2014 г. СУЕБИУ е популяризирана сред потребителите на библиотеката на НБУ и официално пусната за използване от тях. Към настоящия момент, въз основа на договореност между възложител и изпълнител, тече последният проектен етап – поддръжка на системата от страна на програмиста, която включва отстраняване на установени проблеми съобразно клиентските функционални изисквания към приложението и отговор на въпроси, свързани с работата с него.

До реализирането и внедряването на проектния софтуерен обект, а именно СУЕБИУ, справочно-библиографските услуги се предоставят от библиотеката на НБУ чрез „конвенционални“ технологични решения – имейл и скайп комуникация, попълване и изпращане на форми за заявка за услугите, създадени с Google Forms. Установени са редица проблеми, които довеждат до неудовлетвореност както у крайните потребители, така и у библиотекарите, водят до неефективност на обслужването като цяло. Те стават причина ръководството на библиотеката на НБУ да търси друго технологично решение, чрез разработването и внедряването на което да се постигне основната цел, а именно да се повиши ефективността на библиотечно-информационното обслужване в библиотеката на НБУ като:

- бъдат трансформирани част от предлаганите справочни услуги от „традиционни“ във виртуални;
- бъде модернизиран начина на използването им – от заявяване чрез попълване на хартиени формуляри на място в библиотеката, поръчвани по електронната поща, скайп и/или телефон към осигуряване на защитен, персонализиран онлайн достъп до услугите с бърз, лесен и надежден начин на попълване и изпращане на електронно заявление; своевременно проследяване на статута на заявка, получаване на информация в електронна форма и по електронен път;
- бъде автоматизиран процесът по управление на услугите (получаване, преглед, обработка, плащане и т.н.), генериране и извличане на данни за тях в удобна презентационна форма.

За постигане на представената по-горе цел, библиотеката изготви съвместно с програмиста функционална спецификация на продукта, в която детайлно са описани изискванията

към софтуерната разработка. В резултат на добрия подход на управление на проекта, на приложените методи за мониторинг, контрол и механизми за отчетност при изпълнение на проектните дейности и задачи, благодарение и на професионалните и личностни качества на всеки един участник в екипа на проекта от двете страни, разработената система отговаря на всички изведени по-долу изисквания.

При разработката на СУЕБИУ са спазени стандартните функции за достъпност, вече определени в международен план, за да се предоставя на потребителите един общ интерфейс за работа с нея. Така се намалява времето, необходимо за използването на услугите по традиционен начин, включително ръчен и изискващ физическо присъствие на потребител, комуникация очи в очи и т.н. (т.е. редуцира се времето както на потребителите на тези услуги, така и на библиотеките, които ги изпълняват).

За целта системата е разработена като уеб базирано приложение. Интерфейсът му е логически добре подреден и асоциативен, като позволява едновременен достъп на множество потребители през сайта на библиотеката, меню Услуги, подменю Библиотечно-информационни услуги.⁸⁵ Предоставена е възможност за свободна регистрация на потребители, но тя е персонална за всеки потребител, желаещ да използва една или няколко услуги.

Задължителните данни за попълване при регистрация са различни в зависимост от групата потребители (Студент, Преподавател, Външен с читателска карта, Външен без читателска карта, Служител), към която се идентифицира новорегистриращ се потребител. Системата извежда съобщение при непопълнени задължителни полета и не приема заявката за регистрация.

Разделянето на потребителите в групи става благодарение на добре развит, централен за функционирането на системата модул за управление на потребители, чрез който се делегират и права за достъп до услугите (не всички услуги са достъпни за всички групи).

Номенклатури Попитай библиотекаря Редакция на библиографски списък

Моля въведете данни за заявката

Файл

Прикачи нов файл Избери изпращан файл

Начин на получаване:

Select

Начин на плащане:

Select

Потребител

Select

Отговор не по-късно от:

Отговор не по-късно от

Откажи Изпрати заявката

Други функции на този модул са редакция на данни, изтриване на запис и одобрение на новорегистриран потребител от страна на администратор/библиотекар.

85 <http://www.nbu.bg/bg/library/uslugi/bibliotechno-informacionni-uslugi>

Централен модул за СУЕБИУ е модул Съобщения, който предоставя функции за кореспонденция между потребител-заявител и потребител-библиотекар чрез системни известия и/или имейли с възможност за прикачване на файлово съдържание. Например след попълване и успешно изпращане на заявката за регистрация, потребителят получава на посочения от него имейл адрес съобщение, с което библиотеката го уведомява, че е приета заявката за регистрация и предстои да бъде прегледана и одобрена от библиотекар.

Чрез модул Съобщение потребителите получават информация за статут на изпратена от тях заявка за услуга (Изпълнена, Анулирана) като системата има задачата да предоставя интерфейс за доставяне на резултат от изпълнение на която и да е услуга. Такива услуги са Тематична библиография, Редакция на библиографски списък, Анализ на цитиране, Моите списания и Попитай библиотекаря. Уеб базираната платформа за тяхното управление предоставя електронни форми за заявяването им, които се попълват и изпращат онлайн за всяка различна услуга.

Изключение от общата бизнес логика прави само услугата Моите списания, тъй като процесът на управление при нея не е базиран на заявки за поръчка. Софтуерът предоставя начин за управлението на списания в нея чрез функции създаване, редакция и деактивиране на запис за заглавие на списание, управление на броеве за всяко списание и управление на неговите потребители-абонати. Предоставя възможност за разпращане на известия за Моите списания на всички абонати за дадено списание. Позволява на потребителите сами да управляват абонаментите за списанията, включени в тази услуга.

По отношение на останалите услуги СУЕБИУ дава възможност на библиотекарите да обработват заявки, като компютърно се моделира наложения в практиката процес на работа и при смяна на статута да изпраща съответните известия до заявителя на услугата. Предоставя функции, следващи библиотечната политика, за заплащане на стойностите на платените справочно-библиографски услуги и последващо получаване на резултатите от изпълнението им. Системата отговаря за качването и управлението на файловото съдържание, свързано с изпълнение на услуги, предполагащи изпращане на файл и достъп до него – само бизнес логиката на услугата Попитай библиотекаря не предполага обмен на файлове.

СУЕБИУ е модулна система, с добре развита plugin архитектура, която позволява бързо, лесно и устойчиво добавяне на нови и/или изменяне на вече работещи функции и модули, без това да застрашава добре работещите такива в нея. Освен това тя осигурява максимално добро и защитено съхраняване на информацията, предоставя защитен достъп до информация, възможност за промяна, изтриване и други операции върху данните, както и интерфейс за извличане на данни по различни критерии (справки).

Уеб базираната система за управление на електронни услуги, благодарение на която библиотеката на НБУ предостави на своите потребители алтернативен, виртуален вариант на бюро Справочно-библиографска информация, дава следните решения:

- осигурява по-добри и ефективни услуги, като предоставя още един начин на използване на услугите;
- осигурява онлайн специализирано библиотечно-информационно обслужване;
- осигурява лесен за използване потребителски интерфейс и единен вход за достъп до услугите;
- осигурява възможност за персонализиране на услугите;
- „стандартизира“ необходимите данни за релевантно и качествено изпълнение на услугите;
- осигурява възможност потребителите сами да се информират за развитието на заявената от тях услуга;
- редуцира множество дейности и освобождава времеви ресурс на библиотечния персонал;

- осигурява достъп до различни налични данни, свързани с дейностите по предоставяне на справочно-библиографски услуги, като едновременно с това преустановява воденето ръчно на хартия и електронни таблици на данни и отчети;
- осигурява защитено съхранение на информацията;
- оказва пряко влияние върху престижа на библиотеката като институция и като звено от университетската структура.

Освен посочените по-горе положителни ефекти от внедряването на системата върху предоставяното от библиотеката на НБУ справочно-библиографско обслужване, въз основа на натрупания опит за работа с нея (измерими количествени показатели и неизмерими в количествено отношение параметри), на проведени анкетни проучвания сред библиотекари и потребители с цел оценка на фактори функционалност и удовлетвореност, са дадени препоръки за бъдещо развитие и оптимизиране на приложението. Сред тях са подобряване на потребителския интерфейс по отношение на текстове на страници и съобщения, навигация, експорт на данни в различни файлови формати, разработка и приложение на нови модули-услуги като Покупка на литература, Доставка на книги и статии и др.

В заключение са представени и някои резултати, които не са очаквани предварително (неочаквани ефекти) в следствие на внедряването на СУЕБИУ в библиотеката:

- Благодарение на внедрената система, създаденото „виртуално справочно бюро“ осигурява условия обслужването да бъде достъпно и за малцинствени групи, които по някаква причина не могат да ползват основните видове услуги, например хората с физически и/или сетивни (сензорни) затруднения и тези, които живеят на отдалечени места и не могат да достигнат до сградата на библиотеката.
- В този смисъл, основна таргет група потребители на онлайн услугите стават и студентите в дистанционна форма на обучение. Така библиотеката като университетско звено подпомага електронното и дистанционно обучение и образование, които са приоритети на НБУ.
- В резултат на участието на библиотекари в проекта в дейности като разработка на функционална спецификация на системата и тестване, и в резултат на необходимостта програмистът да се запознае и да разбере същността на справочно-библиографските услуги, принципите и бизнес логиката при изпълнението им, се извърши своеобразна „конвергенция“ между двата типа професионалисти (библиотекари с компетенции в областта на информационните технологии и специалисти по информационни технологии с компетенции в областта на библиотечно-информационната дейност). Това е най-често срещано като тенденция именно в университетите при подобно реализиране на проекти и е своеобразен трамплин за кариерно развитие на студенти, които се включват в такива проекти.
- СУЕБИУ подкрепя европейската инициативата „Учене през целия живот“, насочена към хора, които се нуждаят от образование, допълнителна или пре-квалификация, но работят и това е пречка за тях физически да посещават официални институции като училища, колежи, университети.
- Като технологична реализация, разработената система подкрепя и инициативите OPEN Science и Open Access Week, тъй като едни от техните характеристики и изисквания са да се осигури развитие на науката и обмен на научни знания чрез OPEN source решения.

Насърчаване на четенето от самото начало

Приносът на библиотеката за ранното детско развитие – сътрудничество със семейството, детската градина, училището, педиатри и стоматолози

Богдана Сиракова

Летоброенето на библиотеката при НЧ „Развитие – 1873“ – Пещера започва в ония далечни времена на 1893 г., когато осъзнали силата на книгата, щедри ентузиазирани люде полагат нейното начало. Сто тома и любовта на много библиотекарите през годините са в основата на добре организирания и обработен фонд от 36 000 тома. Сега читалището се гордее с добре уредена и приветлива библиотека, разположена на 280 кв. м. площ с обособени в нея Детски отдел, Заемна за възрастни, Читалня и три книгохранилища. Обслужването е диференцирано – за деца и за възрастни. Днес, стъпвайки на традициите, библиотеката изгражда своето настояще и бъдеще, като има амбицията да играе ролята на местен център за информация, който да отговаря на все по-нарастващите потребности и интереси на читателите.

През последните години в библиотеката в Пещера се наблюдава по-голям интерес от страна на родителите, които довеждат невръстните си малчугани за да ги запознаят с библиотеката, да вземат книги както за себе си, така и за тях. Има приемственост – читатели родители предават любовта и общуването си с книгите на своите деца. В съответствие с това библиотеката си постави следните цели: възпитаване на навици за четене при децата; социализация на четенето в семейството; четене на глас; сътрудничество между семейството, библиотеката, детската градина, училището, педиатри и стоматолози.

Четенето от самото раждане е безкрайно важно за развитието на децата и превръщането им в читатели по-късно. Библиотеката насърчава бременни жени да посещават библиотеката и да четат приказки на бъдещите си деца. За тях също се предлага подходяща литература, която да им бъде в помощ. Четенето обогатява речника, колкото повече четат, толкова повече думи ще знаят децата, повишава се интелигентността чрез четене, и не на последно място четенето действа релаксиращо.

Да възпитаваме в детето любов към четенето като превърнем книгата в най-добрия му приятел. Чрез обособени библиотечни кътове за стимулиране на ранното детско развитие да бъде провокиран интересът на децата към общуването с книгите. Това помага за по-лесно социално адаптиране, успешна предучилищна подготовка и за пълноценно личностно развитие. Четенето на глас помага на децата да усвоят рано литературния език и способността да си служат с него. Вниманието на библиотеката е насочено към деца в бебешка, предучилищна и училищна възраст (от 0 до 6 години).

Активно се работи и с родителите. Те са първият и най-важен фактор за възпитанието и ранната среща на децата с книгите. Осигурява се информация и напътствия за родителите, както в библиотеката, така и в кабинетите на педиатър и стоматолог. В библиотеката на родителите се препоръчват подходящи автори и творби за съответната възрастова група, листовки с адреси на информационни и развлекателни сайтове, листовки с подбрани от експерти (психолози и педагози) съвети за поощряване на интереса към книгата и четенето още в най-ранна възраст.

Йони Хаверинен е на 32 години, от гр. Кухмо, Финландия. Със семейството си живее в Пещера от година и половина. От толкова времето посещават и библиотеката със сина си Нильо, който е на 5 години. Той насърчава детето си в общуването с книги, чете му и после разговарят и обсъждат прочетеното. Обичат да посещават библиотеката, интересно им е, научават много нови неща.

В помощ на родителите библиотеката получи съдействие от своя читател д-р Антоанета Тикова – педиатър, зав. детско отделение към МБАЛ „Проф. Димитър Ранев“ в града ни, и личен лекар на малки пациенти. В нейния кабинет поставихме началото на библиотека за най-малките (бебешка библиотека) с богато илюстрирани книжки. Родителите вече могат да получат професионални консултации от специалист педиатър и разясняване на ползата от четенето на глас за децата, с предоставяне на възможността те да се запознаят с конструкциите на речта и образуването на звуците, с допира на хартията до пръстите, с красотата на богато илюстрираните книги. Както и съвети за подходящи компютърни игри – развиващи писане и четене, споделяне на прочетеното, както и съчетаване на четене с медийна грамотност, значението на книгите за възпитанието на детето, както и за необходимостта от по-често прекарване на свободното време на родителите с децата.

Наблюденията на д-р Тикова са, че родители и малчугани все по-често посягат и разтварят книжките в кабинета с интерес. Много от малките пациенти не желаят да се разделят с тях при излизане от нейния кабинет. За да бъде по-интересно за малки и големи пълното потапяне във вълшебния свят на герои и приключения, педиатърката препоръчва да се посещава по-често библиотеката в града от родители и деца.

Библиотеката покани в нашата кампания за насърчаване на четенето сред най-малките да се включи и стоматоложката д-р Красимира Симеонова. В нейният кабинет поставихме нашата втора бебешка библиотека. Д-р Симеонова с тридесет и три годишен стаж като стоматолог се включи с много желание и хъс. Децата, които идват в нейния кабинет обикновено са притеснени от предстоящите манипулация. Но тука им се предлагат книжките, чийто смели герои са с тях в кабинета и които ще облекчат техните притеснения. Прегърнали книжките децата вече разчитат на тяхната подкрепа и се отпускат.

Загубата на млечните зъбчета е ново преживяване за малкото дете, а за мнозина от тях е и плашещо. Повечето деца обичат добрите истории – затова ние решихме да облекчим притесненията на малчуганите. Създадохме приказния, положителен герой – Феята на зъбките. Д-р Красимира Симеонова разказва на детето посетило кабинета – за Феята, която е добре дошла в дома на всяко дете и използва зъбките за изграждане на най-различни чудеса. И това е една хубава традиция във всяко семейството. След изваждане на зъбчето, докторката го слага в сувенирна брошка-торбичка и го окачва на вратлето на детето. А добрата история завършва с добър край – Феята на зъбките идва през нощта и заменя зъбчето за нова книжка за четене с приказки и много картинки, в които тя ще му разкрие неочаквани тайни. Стимулира се въображението на детето за очакване и желание за книжки, тяхното четене, както и формиране на възприятия за добро и зло, справедливост и ценности в живота.

Родителите се запознават с необходимите здравни съвети за изграждане на хигиенните навици в малчуганите. Както и от ползата от четенето за техните деца, посещаването на библиотеката – където ще намерят повече книги по интересувачи ги въпроси. На малките се изнасят здравни беседи за необходимостта от орална хигиена, както и за придобиване на повече знания, които могат да намерят в книжките.

Библиотеката при НЧ „Развитие – 1873“ – Пещера работи по Програма „Глоб@лни библиотеки – България“ и предоставя е-услуги с получената техника. В раздел е-здраве на 23 април 2015 г. за децата от детските градини и първи клас от училищата в града бе представена образователно театралната постановка „Веселите зъбки“. По забавен и достъпен начин на най-малките се показва как да поддържат своите зъбки здрави и как да имат по-добра детска орална хигиена. Целта бе повишаване на познанията на децата и родителите по отношение на хигиенните им навици. Всяко присъстващо дете получи подарък – детски натурални пасти за зъби с пожелания към децата: „За прекрасни здрави зъбки, за усмивки тъй добри, чиста, вкусна и полезна „Билка“ паста сътвори.“

Библиотеката предлага подходящи книги за заемане за малки деца в библиотеката: „Животните от фермата“, „Животните от гората“, „Бебета животни“, „Водни животни“, „Животните от нашия дом“, „Животните от тропиците“, „Весели звънчета“ „Пет приказки“, стихове за

предучилищна възраст и др. За засилване интереса на най-малките деца библиотеката организира:

- екскурзоводски обиколки на деца от детските градини – из помещенията на библиотеката, при което децата се запознават със служителите и правилата за заемане на книги;
- посещения в детските градини и начални училища – библиотекарят от Детския отдел посещава детските градини и начални училища и представя с мултимедия литературни екранизации на детски книги, бележити дати и годишнини, както и презентации по различни теми – опазване на околната среда, моят домашен любимец и грижи за него;
- четене на книги на глас – посещения на най-малките, придружени от възрастен в Детския отдел на библиотеката; по-големи деца четат на по-малките; групово четене на глас – всеки един от групата чете по един пасаж от творба;
- ученици доброволци към библиотеката четат приказки на глас на деца в Детско отделение на МБАЛ „Проф. Д. Ранев“;
- научили азбуката първокласниците получават своите първи читателски карти, което е един празничен ритуал за тях.

Деца и родители заедно отбелязаха Международния ден на детската книга. В читалнята на библиотеката всички четоха и се потопиха във вълшебният свят на приказките. След това ги разказваха и накрая говориха за това колко важни са книгите.

Пътуващото сандъче на Българската библиотечно-информационна асоциация и Фондация „Детски книги“ пристигна в библиотеката и зарадва и децата в Пещера. В Детския отдел те разглеждаха книжките, като по-големите деца се включиха да им четат от тях. Родителите също участваха в четенето. Малчуганите с голям интерес слушаха и разглеждаха книжките, като някои даже не искаха да се разделят с тях.

Авторката на детски книги Гери Дончева се срещна с деца от първи и втори клас от училищата в града. Срещата премина с интерактивна игра, активно участие и интерес на малчуганите. Автографът на Гери Дончева на книгата „Приказни истории. Телефон“ е: „...Мили читатели, желая да сте здрави, любознателни, умни, разумни, успешни, весели и винаги да вярвате в доброто!“.

Ученици от 2-ри клас на НУ „Михаил Каролиди“ в парка сред природата, четоха книжки, отговоряха на въпроса „Как се грижа аз за природата“ и записаха своите обещания за опазване на околната среда на цветни балони.

Децата са най-чистите и невинни създания на тази планета. Те виждат света по различен начин – за тях всичко е интересно, изпълнено с приключения, веселие и много усмивки. Точно те като странични наблюдатели на това, което ги заобикаля и се случва, са най-добрите и безкористни съдии. Ако отвориш книгата и зачетеш малко, царството оживява. Има някаква магия, която се получава от срещата на поглед и буква. От тази целувка между окото и написаното чудото се случва.

И нека да насърчим в четенето от самото начало всяко дете с думите на писателя Георги Господинов: „... Първото, което искам да ти кажа, лично и тихо е, че имаш да събуждаш толкова много книги от съня им. Приеми го така, между нас казано, като малък подвиг. Ти си тази, която събужда книги. Ти си този, който събужда книги. А събуждащият книги събужда светове... Чак ти завиждам, че имаш да събуждаш толкова книги и толкова светове. Давай, сега си ти. На твоите четящи очи и разлистващи пръсти се надяват всички истории...“.

С много любов и насърчаване за всички четящи деца от библиотечния екип и доброволци към НЧ „Развитие – 1873“ – Пещера, д-р Антоанета Тикова и д-р Красимира Симеонова, библиотеката подготви и филм на тема „Насърчаване на четенето от самото начало. Приносът на библиотеката за ранно детско развитие“.⁸⁶

⁸⁶ <http://www.lib.bg/konferencii1/nk2015/bsirakova.mp4>

Споделянето на знание като професионална компетентност

Проект на библиотеката на Нов български университет

Радостина Тодорова, Гергана Мартинова, Светлана Иванова

Учеща организация

Нов български университет е първото частно висше училище в България, създадено непосредствено след промените в Източния блок. Част от мисията на университета е да допринесе за напредъка на висшето образование и да поставя в служба на обществото своя академичен потенциал. Библиотека следва тази мисия и е отворена към проблемите в библиотечната област. Готова е да споделя натрупаното знание. Това е и цел в стратегическия ѝ план. По този начин се стреми да разширява своето влияние, да играе водеща роля и активно да допринесе за развитието на библиотеките в България.

Университетската библиотека може да бъде определена като учеща се организация. През своя 20 годишен период на развитие тя интегрира и четирите елемента, характерни за този вид организации: 1. Различни нива на обучение, които съхраняват знание в организацията и го използват в практиката, 2. Обучение по време на работа, 3. Обучение в креативна среда 4. Гъвкава, небюрокраична структура на обучение, като предпоставка за учене през целия живот.⁸⁷ Библиотеката изгради система от различни видове обучения: институционални, професионални, обучения за отделни дейности по време на работния процес и неформални, като посещения на конференции, семинари и обмяна на опит.

Начало на обучението на библиотечния персонал е поставено през 1999 г. с реализацията на ТЕМПУС проект „Модернизация и организационно развитие на университетската библиотека“.⁸⁸ В него участват четири университетски библиотеки от Великобритания, Холандия, Испания и Португалия и съответно четири български библиотеки, като тази на НБУ е и координатор на проекта. Практически резултат от проекта е внедряването на „специализиран библиотечен“ за съответно научно направление. През 2014 г. в рамките на вътрешен проект, насочен към студентите със специални образователни потребности библиотечари и технически специалисти преминават през обучение, което позволява подобряване на обслужването им. В университета функционира „Център за кариерно развитие и обучителни ресурси“. В рамките на дейността на центъра библиотечарите се включват в курсове за изучаване на чужд език и се обучават за владене на различни софтуерни продукти. Библиотеката е инициатор за създаване на специализирани курсове, като „Комуникация с потребителите“, „English for Presentations“ и др. През 2014 г. целият състав на библиотеката участва в обучение за повишаване на качеството на административното обслужване на студентите в рамките на проект по оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“. Институционалните и проектни обучения позволяват на всеки член на организацията да придобие допълнителни знания.

Като член на Българската библиотечно-информационна асоциация (ББИА), на Фондация „Национална академична библиотечно-информационна система“ (НАБИС) и на сдружението с нестопанска цел „Български информационен консорциум“ (БИК) библиотечарите участват

⁸⁷ Ortenblad, Anders. The learning organization: towards an integrated model. // The Learning Organization, 2004, Vol. 11, № 2, pp. 129 – 144.

⁸⁸ Терзиева, Надя. Продължаващо обучение за библиотечно развитие = Continuing Education for Library Development. // СБИР в началото на 21 век: XI Национална научна конференция, София, 5 – 6 юни 2001. София, 2002, с. 60 – 65.

групово или индивидуално в различни квалификационни курсове по специфични теми. Броят на участниците постоянно нараства. За период от 10 години, 2014 г. бележи връх с 28 участника.

Друга възможност за участие на библиотечен персонал в специализирани обучения предлага европейската програма Еразъм. В рамките на програмата през 2011 г. обучение се провежда в библиотеката на Университета в Лиеж, през 2012 г. в Икономическия университет в гр. Познан, Полша и през 2013 г. в Папския университет „Йоан Павел II“ в гр. Краков, Полша. От своя страна библиотеката на НБУ е избрана два пъти за домакин на обучения на библиотекари по същата програма. Този вид продължаващо обучение, позволява на служителите постоянно да повишават квалификацията си по различни професионални теми, в зависимост от тяхната пряка работа или конкретни цели на библиотеката.

Библиотеката на НБУ организира вътрешни обучения за персонала. През 2006 – 2007 те са спорадични, а след това стават системни. От 2013 г. до сега всеки месец се разглеждат две специфични теми, като за всяка от тях се организират по две идентични сесии, съобразен с работния график на библиотекарите и техническите специалисти.

Посещението на различни форуми е част от професионално изграждане за работещите в библиотеката. Възможността да се запознаят с новостите в различни направления или с добри практики от страната и чужбина в неформална среда прави това изключително важно. Устойчиви са посещенията на събития в чужбина, средно по 3 на година, което е значително спрямо размера на библиотеката и броя на служителите. Утвърдена е практика за предаване на наученото. Всеки, посетил професионален форум, прави представяне, в което освен споделяне на новости и добри практики се стреми да направи предложения за нововъведения.

Библиотеката се развива въз основа на постоянно инвестиране в непрекъснато учене. Това помага на библиотекарите и техническите специалисти да посрещат предизвикателствата на променящата се среда и изискванията на потребителите на информация. Ясно личи изградената гъвкава структура от обучения. Те се провеждат на различни нива: в рамките на самата библиотека и в университета, като цяло, по време на работния процес и с откъсване от работа. Освен формални и организирани, колегите се учат и чрез установяване на неформални контакти и присъствие на професионални събития. Обучаващата се библиотека се стреми да използва натрупаните знания в практиката.

Мрежа за обмен на знание

Библиотеката надгражда традиционния модел за обмен на знание в страната. Освен участие в конференции, кръгли маси, работни срещи за споделяне на опит и обмен на нови практики, местни и чуждестранни проекти, през 2000 г. започва подготовка по издаване на собствено списание. По това време в България се издава едно единствено професионално списание „Библиотека“, продължител на сп. „Библиотекар“ (1954 – 1991), издание на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ) и Министерството на културата. Освен професионално списание библиотеката създава редица печатни и електронни материали, популяризира дейността си чрез социалните мрежи.

През 2001 г. излиза първият брой на електронното списание на библиотеката на НБУ „Библиосфера“. Идеята на редакционната колегия е да отразява не само добрата практика на библиотеката, но и да популяризира библиотечно-информационните ресурси и услуги като архивисти, издатели, IT специалисти, университетски преподаватели и отличили се студенти. От както съществува до сега променя визията си три пъти. От месец май 2005 г. „Bibliosphere“ се включва в база данни „Directory of Open Access Journal“ (DOAJ) и става първото българско списание в платформата. По това време в DOAJ са включени 1594 списания, съдържащи 73 621 статии. В рубрика „Библиотеки и информационни науки“ са регистрирани 37 списания. За

сравнение към днешна дата списанията са 10 496, а статиите 1 896 078. Участващите страни сега са 134, а българските периодични издания 29.

Същата година „Bibliosphere“ се регистрира в „Elektronische Zeitschriftenbibliothek“, като през 2005 г. участват 21 976 заглавия, между които 2562 онлайн списания от всички области на знанието, 8718 заглавия са с открит достъп. След точно 10 години 94 186 е общият брой на заглавията. „Elektronische Zeitschriftenbibliothek“ е създадена по проект на Байернското държавно министерство за обучение, култура и изкуство, а реализацията е осъществена от университетска библиотека Регенсбург. От 2008 г. „Bibliosphere“ е достъпна пълнотекстово в електронния ресурс Library, Information Science & Technology Abstracts with Full Text (EBSCOhost), а от края на 2011 г. е записана в „Directory of Open Access scholarly Resources“ (ROAD), поддържа се от Международния ISSN център с подкрепата на сектора по комуникация и информация към ЮНЕСКО. Публикуваните статии в сп. „Bibliosphere“ са 105 на брой без анонсите, а 52% от тях са на автори от библиотеката на НБУ.

Създаването на списание с открит достъп още през 2001 г. от библиотеката е продиктувано от политика на прозрачност. Широкото споделяне на добри практики и резултати от проекти подпомага развитието в професионалната сфера. За последните пет години (2010 – 2014) списание „Bibliosphere“ е посетено 115 957 пъти.

След спирането на сп. „Библиотекар“ през 1991 г., в страната за една година липсва списание за библиотечна теория и практика. През 1993 г. НБКМ започва издаването на сп. „Библиотека“. В брой 1 от 2014 г., в колонката на редактора пише „Трябва да сме доволни, че изпратихме една успешна година – Националната библиотека и Софийският университет отбелязаха своите юбилеи – и че сключиха договор за сътрудничество за съвместно списание „Библиотека“.⁸⁹ Тематичният обхват на списанието се разширява, добавено е книгознание и литературна история. В това издание за периода 2000 – 2012 авторите от библиотеката на НБУ са 5, а публикациите – 7.

Изключително важно място в професионалния живот на библиотекарите в страната заема основаният през 1990 г. Съюз на библиотечните и информационните работници в България (СБИР), от 2008 г. с името Българска библиотечно-информационна асоциация (ББИА). В неговия печатен „Бюлетин“ (ISSN 1310-4330) авторите от библиотеката на НБУ са 3 и публикациите са толкова на брой. В списанието на сдружението „ББИА онлайн“, което излиза от 2011 г., автори от библиотеката на НБУ са 7 и публикациите също са 7. От началото на своето съществуване до сега сдружението организира национална годишна конференция, която дава възможност на едно място да се събере теорията и практиката, академични преподаватели и изследователи с действащи библиотекари. Библиотеката на НБУ участва с 19 доклада на тези годишни срещи, като участващите библиотекари в тях са 16. Всяка година след провеждане на конференцията излиза сборник с представените доклади.

Първото библиотечно обединение БИК за споделено ползване на електронни ресурси се създава по инициатива на библиотеката на Нов български университет с финансовата подкрепа на институт „Отворено общество“ – Будапеща, Унгария. Сдружението организира през периода 2003 – 2013 семинари „Добри библиотечни практики“ и „Ден на технологиите“, както и годишна национална среща. В края на годината издава „Годишник на Български информационен консорциум“ (ISSN 1312-4773) с докладите от упоменатите събития. За посочения период библиотеката на НБУ участва с 38 публикации, а авторите са 13. Друго издание на консорциума е бюлетин „Нова библиотека“ (ISSN 1312-8841), като за периода 2003 – 2010, са подготвени 14 материали от 5 библиотекари в НБУ.

Библиотеката на НБУ участва с доклади в редица национални и международни конференции: Civil Society and Social Development (2002 г., София, България), „Библиотеки – четене – комуникации“ (2003 г., 2004 г., Велико Търново, България), „Information behaviour in digital

⁸⁹ Георгиев, Асен. Колонка на редактора. // Библиотека, 2014, № 1, с. 5.

libraries“ (2003 г., Братислава, Словакия), „Libraries, Globalisation and Cooperation“ (2004 г., София, България), „Digital Spectrum: Integrating Technology and Culture“ (2006 г., Банско, България), „ТЕЛЕКОМ 2011“ (2011 г., София, България), „Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage“ (2012 г., Велико Търново, България), „Информационната грамотност – модели за обучение и добри практики“ (2012 г., Варна, България), „Дигиталното настояще и дигиталното бъдеще: Икономически, културни, образователни, правни и технологични въздействия“ (2013 г., София, България).

Постер със заглавие „Create, attract, deposit“ е изложен на 7-та международна конференция „Open Repositories 2012: Open Services for Open Content: Local In for Global Out“ (2012 г., Единбург, Великобритания). В него са изложени методи за обучение на преподаватели и докторанти за депозиране на научно-изследователски разработки и творческо портфолио в дигитален формат. България е представена за първи път от Нов български университет на годишна конференция на Асоциация на европейските научни библиотеки (LIBER). На 43-та годишна конференция „Research Libraries in the 2020 Information Landscape“ библиотеката участва с постера „Voluntary Deposit and Institutional Open Access Culture“ (2014 г., Рига, Латвия). Публикации с автори от библиотеката излизат и в периодичните издания „Медиа свят“ (ISSN 1311-7483) и „Образование и кариера“ (ISSN 1311-8374).

Библиотеката разширява обмена на знание като създава маркетингова програма, която стартира през 2011 г. Целта е да се насърчи ползваемостта на ресурсите и услугите, библиотеката да стане „видима“ в университета сред студенти и преподаватели, в професионалната общност и в обществото като цяло. Ако допреди това публичната информация се разпространява спорадично и за всяко съобщение се взема решение, къде и кога да бъде публикувано, то сега тази дейност е организирана. Социалните мрежи, на които сме заложили са блог, фейсбук, твитър, гугъл+ и youtube. Възползваме се от тяхната комуникационна, диалогична и дискуссионна цел. Блогът функционира от 2008 г., страницата във фейсбук е създадена през 2010 г., твитър е обвързан с постването от фейсбук, каналът в youtube работи от 2011 г., профилът в гугъл+ се използва от 2013 г. От 2011 г. библиотеката споделя информация за участия в конференции, кръгли маси, работни срещи, проекти и публикувани статии.

Проектът

През 2014 г. се роди идеята за проект, посветен на 20 годишния юбилей за създаване на пълен архив на всички публикации (включително и постери) създадени от библиотекари в НБУ. Основата на проекта е поставена със създаването на правила, които осигуряват за дигиталния архив копие от всяка публикация и съгласие на авторите да предоставят свободен достъп до своите произведения. С тази политика са запознати всички автори и благодарение на нея ще се събират и всички бъдещи публикации.

След идентифициране на всички автори, следващата стъпка е свързана с издирване на публикациите. Освен съдействието на авторите, които предоставиха данни и лични екземпляри, е извършено и проучване на първоизточници, каталози и библиографии с цел елиминиране на евентуални пропуски и гарантиране пълнота на архива. Всяка идентифицирана публикация се описва библиографски от първоизточника и преминава към следващ етап – дигитализация (ако оригиналът е хартиено издание). Дигитализацията на документите се извършва от технически специалисти, съобразно стандартите възприети от библиотеката при изграждането на нейната дигитална библиотека. От дигитализираните и родените дигитално документи се извличат резюметата (ако има такива) като отделни текстови файлове. Така създадените комплекти от два файла преминават към следващ етап, където заглавието, имената на авторите, резюметата и ключовите думи се превеждат на български или на английски език.

За създаване на електронния архив е избрана отворена информационна инфраструктура за съхраняване и предоставяне на достъп до публикациите, а именно International digital repository for Library and Information Science „e-LIS“. В него се създават акаунти на всеки автор. Библиотекарите извършват цялостния процес по депозит и индексирание на публикациите в „e-LIS“. Поради наличието на публикации на кирилица и латиница в „e-LIS“ е невъзможно всички публикации на даден автор да бъдат изведени в общ списък. Поради тази причина всички документи се включват и в мрежата „ResearchGate“. В нея авторите имат собствен акаунт, възможно е да се зададе принадлежност към дадена институция, представени са с пълен списък на своите произведения и се поддържа статистика за брой преглеждания и изтеглени на документ. Тук може се отбележи и неочакван ефект. Много от преподавателите в университета стават последователи на библиотекарите в „ResearchGate“, което им позволява да следят случващото се в библиотеката. Развиват се връзките между преподавателския състав и библиотекарите.

До края на 2015 г. предстои създаване на специална страница в сайта на университета, посветена на архива на библиотеката. Библиографската информация, с връзки към пълните текстове на документите, ще бъде подредена хронологично. По този начин лесно ще може да се проследи развитието на библиотеката в публикациите на библиотекарите.

Заклучение

Като постоянно обучаваща се организация библиотеката се стреми да прилага придобитото знание в практиката. За своите постижения тя е носител на награди на ББИА: „Библиотекар на годината“ за 2013 г., „Библиотека на годината“ и „Млад библиотекар“ за 2012 г., а през 2007 г. е удостоена с националната награда „Хр. Г. Данов“ в категория „Библиотеки и библиотечно дело“.

Библиотеката споделя резултатите от своите проекти и придобитото знание с професионалната общност в страната и извън нея чрез различни канали за комуникация. Инициаторият проект демонстрира иновативния подход на библиотеката за подпомагане разпространението на информация и трансфер на знание. Реализацията е от значение на първо място за отделните автори: произведенията им са събрани и съхранени, свободният достъп до текста ги направи популярни и цитирани. Присъствието в „ResearchGate“ помага да бъдат по-разпознаваеми, по-популярни, да намират съавтори и последователи. От гледна точка на университета – проектът е пряко свързан с мисията, той представя постиженията на библиотеката и ги предоставя за свободно ползване.

Освен това създаването на подобен архив утвърждава ролята и ценността на библиотеката за самата институция и допринася за създаване на чувство за съпричастност у ръководството и академичния състав. За българската библиотечна общност дигиталният архив създава уникална достъпност и видимост на публикациите. Свободният достъп насърчава пренасянето на добри практики и разширява влиянието, което библиотеката оказва върху българското библиотечно дело. За колегите от целия свят той е дигитален образ на случващото се в страната и предпоставка за сътрудничество, коопериране, участие в проекти и включване в информационни инфраструктури.

Дигиталната библиотека: хаотично движение с (не)предвидени резултати

Николай Поппетров

Като всяко движение с много участници и без координационно звено и процесите на дигитализация протичат в значителна степен хаотично. Но те имат и своята вътрешна логика, свързана с интереси и възможности на отделните библиотеки. Това определя успеха на отделни, включително кооперирани, начинания, които компенсират отъствието на обща стратегическа линия на поведение в национален мащаб.

Дигитализацията в библиотечната, но и в архивната и музейната сфери, е технологичен процес, който се организира, провежда, контролира и оценява. На пръв поглед той предполага обговаряне както на тези четири негови аспекта така и на темпове и подходи, на някои проблеми и на някои резултати. Моите наблюдения обаче показват, че обговарянето в значителна степен е монолог, че участниците в него като че ли не се чуват (или не искат да се чуват). Така например, въпреки многото усилия на различни среди (библиотеки, други институции, отделни специалисти) и преди всичко на ББИА, до координиране на усилията в областта на дигитализацията на национално ниво все още не се стига.

Преките ми наблюдения и ползване на дигитализирани продукти ми дават основание да открия два проблема. Единият е свързан с противоречията между разпространени постановки за действие и практиката, а вторият би могъл да се определи като проблем на логистиката в библиотечната сфера.

Основен постулат на съвременното библиотекознание е, че цялата библиотечна дейност е ориентирана към задоволяване интересите и нуждите на потребителите. Разбира се, и тук не бива да има някакво раздвоение – дигитализацията трябва (и се) извършва по решение на експерти, на хора, които знаят какъв е основния проблем, какво е състоянието на документите, какви са технологиите и какво те предлагат. Тук не би могло да има противоречие.

Противоречието е в един малък, но важен сегмент от тази дейност: то е в действията, при които експертите напускат позицията, че всичко се прави за потребителя и започват да решават единствено от свои позиции. При това, за да се говори от името на потребителя трябва да са извършени различни разнопосочни, но релевантни на реалното състояние библиотечни изследвания, които в библиотеките фактически не се извършват. Още по-драстична е работата в архивите, където има случаи, когато се дигитализират документи по политически или други моментни причини.

Възможното разминаване между интересите на потребители и мнението на библиотечни специалисти може да се избегне при една добра разяснителна работа. Тя би допринесла и за преодоляването на някои стереотипи в мисленето и на двете среди. Чрез нея библиотеките могат да си изградят доверие, да спечелят застъпници.

Но това може да стане само с диалог, а не с отхвърляне на всеки въпрос или критичен глас от позицията на реално или мнимо професионално високомерие. Проявите на професионалното високомерие дават винаги, рано или късно, своите отрицателни резултати. За да не бъде голословен ще се позова на своите наблюдения към различни дигитализационни практики. Няма дигитализирано издание от типа на продължаващите за периода 1878 – 1944 (особено при НБКМ) при което да няма никакви проблеми – окъсани страници, нечетим текст поради естеството на реставрацията или на некачествена дигитализация, „изядени“ текстове по вътрешните полета на страницата от библиотечните подвързии, вкл. липсващи страници, изрязани

текстове и др. Разбира се, проблемите не са от фатално естество, но съществуват и са резултат от липсата на обговарянето им, а и от проблематичния алгоритъм на работа.

Генерален проблем за дигитализацията в български условия обаче е липсата на ясна представа какво, защо и за какво се прави. Преди всичко, наблюденията ми ме убеждават, че целта на дигитализационния процес не е ясна. Не са ясни стъпките, а струва ми се, не е ясна и представата за това какво се очаква. Понеже съм свидетел на някои от дебатите за автоматизацията на библиотечното дело, а други, по отношение на една конкретна столична „вузовска“ библиотека съм проучвал, смея да твърдя, че поне в някои насоки ситуацията се повтаря и при дигитализацията. И не е да няма опит, нито достатъчно публикации в българската библиотечна литература, които да изразяват принципни положения, свързани с въвеждането на нови технологии и/или подходи.

Ако се абстрахираме от иделогическите нюанси на фразеологията следната постановка остава валидна и днес: „И както във всяка друга област, така и в библиотечно-библиографската революционното мислене и действие трябва да се основават на обективните закономерности, на по-задълбочени знания за обективните тенденции, действащи в областта на духовния живот...“⁹⁰ Ако в този текст се замени „революционно мислене“ с „иновации“, а „духовен живот“ с „тенденции в обществото и интереси на потребителите“ ще се получи становище, към което, вярвам биха се присъединили и всички съвременни адепти на деидеологизираната и американизирана библиотечна мисъл.

Няма да е никаква новост, ако се посочи, че дигитализацията, освен необходимата парична инвестиция и подготвени специалисти включва и аспекта логистика.⁹¹ Но тъкмо той най-често се подценява. Големите успехи в областта на дигитализацията са в някои добри инициативи, организирани добре и проведени според международни изисквания – например участието в Европейана чрез варненската регионална библиотека, или такива, свързани с добра местна координация (добри и дори много добри практики от Велико Търново, Кюстендил, Стара Загора и др.). Постиженията обаче потвърждават глобалните изводи. Моментното състояние на дигитализацията може да се опише чрез няколко въпроса:

1. Какво е основанието за избора на обекти за дигитализиране: съхранение, разпространение, достъпност, читателски интерес?
2. Кой определя критериите за ценност, които при неформално общуване често се изтъкват като водещи при дигитализацията, редом с резонните основания за спасяване на книжните носители от износване (което е в сила особено за периодиката)? Между впрочем критериите за ценност са едни от най-размитите – нека си припомним теоретичната неяснота и практическата несигурност при определяне кои библиотечни документи са редки и ценни книги, както и многобройните спекулации с тези понятия.
3. Каква е/ще бъде съдбата на оригиналите след дигитализирането?
4. Кой ще координира или поне наблюдава процесите на дигитализация в национален мащаб?

Тези, а и сходни въпроси затрудняват комуникацията между библиотеки/библиотечни специалисти – потребители/представители на други професионални среди. Тази констатация се потвърждава от наблюдения от редица презентации на дигитализационни дейности, в които се изтъква аспекта достъпност, вместо аспекта съхранение. При това обичайно се говори за достъпност на текстове, които практически, дигитализирани или не, са недостъпни за широката публика, защото дигитализирани в оригиналния си вид те не могат да бъдат прочетени без специализирани езикови познания.

⁹⁰ В годината на XIII конгрес на Българската комунистическа партия (уводна) // Библиотекар, 33, 1986, № 1, с. 5.

⁹¹ В условията на централизация, например в системата на архивите, дигитализационния процес протича в много отношения, поне погледнато от вън, планово, систематично и много успешно. Подобна констатация насочва към пренебрегвани подходи като координация на дейности, стратегическо планиране и пр.

Така например още практиката от началото на ХХ в. води към издаването на различни съчинения от епохата на Възраждането на новобългарски език. Типичен е примерът със Софрониевото „Житие и страдания“, за което след изданието на Орешков (1914) практиката преобладаващо е да се публикува „предадено на днешен език“. Софистиката, изразявана от някои разполагащи с позиции лица от библиотечната сфера чрез примери каква е практиката на държави като Великобритания, Германия и др., където подобни текстове се дигитализират в оригинал и в превод, със съответните бележки, коментар и др., няма нищо общо нито с българската действителност, нито с мотивите за дигитализиране на библиотечните фондове.

Успехите в сферата на библиотечната дигитализация и посочените „тесни места“ в библиотечния дигитализационен процес насочват към още един въпрос – възможно ли е да съществува специфичен „български път“ в дигитализацията, отговарящ на потребностите на аудиторията и на моментните възможности на библиотеките?

Поставям на внимание на колегията съществуващите проблеми от областта на дигитализацията не поради някаква негативна нагласа към библиотечната сфера или дигитализацията, а защото има няколко прецеденти, ярки примери за липсата на алгоритъм, на подценена логистика, на отсъстваща координация. Не би било полезно да се повтори онова, което през 1955 г. Тодор Боров определя като нещо, което „миришеше на библиотека, на лоша библиотека...“, „жалък опит...“, „без при това да служи някому за библиотечни цели“.⁹²

Пред очите на всички е и репертоарът „Български книги 1878 – 1944“, който, 65 години след започването му все още не приключен (да не говорим за грешки, празнини и недомислия в него). Безкрайните дебати, програми и отчети по библиотечната автоматизация също са пасиви, които не трябва да се повтарят.⁹³ А за да се постигне това трябва добре аргументиран дебат.⁹⁴

Разбира се, и без него дигитализацията ще се извършва и ще има своите реални, в някои случаи дори отлични резултати. Дебатът обаче ще намали риска от провали. В противен случай процесът ще протича на принципа, че от хаоса могат да се получат и неочаквано позитивни резултати.

⁹² Боров, Т. Българската първична национална библиография // Сборник в чест на академик Александър Теодоров-Балан по случай 95 му годишнина. С., 1955, с. 119.

⁹³ Русинова, Е. „Автоматизация на библиотечните дейности“ като пример за проблемите на библиотечната сфера // Съвременната библиотека – център за информация и знание. ХХ ННК на ББИА, Доклади.С., 2010, с. 153-156. Същото с леки изменения и в: Библиотека, XVIII, 2011, № 2, с. 16 – 20.

⁹⁴ Съзнателно не поставям въпрос, който формално излиза извън библиотечната сфера, но в крайна сметка допира и до нея, както и до обхвата на архивите – за различните „частни“ сайтове от типа на Lost Bulgaria с всички придружаващи ги проблеми по отношение на качество, атрибуция, претенции за някакви авторски права и др. Това, че подобни сайтове са извън институционалните полета на библиотеки и архиви, съвсем не означава че библиотечната и архивната колегии не трябва да взимат отношение към тях.

Доброволен депозит и изграждане на институционална „Open Access“ култура

Радостина Тодорова

Увод

Динамичното развитие на съвременните информационни технологии оказва влияние върху сектори, свързани със съхранение и осигуряване на достъп до данни и информация. Университетските библиотеки не могат да останат извън тези процеси, поради спецификата на аудиторията, която обслужват, и необходимостта от развитие на различни информационни продукти и услуги. В практиката се очертава тенденция за използване на различни софтуерни приложения в „облака“ за изпълнение на ключови библиотечни функции, като на първо място е осигуряването на открит достъп до научна информация. С навлизането на „облачните“ технологии, които могат да са отделни софтуерни разработки, платформи или информационни инфраструктури, възникват редица въпроси, свързани със сигурността на библиографските данни и неприкосновеността на личните данни, с които библиотеките неизбежно боравят.

Не на последно място трябва да се отбележат и проблемите, свързани с качеството на метаданните, които в редица случаи се въвеждат от крайните потребители на тези системи – автори, преподаватели и докторанти, учени и изследователи в академичните институции. Данните и метаданните имат важна функция в общество, основано на знанието. Различните сфери на стопанския живот, управлението и науката зависят от тях, поради което и проблемът за тяхното качество може да се окаже фундаментален. Една от важните предпоставки за създаване на организационна среда, подкрепяща и насърчаваща споделянето и повторното използване на данни и метаданни, е развитието на култура за споделяне на знание у представителите на академичната общност.

Хранилища на данни в „облака“

„Облачните технологии“ са част от естествената еволюция на съвременната виртуализация, ориентирана към услугите. До голяма степен навлизането на облачните приложения в ежедневието на организациите и хората се дължи на възможността те да се абстрахират от дейности като експертно управление и контрол на технологичната инфраструктура. Това е нова и перспективна парадигма за доставяне на IT и компютърни услуги. Облачната технология е модел, който прави възможен мрежовия достъп до споделени ресурси като интернет мрежи, сървъри, хранилища за масиви от данни и софтуерни приложения с минимално участие или управление от доставчика на услугата. С навлизането на този технологичен бизнес модел потребителите могат да използват различни приложения чрез леки преносими устройства, като мобилни телефони, лаптопи и PDA устройства.

Моделите за обслужване чрез облак са няколко. От най-голямо значение за библиотеките е моделът „софтуер като услуга“ (Software-as-a-Service – SaaS) – доставка на софтуер като услуга през интернет, което премахва необходимостта от инсталиране и стартиране на дадено приложение на собствени компютри на организацията. Именно на този принцип се изграждат системите за институционални научни архиви. При тези системи контролът и управлението на основната физическа и виртуална инфраструктура на облака, включително мрежи, сървъри, операционни системи и др. се осъществяват от доставчика на облачния софтуер, който може да е самата университетска библиотека, или IT звено в университета. Данните и метаданните

се предоставят от самите потребители – преподаватели и докторанти, учени и изследователи, които депозират в системата своите произведения.

Предимствата на системи от модела SaaS, с които се характеризират и изградените чрез тях хранилища на данни, са: лесно администриране, автоматично обновяване и управление, универсална съвместимост, т. е. всички потребители ще имат една и съща версия на софтуера, лесно сътрудничество между различните нива потребители (автор, библиографски редактор и администратор), което предполага и глобална достъпност.

Например EPrints, първият и най-популярен софтуер за изграждане на институционални хранилища, освен към специалистите администратори е значително ориентиран и към потребителите. Разработчиците се стремят постоянно да премахват бариерите пред депозиращите научно съдържание, но и да създават механизми за подобряване качеството на метаданните и като цяло гарантиране информационната стойност на дигиталния архив, посредством намаляване времето за осъществяване на депозита, възможност за импорт на данни от други хранилища или чрез други услуги, автоматично попълване на полета за по-бързо въвеждане на данни и контрол върху имената (name authorities). Системата се придържа изцяло към принципа за еднократно въвеждане и многократно използване на данните. Тя може да работи съвместно с други системи от типа „библиографски мениджъри“, различни десктоп и Web 2.0 приложения, RSS емисии и имейл известяване. Потребителите лесно могат да съставят библиографии по различни критерии и в различни формати, да експортират данни, да генерират собствени RSS емисии и да ги интегрират в други уеб приложения.

Качество на метаданните

Проблемите, свързани с качеството на метаданни в мрежова среда, са особено актуални след широкото навлизането на протокола OAI-PMH, който претърсва и извлича големи количества метаданни от оперативно съвместими хранилища на ресурси в областта на науката, при което е налице непосредствена връзка между качеството и съответствието с практики на библиографското описание. В специализираната литература авторите се обединяват около мнението, че проблемите с качеството възникват именно в този контекст, тъй като все по-сложни ресурси се описват от необучени хора, вместо от добре обучени библиотекари или чрез автоматизирани средства. Проблемите стават още по-сериозни, когато метаданните от едно хранилище или архив станат част от по-широка система, която има за цел оперативна съвместимост.

Повечето автори констатират, че в отделното хранилище първоначално качеството на метаданните може да е високо, но в една обобщена среда, същите метаданни могат да имат ниско качество. Това се случва, защото параметрите за качество, които са валидни в оригиналния контекст на даден архив, могат да бъдат различни от параметрите, приети в агрегираната среда. В условията на непрекъснато увеличаване, от една страна на броя на цифровите хранилища, на техните обеми и не на последно място – на разнообразието на съхранявани информационни източници и формати, а от друга страна, на развитието на все по-нови системи за обединено търсене и извличане на информация, проблемът за осигуряване на общо и достатъчно равнище на качество става основен за развитието на научните архиви.

C. Yasser анализира и сравнява проблемите с качеството на метаданните, описани в литературата, като ги класифицира в пет категории:

- неправилни стойности – записите с метаданни съдържат стойности, които не представляват правилно даден ресурс, макар отделните елементи да са приложени правилно;
- неправилни елементи – стойностите са подходящи за описване на ресурса, но са предназначени за грешен елемент;
- липсваща информация – записът с метаданни не е пълнен;

- загуба на информация – някои параметри, характеризиращи информацията са изгубени (по време на процеса на мигриране на метаданни от един формат в друг);
- противоречиви стойности – различни стойности, които по отделно правилно характеризират, но събрани заедно могат да компрометират функционалността на системата.

Качеството на данните и метаданните засяга ефективното използване на информационните инфраструктури и на отделните ресурси, каквито са институционалните научни архиви, които играят ключова роля в обществото на знанието. Оценката и предприемането на целенасочени действия за осигуряване качеството на метаданните във всеки отделен научен електронен архив е една от основните задачи, от които зависи и неговото развитие.

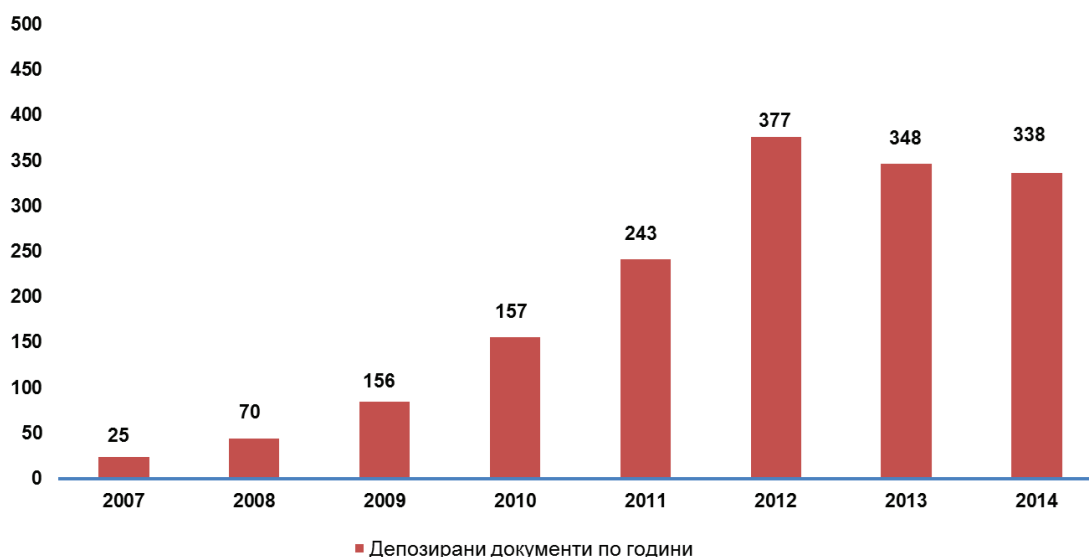
Опит за качествена оценка

Научният електронен архив на Нов български университет е първият архив с открит достъп до научна информация, създаден в България. Мисията му е да бъде единно, отворено електронно пространство, което осигурява дълготрайно съхранение и достъп до научните постижения на академичната общност в университета. Освен това чрез него се провежда институционална политика, насърчаваща свободния обмен на знания. Депозитът на документите и попълването на метаданните се осъществява от самите автори – преподаватели (щатни и хонорувани) и докторанти, като в случай на съавторство е необходимо поне един от авторите да бъде свързан с университета.

Принадлежащ към т. нар. „Зелен път“ и институционален архив по своята същност, той е уникален с това, че депозирането на документи в него не е задължително. Учените от университета депозират произведения освен на български и на различни други езици. Друго предизвикателство е многообразието от документи, плод на научната или творческа дейност, които могат да бъдат депозирани, като: статия, публикувана в списание, сборник или вестник; част, глава от книга; монография; материал от конференция, конгрес (презентация, доклад или постер); цяла книга; докторска дисертация или хабилитационен труд; патент; артефакт; шоу, изложба; музикална композиция; изпълнение (музикално); изображение (фотография); видео; дигитален звукозапис; числови данни; експериментални данни и анализи; учебителни ресурси: лекции, упражнения, тестове и др.

Тези условия поставят пред екипа, който администрира архива, предизвикателството ежедневно да обучава, убеждава, съдейства и насърчава университетската общност да се възползва от предимствата на открития достъп до информация. Но една от главните задачи е осигуряването на контрол върху метаданните, което е от изключително значение за потребителите на информация в интернет. От създаването си през 2005 г., вече 10 години екипът неформално анализира практиката за самостоятелно депозиране на документи, които вече наброяват над 1700 (виж фиг. 1).

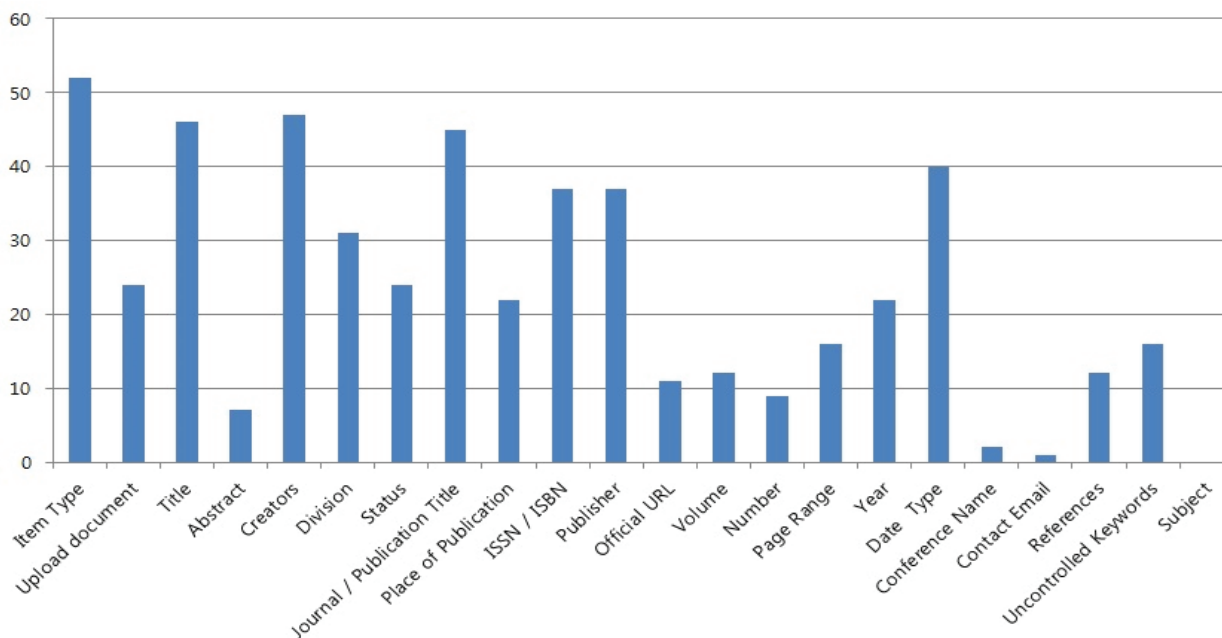
С цел повишаване качеството на предоставяните метаданни и подобряване на обученията се проведе шестмесечен мониторинг на предлаганите от авторите записи през периода от м. ноември 2013 г. до април 2014 г. През периода са депозирани общо 155 документа от 34 автори, преподаватели и докторанти в университета, които са обект на изследването. Проследени са попълнените метаданни в 22 библиографски полета. Използван е изключително опростен модел за определяне на качеството на метаданните за разлика от споменатия по-горе модел на Yasser. Като некачествени метаданни са отчетени тези, в които библиографският редактор на архива е направил промяна.

Фиг. 1. Депозирани документи по години

Резултати от изследването

Анализът на събраните данни очертава типичните грешки, които депозиращите автори допускат при метаданните и причините, които ги обуславят. Установени са общо 513 грешно попълнени метаданни или средно 3,3 грешки във всеки запис. Топ 5 от грешките в цялата изследвана съвкупност са в полетата: Item Type, Creators, Title, Journal/Publication Title и Date Type (виж фиг. 2). На първо място прави впечатление проблемът с определяне типа на документа, създателите му, като най-често се обърква поредността на авторите. Проблемът със заглавията произлиза от интерпретирането им, от разликата във формулирането им при подаване за печат и впоследствие редактиране на заглавието от издателя. Авторите интерпретират и заглавието на източника, в който е бил публикуван техният материал, както и годината на публикуване.

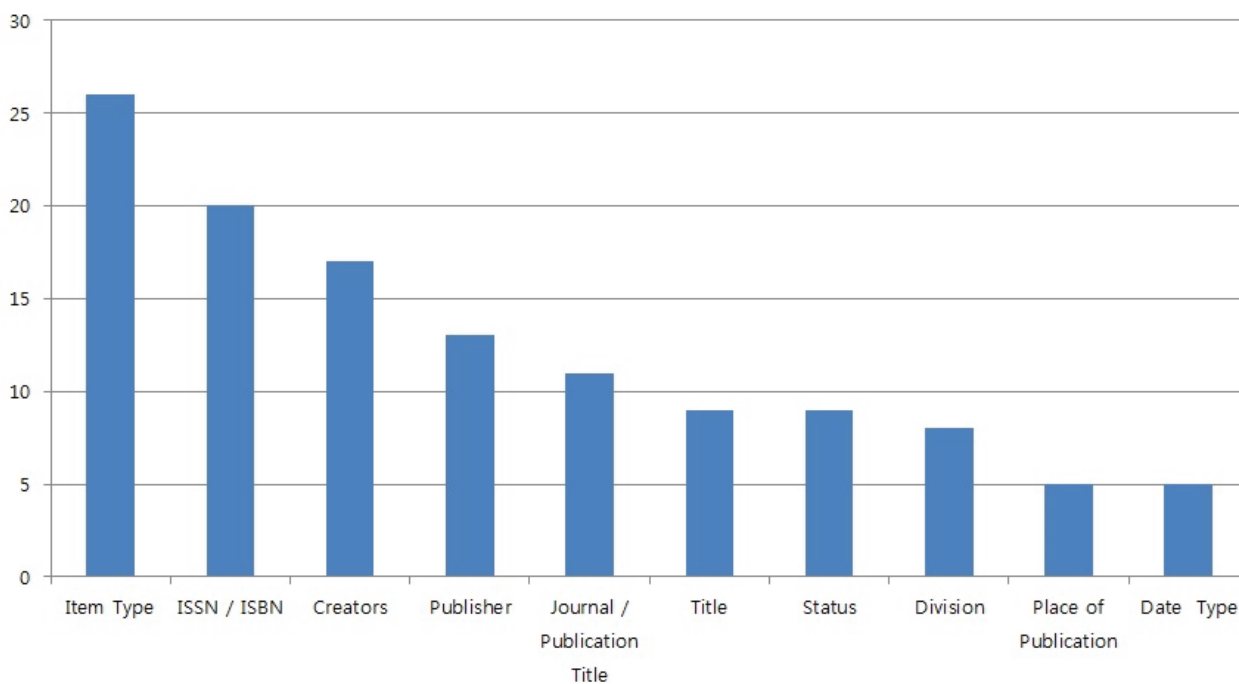

Фиг. 2. Брой некачествени метаданни по полета

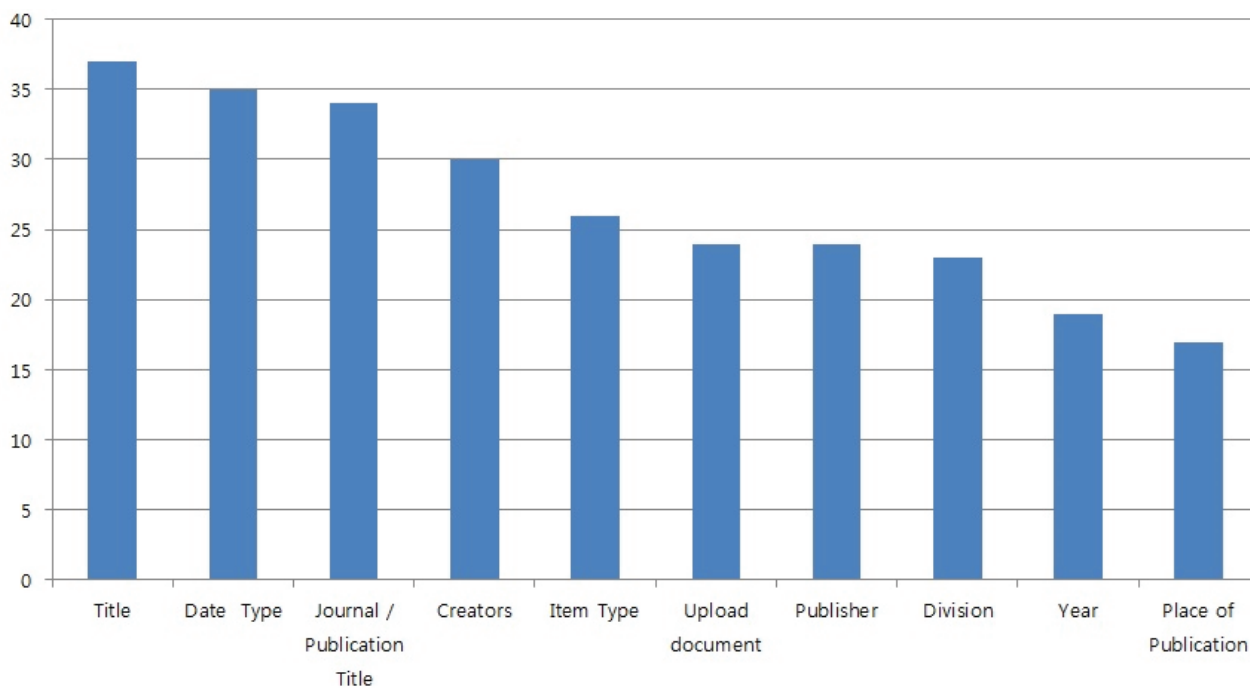
Прави впечатление липсата на проблем с метаданните в полето Subjects. Тук депозиращите имат възможност да избират от предварително дефинирана онтология от предметни категории, чрез които да разкрият съдържанието на своите документи. За авторите не е проблем да

предоставят имейл за контакт, а незначителен процент попълват неправилно полето с наименованието на конференция, в която са участвали. Изследването отчита честотата на полагане на допълнителни усилия от авторите за създаване на допълнително резюме (несъществуващо в основния документ) на език различен от езика на документи, като прави впечатление, че много малък процент от депозиращите не го правят.

Очаквано има разлика при качеството на метаданните, предоставяни от авторите, след разделянето им в две групи – на участвали в обучения за развитие на информационната компетентност, по отношение на открития достъп до научна информация и такива, които не са участвали в подобни обучения. Идентифицирани са типичните грешки и при двете групи (виж фиг. 3 и фиг. 4).

Фиг. 3. Брой некачествени метаданни по полета, допуснати от автори, участвали в обучения

Фиг. 4. Брой некачествени метаданни по полета, допуснати от автори, които не са участвали в обучения

Първата група автори, участвали в обучителни семинари са 18, а депозираните от тях материали са 93. Установени са 140 некачествени метаданни или средно 1,5 грешки в запис. Топ 5 грешки допускани в групата на преминалите през обучение автори са в полетата: Item Type, ISSN/ISBN, Creators, Publisher и Journal/Publication Title. Втората група се състои от 16 автори, които не са посещавали обучителни семинари, като депозираните от тях материали са 62. Установени са 373 некачествени метаданни или средно 6,0 грешки в запис. Топ 5 грешки допускани в групата на непреминалите през обучение автори са в полетата: Title, Date Type, Journal/Publication Title, Creators и Item Type.

Сравнителният анализ на резултатите на двете групи разграничава поведението и навичките на авторите, посещавали обучения от тези, които не са посещавали такива. Ясно се очертава зависимостта групата на необучените да допуска три пъти повече грешки спрямо групата на участвалите в обучения. Най-важната констатация обаче е, че обучените автори депозират по-често. В разглеждания период всеки от тях е архивирал средно 5,2 документа, за разлика от необучените – само 3,9.

Заключение

Проведеното изследване и анализът на резултатите допринасят за утвърждаване на доброволния депозит като част от университетската култура за свободно споделяне на научно знание. Установената зависимост, че преминалите обучение автори депозират по-често показва, че именно това е пътят, по който преподавателите и докторантите могат да бъдат приобщени към културата за свободно споделяне на знания в университета. Резултатите от пилотното изследване ще подпомогнат обновяването на съществуващата обучителната програма чрез поставяне на нови акценти, свързани с качеството на метаданните, придобиване на знания и умения за успешно попълване на данните в проблематичните полета. От друга страна, опитът за оценка на първия електронен научен архив у нас предоставя изпитани и полезни практики, които могат да бъдат използвани от другите развиващи се архиви в България, а също и от университетски библиотеки в други страни, развиващи своите научни архиви в подобна среда.

Използвана литература:

1. Тодорова, Р. Университетската библиотека в научната комуникация: нови предизвикателства. // Библиотеки в трансформация: проблеми, предизвикателства, нови възможности: Сборник доклади от XXIV Национална конференция, на ББИА, София, 5 – 6 юни 2014 г. София, 2014, с. 28 – 31.
2. Тодорова, Р. Иновативни подходи за развитие на информационната компетентност на преподаватели и докторанти в Нов български университет. // Информационна грамотност – модели за обучение и практики: Сборник с науч. доклади и съобщения от Научен семинар с международно участие, 18 – 19 окт. 2012 г. София, 2012, с. 344 – 350.
3. Shin, D. Beyond user experience of cloud service: Implication for value sensitive approach. // Telematics And Informatics, 2015, 32, pp. 33 – 44.
4. Tani, A., Candela, L., Castelli, D. Dealing with metadata quality: The legacy of digital library efforts. // Information Processing And Management, 2013, 49, pp. 1194 – 1205.
5. Yasser, C. An analysis of problems in metadata records. // Journal of Library Metadata, 2011, 11 (2), pp. 51 – 62.